

6 SOIHTU

1978 Sosialistisen Opiskelijaliiton julkaisu • 42. vuosikerta

Tutkinnon- uudistus

Suomen armeija

SDP ja työväen
yhteisrintama

100 vuotta

''Anti-Dühringistä''

6 SOIHTU

1978 Perustettu 1931

JULKAISIJA SOSIALISTINEN OPISKELIJALIITTO

SISÄLLYS

Aatteellisia kertaustyyplejä	1
Tutkinnonuudistus ja demokraattinen opiskelijaliike, Juha Sihvonen	6
SDP ja työväen yhteisrintama, Erkki Metsälampi	26
Suomen armeija ja demokraattinen liike, Juhani Lehto	37
Venäjän vallankumoukselliset demokraatit, Pentti Määttänen	52

KESKUSTELUA

Snellman-kirjani arvostelusta, Reijo Wilenius	63
Arvostelusta ja arvostelun ehdoista, Juha Manninen	65

RAPORTEITTEJA

100 vuotta "Anti-Dühringistä", Vesa Oittinen	69
Svenskt sammandrag, English Summary, Русское резюме	77

Toimitus

Pertti Rovamo (vastaava), Kimmo Sarje (toimitussihteeri), Kirsi Alasaari, Christian Blom, Olli-Pekka Haavisto, Sami Heikinheimo, Kimmo Henriksson, Pirkko Hirvonen, Paavo Joensuu, Juuso Juntunen, Jussi Kotkavirta, Eeva Kärrä, Jorma Lindfors, Pentti Määttänen, Kalevi Rantanen, Cristoffer Tigerstedt.

Graafinen asiantuntija: Mika Lammis.

Levikki: Mirjam Korhonen.

Toimitus ja konttori

3. linja 7 b 37 00530 Helsinki 53 puh.
(90) 736 112

Tilaushinnat

Vuosikerta 1979 (6 numeroa)

- kotimaahan 50:—
- ulkomaille 60:—
- rukitilaus 100:—

Tilaukset ps-tilille 762 69—4, korttiin a
mi, osoite ja merkintä "Soidun tilaus"

Osoitteenmuutoksen

pyydämme lähettämään lehden kontto-
riin. Se astuu voimaan kahden viikon
kuluttua. Emme vastaa väärään osoitte-
eseen tilatun lehden jälleenlähettämisestä

Lukijain kannanotot

ja toivomukset lehden sisällön suhteen
ovat tervetulleita. Lähettäkää toimituk-
sen osoitteeseen. Pyydämme lähettämään
myös lehden ulkoasua ja mahdollisia
painoteknisiä puutteita koskevat huo-
mautukset.

Kirjapaino Sanan Tie, Tampere
ISSN 0356-6056 Soihtu

SUOMI
FINLAND
2260 (52x/16)
POSTIPANKKI • POSTISIIRTO • POSTBANKEN • POSTGIRO
Tiedonanto Meddelande
Maksu 1978. Reklamationsdag.

Aatteellisia kertaustyyplejä

Otto Wille Kuusisen toivomuksesta Eetu Salin laati Suomen työväen joulualbumiin vuonna 1916 artikkelin aiheesta "Matti Kurikan suhde sosialidemokratiaan". Kirjeessään toimitukselle Kuusinen totesi, että Kurikan persoonassa ja kehityksessä "on ollut meidän pienissä oloissamme aivan harvinaisen mieltäkiinnettävä sosiaalipsykologisen selvittelyn aihe", ja että "olisi hyödyllistäkin koettaa valaista sitä, miksi hän lankesi taistelemaan työväen luokkataistelua vastaan. Ja eikö hän sen lankeemuksensakin keskellä ollut sentään jossain määrin traagillinen, siis ymmärtämisen arvoisen?"

Kuusisen tehtävänasettelu on viime aikoina tuntunut uudelleen ajankohtaiselta. Nuorison ja opiskelijoiden mielissä liikkuu ajatuksia, jotka eivät ehkä ole aivan samoja kuin Kurikalla, mutta ovat kuitenkin varsin saman suuntaisia. Kurikan oppeja on esimerkiksi Uuden Ajan Aura -lehdessä (4/78) esitelty sellaisenaan, ja pohdittu Suomen työväenliikkeen kehityskaarta, jos teosofishenkinen sosialismi olisikin vienyt voiton vuoden 1906 puoluekokouksessa. Tuon aatesuunnan kannattajille "oli yleisenä yhteisenä piirteenä se, etteivät he hyväksyneet luokkataisteluperiaatteella toimivaa marxilaista sosialismia, vaan halusivat kehittää sosialismia ilman selvää materialistista leimaa henkisemmäksi yhteiskuntajärjestelmäksi", kuten lehti asian-
tuntevasti arvioi.

Tällaisen henkisyyden puolestapuhujia vaikuttaa tällä hetkellä useitakin. Se on ajallemme tunnusomaista. Esimerkiksi Mikkelin piispa Kalevi Toiviainen julisti virkaanastujaisaarnassaan, että "puheet tyhjästä kirkosta ovat asiantuntemattomuutta". Syyn ymmärsi hyvin piispakin. Hänen mukaansa "on tuskin yllättävää, jos työttömäksi koulutettu nuori kokee yhteiskunnan virkavaltaiseksi,

teeskenteleväksi ja luotaantyöntäväksi" (HS 20. 3. 1978). Samaisessa Aura-lehdessä (5/78) buddho-vegetaristiksi tunnustautuva J. O. M a l l a n d e r väittää myös materialististen ratkaisujen käyneen käyttökeltvottomiksi, ja että nyt "enemmän nousevat ns. 'uskonnolliset' totuudet esiin nimenomaan radikaalin toiminnan py-syvänä perustana". Hiukan samantapaisesti ilmoitti Kurikkakin kirjjeessään Viipurin työväenyhdistyksen puheenjohtajalle toimintansa perustaksi "mahdollisuuden sen rakkauden opin toteuttamiseen, jonka mahtavimmaksi edustajaksi Natsarealaisen tunnemme".

Nykyisten nuorisoaatteiden kirjassa buddho-vegetaristiemme "radikaali toiminta" tuo väistämättä mieleen myös jotkut tolstoilaisuuden piirteet, joita V. I. L e n i n luonnehti venäläisen intellektuellin tavaksi julkisesti rintaansa lyöden julistaa: "Olen paha, olen ilkeä, mutta harjoitan siveellistä itsekasvatusta; en nauti enää lihaa, vaan ravitsen nyt itseäni riistapyryköillä".

Kurikkalaisuus ilmenee tänään lisäksi jonkinlaisten sosialististen pienyhteisöjen oppina. Tanskalaisen Christianian-kommuunin kokemukset näyttävät olevan ainakin yhtenä toiminnallisena esimerkinä: "... tavoitteena on luoda omaehtoinen yhteiskunta, jossa jokainen yksilö voi kehittyä vapaasti ollen vastuussa yhteisölle. Tämän yhteisön tulisi olla omavarainen, ja sen jäsenten tulisi pyrkiä alituisesti yhdessä osoittamaan, että psyykinen ja fyysinen saastuttaminen ei ole välttämätöntä" (Aura 4/78). Tällaisten kommuunien toiminta, kuten varmasti Kurikan kokeileman Sointulankin, sävyttävät monet positiiviset pyrkimykset: halutaan perustaa yhteisö, joka kylmien markkinasuhteiden sijasta perustuisi keskinäiseen ymmärrykseen ja toveruuteen, "todelliseen ihmisyyteen". Näiden yritysten käytännöllinen onttous vain on jo monesti historiassa koeteltu. Suorastaan päätähuimaavia ovat kuvitelmat, että ne voisivat olla kaikinpuolinen ratkaisu nykyhetken kapitalismin ongelmiin. Eetu Salinin Kurikka-arvion summeeraus kuuluukin: "... "tämän suuren profeetan kirjoituksista ja puheista etsit turhaan opastusta materialistiseen historiankäsitykseen ja kansainvälisen sosialidemokratian perusteiden ja käytännöllisten menettelytapojen ymmärtämiseen".

* * *

Kritiikin kohteeksi on viime aikoina pyritty nostamaan kommunistisissa järjestöissä ilmeneväksi väitetty jäykkyyks, epäproblemaattisuus ja kollektivismiharha, jolla tarkoitetaan sitä, että unohde-

taan sellaisten poliittis-sosiologisten suureiden kuin joukot ja luokat koostuvan yksilöistä. Arto af Hällströmin mukaan "ollaani piilouduttu luokkien selän taakse", ja että "edistyksellisimmätkin ovat sovittaneet oman yksityiselämänsä, oman toimettomuutensa luokkien liikkeelle ja historian kehitykselle" (Yo-lehti 2. 11. 1978). R a i l a L e p p ä k o s k i katsoo, että näin vaatimus "muuta itsesi" torjutaan.

Af Hällströmin mukaan J. P. Sartren eksistentialistiset kirjoitukset yksilön moraalisesta vastuusta ovat tällä hetkellä hedelmällisiä. Väitteeseen sisältyy paradoksi. Sartrelaisittain ihmisen traagikka on se, että hänet on "tuomittu vapauteen". Loogisesti tarkastellen jo lähtökohtakategoria. "absoluuttinen vapaus" itsestään sulkee pois kaiken vastuun, jota kuitenkin Sartre erityisesti haluaisi korostaa. Hänen käsityksensä yksilöstä onkin itse asiassa vähän samantapainen kuin H o b b e s i n suvereeni, jolla on vain oikeuksia ja jota eivät siis velvollisuudet rajoita.

Huolimatta tästä loogisesta ristiriidasta voidaan väittää, että Sartrella on positiivista yksilön vastuun korostaminen, että hän kovakouraisesti patistelee omahyväisyyttä vastaan ja vaatii moraalista ratkaisua maailmaan heitetyltä, jumalattomalta ja ahdistuneelta yksilöltään tämän valintatilanteissa. Tällainen atomistinen, riippumaton ihmiskäsitys ei vain ole kovin syvälinen. Sen lähtökohtana on pikemminkin asioista saatava pintavaikutelma tai tunnelma kuin asiantilojen sisäinen yhteys. Yksilöllisen ahdistuksen ja toiminnan lähde ei voi olla yksilösubjektin absoluuttinen vapaus, kuten Sartre kuvittelee, vaan enemmänkin ulkoisessa todellisuudessa vaikuttavat seikat, joiden kumoaminen on niin yksilöllisen kuin yhteiskunnallisenkin emansipaation edellytys. Jo J. V. S n e l l m a n sata vuotta ennen Sartren kirjoituksia ratkaisi hedelmällisemmin vapausongelman Valtio-opissaan: "Jos myönnetään, että ihminen on vapaa, ainostaan mikäli hän on järjellinen, ja että järjellisyys ei ole ihmisen mielihohteissa ja päähänpätkähdyksissä, vaan että sen pitää olla yleispätevää, niin älytään myös, että ihmisellä on tosivapautensa silloin, kun hän toimii yleispätevästi".

Yleispätevä toiminta voi olla ja sen tuleekin olla sopuosoinnussa yksilöllisen minän pyrkimysten eli snellmanilaisittain omantunnon kanssa. Vain sitenhän tosiasiaassa kollektiivinen voima saattaa syntyä. Sitä ei muodosta ihmisten yhteenliittymä sinänsä vaan mahdollisimman tietoisten, tahtovien ja toimivien yksilöiden liitto. Ja tässä mielessä pohtimisen arvoista kyllä on, onko kommunistien kes-

kuudessa aina riittävästi korostettu yksilöllisen ratkaisun ja vastuun merkitystä, ja vaadittu jokaista tiedostamaan yksilölliset tahtonsa, taipumuksensa ja pyrkimyksensä yhteiskunnallisen toiminnan yhtenä edellytyksenä.

* * *

Soihdunkantajassa (9—10/78) J u h a n i R u o t s a l o eritteli neljänlaisia reaktioita vallitsevaan oikeistopaineeseen ja ”epäpoliti-soitumiseen”, joista osa on emansipatorisia, osa taas alistuvia: (1) teknokraattinen sopeutumismalli, jossa arvot jätetään kokonaan pohdinnan ulkopuolelle; (2) teoreettinen emansipaatio, jossa opiskelijaliikkeen merkitys ja opiskelijoiden yhteiskunnallinen emansipaatio nähdään lähes puhtaasti teoreettisena ajatteluna; (3) yksilöllinen ja sosiaalipsykologinen emansipaatio, jossa korostetaan yksilön itsensä tai suppean ryhmän sisäistä muutosta, enemmän tai vähemmän irrallaan luokkataistelusta; (4) yksilöllinen ja sosialipsykologinen sopeutuminen, joka koostuu lopullisesti itseensä keskittyvistä pohdiskelijoista ja eläytyjistä.

Emansipatoriset virtaukset ovat tärkeitä ja hedelmällisiä kommunistien teoreettisen työn kannalta. Ilmassa liikkuu kysymyksiä, joihin tarttua esitetään ratkaisuyrityksiä, joita viedä eteenpäin ja syventää. Teoreettinen emansipaatio varmasti hedelmöittää edistyksellistä ja marxilaista keskustelua Suomessa. Totesihan jo V. I. Lenin puheessaan nuorisoliittolaisille, että ”jos kommunisti mielisi kerskailla kommunismilla johtopäätösten perusteella, jotka hän on saanut valmiina, ilman että hän itse olisi eritellyt tosiasioita, joihin hän on velvollinen suhtautumaan arvostelevasti, niin sellainen kommunisti olisi sangen surkea”. Tärkeää on tietenkin muistaa, että Lenin samassa puheessaan korosti, että ”kommunismien tuntemus ei ole minkään arvoista ilman työtä ja taistelua, sillä se olisi edelleenkin vanhaa teorian ja käytännön toisistaan erottamista, joka oli vanhan porvarillisen yhteiskunnan inhottavin piirre”. Yksi nuorison ja opiskelijoiden nostama haaste onkin pyrkiä osoittamaan työväenluokan maailmankatsomuksen teoreettinen ja poliittinen eheys ja voima, eli pyrkiä mahdollisuuksien mukaan vastaamaan ja käymään keskustelua asetetuista ongelmista. Tämä ei tietenkään ole vain Soihdulle asetettu haaste vaan yksi marxilais-leniniläisen sivistyneistömme keskeisiä tehtäviä, jotka osaltaan toteutuvat Soihdun kautta.

Niitä opiskelijoita ja nuoren sivistyneistön jäseniä, jotka ovat valinneet teknokraattisen sopeutumisen mallin on huomattavasti vai-

keampi lähestyä. Ensisijainen tehtävä heidän herättelyssään kuuluu kaikille edistyksellisille poliittisille järjestöille, sillä välinpitämättö-
mästä ja yhteiskunnallisesti nukkuvasta lukeneistosta ja nuorisosta
voi vain äärimmäinen taantumus poliittisesti hyötyä. Ruotsalo ai-
van oikein huomauttaa, että teknokraattiseen sopeutumiseen liittyy
paitsi elämän välineellistäminen myös oikeistonihilismin vaara. Vä-
linpitämättömyyttä vastaan SOL taistelee parhaiten rakentamalla ak-
tiivisesti yhteistyötä demokraattisen rintaman kokoamiseksi sivisty-
neistön ja opiskelijoiden keskuudessa.

Vaativassa tehtävässä kannustavat Soihdun ystäviä V. A. Kos-
kenniemen innoittavat säkeet:

Sa Soihtu, kauas kaaokseen
sun viemme päällä päämme.
Päin astumme me pimeyteen
ja tyhjyyden me näämme.
Mut vanan jätät välkkyvän,
miss', Soihtu, auot yötä.
Hän näkee meitä enemmän,
ken seuraa meidän myötä.

Menestyksellistä vuotta 1979 kaikille Soihdun lukijoille!

Toimitus

Tutkinnonuudistus ja demokraattinen opiskelijaliike

Juha Sihvonen

Koko opiskelijaliikkeessä joudutaan nyt arvioimaan uudelleen suhtautumista tutkinnonuudistukseen. Syynä tähän on se, että tutkinnonuudistuksen avulla ei ole kyetty ratkaisemaan niitä ongelmia, joita korkeakoulujen ja yliopistojen opetuksessa esiintyy. Tutkinnonuudistuksesta saadut kokemukset ja yliopistolaitoksen luonteesta ja asemasta uudelleen virinnyt keskustelu ovat tästä selvänä osoituksena. On siis ilmeistä tarvetta luoda silmäys siihen kehitykseen, jonka kautta nykyiseen tilanteeseen on tultu. Tämän aikaisempien vaiheiden tarkastelun kautta meidän on helpompi ymmärtää nykyisiä opiskelijaliikkeen subjektiivisia ongelmia tutkinnonuudistustaistelussa.

Mutta onko oikein valita tarkastelun pohjaksi SOL:n aikaisemmat tutkinnonuudistuskannanotot, kuten tässä artikkelissa on tehty? Eikö se anna yksipuolista kuvaa koko demokraattisen opiskelijaliikkeen näkemyksistä? Tietenkään kaikki demokraatteina itseään pitävät eivät ole yhtyneet SOL:n näkemyksiin. Mutta toisaalta on kuitenkin selvää, että SOL:n kannanotot ja linjanvedot ovat varsin suuresti vaikuttaneet koko demokraattisen yliopistoväen tutkinnonuudistuslinjan muotoutumiseen. Samalla SOL:n kannanotoissa esiintyy myös kommunistien kanta tutkinnonuudistukseen yksityiskohtaisimmillaan. Voidaan siis sanoa, että SOL:n tutkinnonuudistuslinja on kiteyttänyt sekä hyvässä että pahassa demokraattisen yliopistoväen keskuudessa aikaisemmin vallalla olleet käsitykset tutkinnonuudistuksesta. SOL:n tutkinnonuudistuslinjan virheiden osoittaminen ei siten myöskään jää pelkästään SOL:n sisäiseksi asiaksi, vaan se on hyödyksi koko demokraattiselle opiskelijaliikkeelle.

Aikaisempien näkemysten tarkastelu osoittaa erään hyvin mielenkiintoisen seikan — nimittäin vasta nyt ollaan yliopistokysymyksestä käydyssä keskustelussa tulossa niiden

kysymysten ääreen, jotka asetettiin jo vuonna 1970 ilmestyneessä kirjassa "Johdatus uuteen yliopistoon". Tähän kirjaseen sisältyneet analyysit ovat edelleen pisimmälle yltänyt yritys hahmottaa eheää teoreettista vaihtoehtoa erilaisille porvarillisille yliopistokonseptioille. Kirjasessa päädyttiin seuraavien laajojen kysymysten asettamiseen ja pohdiskeluun:

— Miten tieteen yhteiskunnalliset ehdot ovat muuttaneet valtiomonopolistisen kapitalismin ja tieteellis-teknisen kumouksen oloissa?

— Miten voidaan luoda sellainen yliopisto, joka sekä sopeutuu yhteiskuntaan että taistelee sopeutumistaan vastaan?

— Mitä sosialistisella (demokraattisella) intellektuellilla tarkoitetaan ja miten kasvatus tieteen kautta voidaan nykyisen tiedeinstituution ja yliopistolaitoksen puitteissa toteuttaa?

Nämä kysymykset odottavat edelleen vastustaan.

1960-luku — yliopistolaitoksen kriisi

Maamme yliopistolaitokseen sisältyneet ristiriidat puhkesivat voimakkaana esiin 1960-luvulla. Syynä tähän oli perinteisen yliopistolaitoksen kykenemättömyys uudistaa valtiomonopolistisen ja tieteellis-teknisen kehityksen edellyttämässä tahdissa. Porvarillisen tieteen ideologiset ja teoreettiset rajoitukset, jäykkä tieteenalarajoittuneisuus tieteenharjoituksessa, opetuksen, tutkimuksen ja yliopistohallinnon professori- ja oppiainekeskeisyys, yliopistolaitoksen määrällinen jälkeenjääneisyys, resurssipulan kurjistuminen jne. ehkäisivät yliopistolaitoksen sisältä nousseet uudistusyritykset. 60-luvun alkuvuosina toteutettu yliopistolaitoksen suunnitteleman laajennus toi kriisi-ilmiöt pintaan. Alkoi yliopiston massoituminen, joka näkyi mm. halpojen alojen (yhteiskuntatieteellisten, humanististen) paisumisena ja kalliiden alojen (luonnontieteelliset, tekniset) jälkeenjäämisinä.

Tämä kehitys oli sekä kansan että pääoman etujen vastaista. Yliopistolaitos ei kyennyt vastaamaan edes kaikkein räikeimpiin yhteiskunnallisiin ongelmiin ja samanaikaisesti vaarantuivat myös pääoman edut. Paine yliopistolaitoksen uudistamiseen tuli esille sekä työväenliikkeen vaatimuksissa että porvariston pyrkimyksissä. Mutta voidaan sanoa, että porvaristo perinteisten valta-asemiensa turvin sai varsin pian yliotteen keskeisissä uudistushankkeissa.

Tätä ennen porvariston oli kuitenkin ratkaistava uudistushankkeiden keskeiset tavoitteet sisällään. Vuonna 1970 ilmestyneen "Johdatus uuteen yliopistoon"-kirjaseen mukaan maamme yliopistolaitoksessa puhkesi 60-luvun lopus-

sa avoin ristiriita perinteisen eli ns. "arkaaishumanistisen" ja teknokraattisen yliopistonäkemyksen välille. Ne molemmat edustivat porvarillisia ratkaisuyrityksiä.

TUTKIN-
NONUU-
DISTUS

"Arkaaishumanistisen" yliopistonäkemyksen perusheikkous on siinä, että se erottaa yliopiston täydellisesti ympäröivästä yhteiskunnasta ja juuri siksi sitä on oikeus kutsua arkaaiseksi. Tästä syystä se ei myöskään kyennyt realisoimaan käytännössä humanistiseen yliopistoideaan sisältyneitä edistyksellisiä piirteitä. Teknokraattisen yliopistonäkemyksen tavoitteena taas on kytkeä yliopisto mekaanisesti yhteiskuntaan tai mikäli mahdollista, suoraan monopolien taloudellisiin ja poliittisiin intresseihin. Kumpikaan ei siten kykene ratkaisemaan oikein — kansan etujen pohjalta — yliopiston suhdetta yhteiskuntaan.

Teknokraattinen yliopistouudistus tarjosi joukon erilaisia konsteja, joilla yliopistollisen opetuksen tehoa ja käytännöllisyyttä pyrittiin parantamaan. Tunnetuin ja merkittävin näistä oli suorituspistejärjestelmä. Suorituspisteellä tavoiteltiin mm. yliopisto-opetuksen kapea-alaista erikoistamista, kurssimaistamista ja hiostamista. Eräänä tavoitteena oli myös tutkintojen laajuuden, sisällön ja muodon ylikansallinen standardointi. Suorituspistejärjestelmää alettiin toteuttaa käytännössä eräillä teknisen koulutuksen aloilla, joiden tutkimukset jo ennestään olivat tiukasti ammattiin sidottuja.

Kannatuksensa perinteinen yliopistonäkemys sai ja saa edelleen pääasiassa vanhakantaisesta ja useimmiten oikeistolaisesta professorikunnasta. 60-luvulla sen nousu ja tuho kulminoitui ns. "Akatemian itsepuolustuksen joutsenlauluun", jonka esittäjänä oli vuonna 1963 asetettu Korkeakoululaitoksen suunnittelukomitea (ns. Suomalaisen komitea). Komitea ei kyennyt esittämään ratkaisua korkeakoululaitoksen ongelmiin.

Tilalle astuivat vuonna 1965 presidentti Kekkonen komentamina useimmiten USA:ssa koulutuksensa saaneet miehet, jotka prof. Oiva Ketosen johdolla parissa kuukaudessa laativat muiston "Tiede ja ylin opetus tulevien vuosien Suomessa". Ketosen työryhmän muistion ehdotusten mukaisesti koottiin 1966 korkeakoulujen kehittämislaki vuosiksi 1967—1981. Se oli ensimmäinen askel kohti korkeakoulujen valtiomonopolistista sääntelyä Suomessa. Kehittämislaita annetun asetuksen yhteydessä valtioneuvosto ilmoitti edellyttävänsä mm. opintoajan lyhentämistä, keskeyttäneiden määrän vähentämistä ja "tutkintojen rakenteen muuttamista ottamalla huomioon muualla sangen yleisesti sovellettu suorituspistejärjestelmä". Näin valtiovalta avoimesti asettui teknokraattisen yliopistonäkemyksen kannalle. Näiden ns. "että-lauseiden" taustalla oli nähtävissä OECD:n piirissä 60-luvulla käyty keskustelu koulutuksen,

6/1978
SOIHTU

tieteen ja taloudellisen kasvun välisistä yhteyksistä. Vielä tuolloin koulutuksella ja tieteellä nähtiin olevan merkittävä sija taloudellisessa kasvussa. Tämän katsottiin edellyttävän koulutusinvestointien tehon parantamista niiden lisäämisen ohella.

"Opiskelijat kahden tulen välissä"

Aina vuoteen 1967 asti olivat opiskelijoiden vaatimukset yliopistoon nähden rajoittuneet opintojen rationalisointiin. Esim. SYL kannatti suorituspistejärjestelmän käyttöönottoa. Myös vasemmistolaisia opiskelijajärjestöjä vaivasi sama jälkijättöisyys yliopistokysymyksissä kuin opiskelijoiden edustuksellisia elimiä. Mutta vuosi 1968 hautasi alleen teknokraattisen rationalisointisuunnan opiskelijaliikkeessä. Alkoi opiskelijoiden radikalisoituminen.

Radikalisoituminen ei aluksi koskettanut yliopistoissa annettavaa opetusta. Se suuntautui "kolmannen maailman" ja yliopistojen hallinnon demokratisoimisen kysymyksiin. Suhteellisen nopeasti tästä kuitenkin päästiin yliopistoissa hegemonia-asemassa olleen porvarillisen tieteen kritiikkiin. Jo Vanhan valtauksessa käyty keskustelu sisälsi kaikki nämä elementit.

Tämän jälkeen vasemmistolaisten opiskelijoiden taholla alettiin kiinnittää huomiota Suomessa harjoitettavaan tiedepolitiikkaan kokonaisuudessaan. Porvarillisen tieteen kritiikin ydin kohdistui kansan etujen ja porvarillisen tieteen ristiriidan paljastamiseen ja tämän ristiriidan ratkaisemiseen sosialistisen tieteen perinteiden avulla. Näin päästiin kysymykseen tieteen ja tuotannollisen toiminnan suhteesta. Tämä lähensi vasemmistolaista opiskelijaliikettä sosialistisissa maissa käytyyn keskusteluun tieteellis-teknisestä kumouksesta. Samalla myös paljastui kuinka vähän opiskelijat itse asiassa tiesivät yliopistojen todellisesta tilasta Suomessa.

Tuli kevät 1970 ja hallinnonuudistuslakot. Eräs saavutus niihin liittyen oli se, että vasemmistolaiset opiskelijat ylittivät idealistissävyyisen yliopistoajattelun. Esiin nousi ns. "sosialistisen maisterin dilemma".

"Johdatus uuteen yliopistoon"-kirjasessa olleen Pekka Aarnion artikkelin mukaan tämä merkitsi seuraavia asioita: "Sosialistisen maisterin on hallittava 1) sosialistinen koulutus, 2) kapitalistisen ammattikäytännön minimivaatimukset, 3) tietoa hänen tulevan ammatinsa strategisesta asemasta yhteiskunnan rakenteesta; poliittisesti ja tuotannollisesti, 4) tietoa mahdollisuuksista, joita tuleva ammatiasema voi tarjota sosialismin edistämiseksi."

Tätä kautta avautui myös opiskelijat-työläiset-suhteen uusi ymmärtäminen. Monopoliin pyrkimykset alistaa yli-

opistolaitos poliittisille ja taloudellisille tavoitteilleen vaativat selvittämään työväenluokan suhdetta tieteeseen, sivistyneistön yhteiskunnallista vastuuta ja sivistyneistön ja yliopistolaitoksen paikkaa luokkataistelussa. Tehtäväksi asetettiin aktiivinen hakeutuminen työväenluokan rinnalle, porvarillisen tieteen kritiikki ja sosialistisen tieteenäkemys kehittäminen sekä yliopistossa vallitsevien opiskelumuotojen ja organisaatioiden kritiikki ja uusien kehittäminen.

Opiskelijat totesivat edistyksellisten yliopistohankkeiden olevan kahden tulen välissä: arkaaishumanistisen ja teknokraattisen. Mutta juuri tämän nähtiin tarjoavan myös liikkumavaraa edistykselliselle yliopistoajattelulle. Pekka Aarnio kirjoitti: "Tämä liikkumavara ilmenee kahtena komponenttina: 1) Tuotantoelämä on vasta alkamassa yliopistoa koskevien vaatimusten esittämisen; sille on vielä toistaiseksi riittänyt teknisten ja kauppa korkeakoulujen sekä sen omien tutkimuslaitosten ja koulutustoiminnan kapasiteetti. Vasta viime aikoina on ryhdytty toimiin opiskelun kurssimaistamiseksi, suorituspistejärjestelmän aikaansaamiseksi jne. Ei olla suinkaan vielä Ruotsin UKAS tai Ranskan Fouchet-tyyppisessä tilanteessa. 2) Edellä mainitussa ristiriidassa on toinen puoli: arkaaisella koulutushumanismilla on vielä jalansijansa koulutusideaalina suomalaisessa yliopistossa. Yliopisto kouluttaa vielä varsin huonosti ihmisiä kapitalismin tarpeisiin. Arkaaisessa koulutushumanismissa on siten etuja teknokraattiseen koulutukseen nähden, vaikka nykyinen massayliopisto on jo suurelta osalta peittänyt tämän ideaalin toteutumisen yliopistossa. Kuitenkin sen perinne jarruttaessaan tutkimuksen ja koulutuksen yhteiskunnallisen merkityksen tiedostamista ja tämän hyväksymistä yhdeksi tieteellisiin ratkaisuihin vaikuttavaksi tekijäksi saattaa samalla toimia vastavoimana avoimesti kapitalismin palvelukseen asettuvan tieteen vaatimuksille."

Uusklassisen yliopistoidean kritiikissään Kari Toikka totesi, että "yliopiston todellisen tilanteen ja sen vapauden edellytysten määrittelyn on (...) lähdettävä sen tosiasian tunnustamisesta, että tiede on muuttunut tärkeäksi yhteiskunnalliseksi tekijäksi." Näin ollen "yliopiston on tiettyssä määrin sopeuduttava sitä ympäröivän yhteiskunnan vaatimuksiin. (...) Tämän vuoksi kapitalismille ominainen ristiriitainen tiedontarve ja ammatti- ja elinkeinorakenne sekä näihin sisältyvä järvenvastaisuus ja epädemokraattisuus määräävät aina viime kädessä akateemisen vapauden ja kasvatuksen rajat."

Mutta säilyttääkseen perimmäisen luonteensa yliopiston oli Toikan mielestä "myös pakko taistella sopeutumistaan vastaan. Taistelu sopeutumista vastaan, taistelu yliopiston

vapauden ja akateemisen kasvatuksen puolesta muodostavat toiminnallisen ykseyden, jonka menestymisen ensimmäisenä edellytyksenä on oikea tietoisuus tieteen poliittisesta merkityksestä." Pelkkä vapauden edellytysten määrittely, tieteen itseanalyysi, ei kuitenkaan vielä Toikan mukaan riittänyt. "Tarvitaan poliittista toimintaa, joka kohdistuu tieteen vapauden yhteiskunnallisten edellytysten luomiseen. Tämän vuoksi tieteen vapauden vaatimusta ei voida erottaa yhteiskunnallisen vapautumisen ja demokratian vaatimuksista."

Juuri tässä yhteydessä Toikka myös ratkaisi akateemiselle kasvatukselle asettuvat uudet haasteet. "Tieteellisen toiminnan ja sen poliittisen itseanalyysin ykseys on ainoa tapa, jolla uusklassinen akateemisen kasvatuksen käsite voi jälleen saada konkreettisen sisällön." Toikan mielestä yliopiston kehitys oli johtanut yhteiskunnallisen ja tieteellisen kasvatusprosessin eriytymiseen toisistaan. Tämä taas johtui uuteen empiiriseen luonnon- ja yhteiskuntatieteen liittyvästä merkillisestä paradoksista. "Mitä enemmän tieteen tuloksia on ryhdytty käyttämään yhteiskunnallisessa toiminnassa, sitä puhtaammiksi ja etäisemmiksi sen teorialat ovat muodostuneet. (...) Uudesta tieteestä puuttuu samanlainen viittaus oikeaan ja järkevään toimintaan, joka — ja taas hieman paradoksaalisesti — oli ominaista vanhalle "puhtaalle" ja "epäkäytännölliselle" tieteelle." Pyrkimys oikeaan toimintaan oli korvautunut kunkin tieteenalan ammattikäytäntöä ja opiskelua ohjaavilla normeilla ja dogmeilla.

Tämän kehityssuunnan vastapainoksi Toikka osoitti, että "kriittinen tiede sen sijaan edellyttää kasvatusprosessia, jossa ammattiin liittyvä normisto välittyy opiskelijalle tämän osallistuessa tieteenalan kriittiseen itsenalyysiin ja korkeakoulupoliittisten kysymysten ratkaisuun. Tämä on ainoa tapa, jolla kasvatus tieteen kautta voidaan toteuttaa tilanteessa, jossa tieteenalat ovat pitkälle erikoistuneet."

Olen pitäytynyt sen vuoksi niin pitkäksi aikaa "Johdatus uuteen yliopistoon"-kirjasessa esitettyyn analyysiin, että se on edelleen ehdottomasti tasokkain yliopistokysymyksen teoreettinen ratkaisuyritys, mitä opiskelijaliikkeen piirissä on tähän mennessä tehty. Tasokkuus ei johdu niinkään kirjaseen sisältyneistä yliopistolaitoksen senhetkisen tilanteen kuvauksista, vaikka nekin olivat varsin ansiokkaita, vaan pyrkimyksestä löytyä teoreettisia lähtökohtia marxilaista yliopistonäkemyistä varten. On avoimesti tunnustettava, että tämäntyyppinen teoreettinen tarkastelu ei ole edennyt juuri mihinkään jo tuolloin keskusteluun tulleista asettamuksista. Syynä teoreettisen tarkastelun tyrehtymiseen opiskelijaliikkeessä ei kuitenkaan ole esim. dogmatisoituminen, vaan yliopistokamppailun

käytännöllinen logiikkaa. Oli käytännössä ratkaistava mitä tehdä hallinnonuudistuksessa tai tutkinnonuudistuksessa. Tämä ei tietenkään tee mitenkään anteeksiannettavaksi teoreettisen keskustelun tyrehtymistä, vaan päinvastoin korostaa välttämättömyyttä nähdä tämänkaltaisen "käytännöllisyyden" vaarat.

On myöskin torjuttava se virheellinen näkemys, että teoreettinen keskustelu ylipäätään yliopistolaitoksesta ja tieteestä olisi lakannut "Johdatus uuteen yliopistoon"-kirjaan ja että vasta ns. sivistysyliopistokeskustelu olisi tuonut sen jälleen esiin. Teoreettinen keskustelu toki jatkui, vaikkei se opiskelijaliikkeen linjanvedon tasolle vaikuttanutkaan, ainakaan näkyvästi. Erityisesti tällöin on muistettava ns. ammattikuvaprojektien piirissä käyty keskustelu, jossa päästiin eräiden tieteenalojen osalta varsin pitkälle, vaikka lopputuloksena tutkinnonuudistuksen periaatteiden pohjalta olikin ajautuminen umpikujaan.

Marxilais-leniniläinen opiskelijaliike

SOL:lle hyväksyttiin marxilais-leniniläinen periaateohjelma ylimääräisessä liittokokouksessa toukokuussa 1971. Tämä ohjelma on myös siksi erityisen tärkeä, että siinä muun ohella asetettiin SOL:n koulutuspoliittisen kamppailun peruslähtökohdat: "Tieteen ja koulutuksen sekä toisaalta valtion merkityksen kasvu tekee välttämättömäksi porvarillisten laitosten suunnitelmallisen hyväksikäytön luokkataistelussa. Sivistyneistö osallistuu yhä laajemmin työväenliikkeen taisteluun työväenluokan järjestöissä ja niiden johtamassa joukkotoiminnassa. Sivistyneistön oma yhteiskunnallinen asema tarjoaa uusia mahdollisuuksia työväenliikkeelle. Porvarillisissa laitoksissa edistyksellinen lukeneisto voi vaikuttaa tuotantovoimien järkevämpään kehittämiseen, riisto- ja alistamismenetelmien sekä porvariston ideologisten taistelumuotojen paljastamiseen. Erityisen tärkeitä tässä suhteessa ovat monopolikapitalistisessa yhteiskunnassa koulutus- ja tiedelaitokset, valtion virkakoneisto ja välittömästi tuotannon kanssa tekemisissä oleva tekninen sivistyneistö."

Voidaan sanoa, että tässä hahmoteltiin periaateohjelmatasolla "sosialistisen maisteirin dilemman" ratkaisu. Ja mitä tämä edellytti opiskelijaliikkeeltä?

"Edistyksellisten opiskelijoiden erityisenä tehtävänä monopolien vastaisessa taistelussa on korkeakoulujen porvarillisen vallan paljastaminen ja horjuttaminen sekä niiden hyväksikäyttäminen tässä taistelussa. Pohjan opiskelijoiden liittämiseksi monopolien vastaiseen rintamaan luovat niin opiskeluaajan ja tulevan ammatin kuin myös opiskelijoiden

luokkataustan väistämätön ulottuminen työväenluokan piiriin."

Ohjelmassa määriteltiin myös SOL:n tehtävä työväenluokan opiskelijajärjestönä. "SOL katsoo tehtäväkseen organisoida opiskelijoita ja sivistyneistöä työväenluokan taisteluun sekä erityisesti marxismi-leninismiin opiskeluun ja luovaan soveltamiseen tieteessä ja politiikassa." Tämä lähtökohta on hyvin tärkeää pitää mielessä myös tutkinnon-uudistustaistelua ajatellen.

Korkeakoulupolitiikan peruskysymykset

Kun SOL:n piirissä seuraavan kerran laajemmin tartuttiin koulutuspolitiikkaan, oli vuosi 1972. Yrjö Engeström kirjoitti artikkelin *Soihtu* 2/72:een otsikolla "SOL:n lähi-ajan tehtävät taistelussa demokraattisen korkeakoulupolitiikan puolesta". Engeström lähti siitä, että korkeakoululaitos oli kriisissä. "Pääomapiirit eivät ole vielä kytkeneet tätä politiikan lohkoa kovin tiiviisti muihin tavoitteisiinsa; aloite ei kovin vahvasti ole kenenkään hallussa tällä hetkellä. Toiseksi juuri koulutuksen piirissä demokraattinen joukkoliikehdintä ja järjestäytyminen on edennyt suhteellisen pitkälle, vaikka yhtenäistä ohjelmajohdantoa ei vielä ollutkaan. Kolmanneksi Sosialistinen Opiskelijaliitto on kehittänyt tietoisuutensa ja organisaationsa puolesta kypsäksi ottamaan vastuun demokraattisen yliopistotaistelun tavoitteiden selkiinnyttämisestä." Tällä artikkelilla pohjustettiinkin ennen muuta SOL:n Taisteluohjelman valmistelua.

Koulutuspolitiikassa nähtiin muotoutuvan entistä selvempi rintamajako. *Soihdussa* 4/72 ilmestyneessä Yrjö Engeströmin, Reijo Miettisen ja Juhani Solantauksen artikkelissa "Korkeakoulupolitiikan peruskysymykset I" todettiin, että "kokonaisvaltaisen korkeakoulupolitiikan harjoittamiseksi on vain kaksi vaihtoehtoa: monopolien ehdoilla toteutettava korkeakoulupolitiikka ja demokraattinen, monopolien vastainen korkeakoulupolitiikka." Päätehtävä asetettiin näin: "Aloite korkeakoulupolitiikan kokonaisohjelmoinnissa on saatava demokraattiselle liikkeelle."

Huomionarvoista näissä arvioissa oli toisaalta monopolien asemien arviointi suhteellisen heikoksi ja toisaalta demokraattisen liikkeen mahdollisuuksiin kohdistunut ylitoiveisuus. Myöhempi kehitys on osoittanut tämän arvion vääräksi. Jos ei vielä ollutkaan olemassa mitään kokonaisvaltaista monopolien korkeakoulupolitiikkaa, olivat kuitenkin kaikki valtiomonopolistiselle korkeakoululaitoksen ohjelmoinnille tarpeelliset elementit (kehittämislaki, "hallinnon uudistus" kiintiöpohjalta, tutkintojen valtiollinen reformointi, painopistealaohjelmointi, KTTS jne.) jo näkyvisä. Tässä suhteessa tilanne oli jo selvästi muuttunut "Joh-

datum uuteen yliopistoon"-kirjasen valmisteluajankohdasta, vaikka arvio säilyi entisenä.

Edellä mainitun artikkelin II osassa, joka ilmestyi Soihdussa 5/72, muotoiltiin kanta tutkinnonuudistukseen. Tämä tapahtui ennen FYTT:n mietinnön loppuvuodesta 1972 tapahtunutta ilmentymistä. Silti kannanmäärittely ei ollut FYTT:n esityksistä riippumaton, vaan päinvastoin niiden pääasiallinen sisältö oli jo tiedossa, kun artikkelia kirjoitettiin. Lähdevitteiden perusteella kannanmäärittelyyn vaikuttivat lisäksi ainakin Koulutusrakennekomitean mietinnöstä käyty keskustelu, suorituspisteestä käyty keskustelu ja kriittinen tutustuminen eräisiin OECD:n julkaisuihin. Oletettavasti pohjana olivat myös eräät sosialistisissa maissa, lähinnä DDR:ssa, julkaistut koulutussuunnittelua käsittelevät kirjoitukset. Sen sijaan artikkelissa esitetyllä linjavedolla ei ollut ainakaan mitään julkituotua yhteyttä "Johdatus uuteen yliopistoon"-kirjasessa suoritettuun analyysiin, vaikka artikkelin kirjoittajat epäilemättä olivatkin siitä hyvin perillä.

Artikkeliin sisältynyt tutkinnonuudistuslinja muotoiltiin selkeimmin kehittämislain käsittelyn yhteydessä, mutta se toistettiin perusasettamuksiltaan samanlaisena myös tutkinnonuudistuksen käsittelyn yhteydessä. Artikkelissa todettiin: "Vanha tieteenala- ja oppiainekeskeisyys perustuu kuvitelmalle, jonka mukaan huomattava osa opiskelijoista ryhtyy alansa tutkijoiksi, puhtaan tieteen harjoittajiksi. "Ammatillisuutta" pelätään, koska arvellaan sen erottavan tutkimuksesta ja kahlitsevan opiskelun tiukan kapea-alaiseen ammattitaidon hankintaan. Tällaista monopolien etujen mukaista ammatillisuutta onkin vastustettava, mutta samoin on vastustettava itsetarkoituksellista opiskelua, joka jättää opiskelijan vaille ammattia ja työtä. On vaadittava laaja-alaista tutkimuksen ja opetuksen yhdistävää, ammattipätevyyden ja selkeän ammatillisen identiteetin takaavaa opetusta."

Tutkintojen kannalta tästä seurasi, että "koko nykyinen tiedekunta-, tieteenala- ja laitosjako sekä tutkintonimikkeistö on asetettava perusteellisen tarkistuksen alaiseksi. Opiskelijoiden aineyhdistelmät ja tutkintojen rakenne on suunniteltava lähtien tavoitellusta tuotanto- ja ammattirakenteesta sekä tavoitelluista ammattikuvista. Näistä käsin tutkinnolle on määriteltävä selkeät tavoitteet, jotka mahdollistavat nykyisten anarkististen sivuainevalintojen korvaamisen suunnitelmallisella poikkitieteellisellä opiskelulla."

Vaikka asia tässä onkin muotoiltu paljon suoraviivaisemmin kuin vähän myöhemmin ilmestyneessä FYTT:n mietinnössä, ovat ne perusasettamuksiltaan kuitenkin toisiaan vastaavia. Ei siis ihme, että artikkelissa jo ennen FYTT:n

ilmestymistä esitettiin seuraavanlainen arvio FYTT:sta: "FYTT ei (...) täyttänyt siihen kohdistettuja odotuksia. Siitä ei tullutkaan tutkintojärjestelmän valtiomonopolistisen muotoilun arkkitehtiä. Päinvastoin, toimikunta on työsään suuntautunut voimakkaasti demokraattisiin, monopolienvastaisiin tavoitteisiin ja yleisperiaatteisiin." Ja näille tavoitteille ja yleisperiaatteille vaadittiin demokraattisen opiskelijaliikkeen täyttä tukea.

Edellä esitetyssä analyysissä voidaan todeta ainakin kolme kriittistä kohtaa. Ensinnäkin siihen sisältyy selvä oletus, jonka mukaan kapitalististen työmarkkinoiden anarkia voidaan "tavoitteellisella yhteiskuntapolitiikalla" saada hallintaan siinä määrin, että elinkeino- ja ammattirakenteen kehitys ei enää tapahtuisi suunnittelemattomasti eli kapitalismin luonteen mukaisesti. Tämä antaisi puolestaan mahdollisuuden edes jossakin määrin kestävien ammattikuvien hahmottamiseen tieteellisen koulutuksen pohjaksi. Käytännössä tämä on kuitenkin jokseenkin mahdotonta niin kauan kuin työmarkkinoiden kehityksen määräävin tekijä on yksityisen pääoman arvonnäisyys. Viimeistään parhaillaan vallitseva lama on osoittanut tällaisen suunnitteluoptimismin toivottomuuden kapitalismin oloissa. Vasta sosialististen tuotantosuhteiden pystyttämisen jälkeen voidaan vakavassa mielessä pohtia tällaisen sääntelyjärjestelmän luomista.

Toiseksi edellä esitetty lainaus sisältää varsin peittelemättömän "manpower"-analyysin vaatimuksen. "Manpower"-analyysi on taas menetelmä, jota mm. OECD tuohon aikaan kehitteli jäsenmaidensa koulutuspolitiikan valtiomonopolistisen sääntelyn tueksi. Perusajatus on se, että koulutuksen määrällinen, rakenteellinen ja usein myös sisällöllinen kehittäminen johdetaan ennakoidusta tai tavoitellusta työvoiman kysynnän kehityksestä. Kapitalismin oloissa tämä tarkoittaa sitä, että koulutuksen kehittäminen alisteetaan enemmän tai vähemmän suoraan pääoman työvoimatarpeille. Tällöin ei huomiota kiinnitetä koulutuksen sivistys-, kulttuuri- yms. tehtäviin. Kaukana ovat tällöin myös "Johdatus uuteen yliopistoon"-kirjasessa asetetut tehtävät kasvatukselta tieteen kautta, yliopiston taistelusta sopeutumisistaan vastaan pelkän sopeutumisen sijasta tai ylipäänsä tieteen yhteiskunnallisten ehtojen määrittelystä.

Ja kolmanneksi edellä esitettyyn analyysiin kaiken edellä olevan perusteella sisältyy myös virheellinen tiedekäsitys, jossa yhteiskunta on ymmärretty tieteeseen nähden ulkoiseksi tekijäksi. Tiede halutaan instrumentalisoida "yhteiskunnallisten tarpeiden" tyydyttämiseen ilman, että tiede, tiedeyhteisö ja tieteellisen koulutuksen saaneet suhtautuisivat kriittisesti yhteiskunnallisiin arvoihin, tarpeisiin, tehtäviin jne. Samalla ajatellaan, että yhteiskunnan kannalta

tärkeät tehtäväalueet voidaan suunnittelutyönä koota tutkinnoiksi, joissa eri tieteiden osia voidaan yhdistellä toisten tieteiden osiin minkä tahansa "ongelmakeskiöiden", "ammattikuvien" jne. nojalla. Käytäntö on osoittanut, että seurauksena tästä on koulutuksen nopea vanheneminen, koska tällaiset "ongelmakeskiöt", "ammattikuvat" jne. ovat itsessään nopeasti vanhenevia. Sen sijaan tiedepohjainen, teoreettis-metodologinen koulutus on huomattavasti pitempään käyttökelpoista.

Tutkinnonuudistukseen otettiin seuraavan kerran kantaa Taisteluohjelmassa, joka hyväksyttiin SOL:n 9. liittokokouksessa 1973.

Taisteluohjelman linjanvedon pohjana on kokonaisvaltainen Suomen korkeakoulujärjestelmän kehityksen ja tilan arviointi. Tähän arvioon perustuen siinä esitettiin opiskelijaliikkeelle useita sellaisia tunnuksia ja tehtäviä, jotka edelleen kestävät kriittisen tarkastelun ja jotka edelleen kelpaavat toiminnan ohjeeksi. Tällaisia ovat mm. vaatimukset epätieteellisen opetuksen poistamisesta, tieteellisen opetuksen puolesta marxilais-leniniläisen tieteen asemien voimistamisesta, sosialististen maiden tieteen tunnetuksi tekemisestä jne. Kaikki nämä vaatimukset on esitetty kappaleessa, joka oli otsikoitu "Tieteelliseen opetukseen, laaja-alaiseen ammattipätevyyteen". Huomionarvoista kuitenkin on, että Taisteluohjelmassa ei sanallakaan arvioitu humanistisen yliopistoidean merkitystä demokraattisen vaihtoehdon kannalta.

Em. kappaleessa on esitetty myös SOL:n tutkinnonuudistuslinja. Jo seuraava lainaus osoittaa, että se ei ollut muuttunut miksiäkään Soihdussa 5/72 esitetystä: "Korkeakoulujen ja opistojen tutkintojärjestelmä tulee jakaa yhteiskunta- ja tuotantoelämän keskeisten tehtäväsektoreiden mukaisiin aloihin, joiden piiristä määritellään keskeiset ammattikuvat. Tutkintojen ja koulutusohjelmien tulee rakentua ammattikuvien tavoitteellisesta analyysistä käsin ja johtaa aina määrättyyn ammattikuvaan. Ammattikuvia ei kuitenkaan määritellä kaupan tehtäväkohtaisesti, vaan ko. alan perustavanlaatuisina tehtäväkokonaisuuksina."

Päällimmäinen johtopäätös tästä on, että Taisteluohjelma oli vaatimuksiltaan peräti ristiriitainen. Toisaalla olivat itseänsi suoritetuun yliopistoanalyysiin perustuvat tunnuksiset opetuksen tieteellistämistä ja toisaalla suoraan FYTT:n mietintöön pohjautuvat opetuksen ammatillistamisen tunnuksiset. Oireellista myöhemmän kehityksen kannalta oli se, millainen paikka FYTT:lle annettiin "demokraattisessa tutkinnonuudistuksessa". Taisteluohjelman mukaan "tärkeimpänä apuvälineenä tässä työssä on Filosofisten ja yhteiskuntatieteellisten tutkintojen toimikunnan (FYTT) mietintö, joka sisältää kapitalististen maiden olois-

sa poikkeuksellisen kokonaisvaltaisen esityksen demokraattisen tutkinnonuudistuksen toteuttamisesta. Suurpääoman ja valtiovallan vahvistaessa pyrkimyksiään tutkintojen kapea-alaimistamiseen, tyypistämiseen ja pirstomiseen, on FYTT:n mietintö vastapaino ja aloite." Päähuomio kohdistettiin siis FYTT:n esitysten konkretisointiin ja niiden läpiviemiseen erilaisissa tutkinnonuudistuselimissä sen sijaan, että huomio olisi kohdistettu laitostasolla opetuksessa ja tutkimuksessa esiintyvien konkreettisten epäkohtien poistamiseen. Samalla jäi myös sivuun yliopistokysymyksen teoreettinen asettaminen.

"Oikeistovaaraa vastaan tutkinnonuudistuksessa"

FYTT:n esityksiä lähdettiin toteuttamaan usealla eri rintamalla. Opetusministeriön tiukassa kontrollissa ollut hallinnollinen valmistelutyö kanavoitui eri alojen ohjaus- ja seurantaanprojekteihin, joita alettiin perustaa vuonna 1974. Samaan aikaan opetusministeriö käynnisti ns. ammattikuvaprojektit, joiden tuli tuottaa koko tutkinnonuudistuksen perustaksi tarkoitetut ammattikuvat eri aloilta. Jyväskylän yliopistossa käynnistettiin 1975 ohjattu, opetusministeriön rahoittama uusimuotoisen koulutusohjelman koekilutoiminta. Tämän lisäksi joissakin tiedekunnissa ja laitoksissa, joissa oli toimiva sopimuksenvarainen demokraattinen laitoshallinto, nuoremmat opettajat ja opiskelijat ryhtyivät oma-aloitteisesti konkreettiseen suunnittelu- ja uudistustyöhön, joka ainakin aluksi irtaantui opetusministeriön välittömästä kontrollista.

SOL asetti tehtäväkseen tutkinnonuudistuksen vyörytyksen kaikilla tasoilla. Tämä edellytti Taisteluohjelmassa muotoillun linjan täsmentämistä. Erityisesti se oli tarpeen niitä opiskelijoita varten, jotka jo jonkin aikaa olivat osallistuneet mitä erilaisimpiin tutkinnonuudistuselimiin. Linjan konkretisointi tapahtui Yrjö Engeströmin, Matti Reinikaisen ja Yrjö Erosen Soihdussa 1/74 ilmestyneessä artikkelissa, joka oli otsikoitu "Yhtenäiseen taisteluun laaja-alaisen ammattipätevyyden ja tieteellisen opetuksen puolesta — oikeistovaaraa vastaan tutkinnonuudistuksessa".

Tilanne arvioitiin näin. "Aloite tutkinnonuudistuskampaniassa on tällä hetkellä demokraattisten voimien hallussa. Aloitteen pohjana ja tärkeimpänä välineenä on FYTT:n mietintö. Mietinnön käsitteiden yleisyys tekee johdonmukaisen demokraattisen etenemisen yksin sen pohjalta kuitenkin erittäin vaikeaksi. Oikeistovoimien aloittama vyörytys näiden käsitteiden sitomiseksi omien tarkoituksensa palvelukseen tekee virheellisten ratkaisujen vaaran erittäin akuutiksi."

Artikkelin mukaan oli ilmennyt kolmenlaisia virhekäsityksiä tutkinnonuudistuksen sisällöstä ja luonteesta. "1. On ilmennyt epähistoriallista, yleisen myönteistä suhtautumista FYTT:n esittämiin käsitteisiin, jopa tiettyä abstraktia tutkinnonuudistusfraseologiaa. On käsitetty FYTT sellaisenaan demokraattisen tutkinnonuudistuksen yksinomaiseksi lähtökohdaksi ja painotettu riittämättömästi sosialististen maiden saavutusten opiskelua ja tunnetuksitekemistä. 2. On esiintynyt yksipuolista tutkinnonuudistuksen suunnittelumenetelmällisen puolen korostamista, sisällöllisten peruskysymysten sivuuttamista, joka on vierottanut järjestöjen poliittisia kaadareita ja opiskelijajoukkoja koko tutkinnonuudistusprosessista, eristänyt sen harvojen asiantuntijoiden toiminnaksi. 3. On myös ilmestynyt jonkin verran eriytymätöntä vastustusta tutkinnonuudistusta ja erityisesti FYTT:iä kohtaan, eräänlaista suunnitteluvihamielisyyttä ja "teknokratian" kammoksuntaa, jota aiemmin mainitut puutteet ovat epäilemättä ylläpitäneet." Jo tässä kritiikissä tuli esille FYTT:iin juuttumisen kielteiset vaikutukset tutkinnonuudistuksen irrottamisessa opiskelijajoukoista, "parlamentarisoinimisessa", "teknokratisoinimisessa" jne., vaikka FYTT:n perusheikkouksiin siinä ei vielä päästykään.

Kaikki nämä ongelmat koettiin kuitenkin tutkinnonuudistuksen läpiajovaiheeseen liittyviksi väärinkäsityksiksi. Perusarvio tutkinnonuudistuksesta ja FYTT:stä säilyi ennallaan. Tämän todistamiseksi artikkeliin sisällytettiin kohta, jonka tarkoituksena oli hälventää kaikki epäselvyydet peruslinjan suhteen. Ytimekäs muotoilu kuului näin: "Tutkintojen eli koulutusohjelmien muodostamisen, jaottelun ja nimeämisen ensisijainen peruste on niiden kytkentä yhteiskunnalliseen työnjakoon, ammatteihin tai tehtäväryhmiin, ei esim. pääaineen sijoittuminen tieteenalajaotteluun, kuten nykyisin suurelta osin on laita."

Pienin muutoksin artikkeli hyväksyttiin helmikuussa 1974 SOL:n työvaliokunnan kannanotoksi tutkinnonuudistuksesta. Voidaan sanoa, että tästä artikkelista ja kannanotosta alkoi varsinainen SOL:n tutkinnonuudistuslinjan kritiikki nostaa päätään. Erityisesti yllämainittu kohta joutui kritiikin kohteeksi. Kritiikin keskuksia olivat Turun ja Helsingin yliopisto. Kritiikin esittäjinä olivat pääasiassa eräät nuoret SOL:oa lähellä olevat tai siihen kuuluvat tutkijat.

Aluksi tämä kritiikki ei muodostanut merkittäväksi voimaksi demokraattisessa liikkeessä. Silti siihen pyrittiin heti alusta alkaen vastaamaan. Näin tapahtui mm. SOL:n kevät-konferenssissa, joka järjestettiin toukokuun lopussa 1974. Konferenssissa, jonne myös kritiikin esittäjät oli pyydetty paikalle, Yrjö Engeström piti laajan alustuksen aiheesta "Tilanne ja tehtävät taistelussa demokraattisen tutkinnon-

uudistuksen puolesta". Keskustelu ja kritiikki jatkui kuitenkin vastauksista huolimatta. Kasvualustaa sille loi tutkinnon-uudistuksen ajautuminen yhä voimakkaammin opetusministeriön määräämiin uomiin pois korkeakoulujen ja tieteen-alalaitosten ulottuvilta.

Vuoden 1974 lopulla valtioneuvosto antoi periaatepäätöksen korkeakoulujen tutkinnonuudistuksesta. Sen mukaan "tutkintoihin johtava tieteellinen koulutus suunnataan johonkin yhteiskunnan ammatilliseen tehtäväalueeseen ja sen kehittämiseen". Ironisoiden sanoen tässä vaiheessa myös valtioneuvosto oli onnistuttu vyöryttämään SOL:n tutkinnonuudistuslinjan taakse. Valtioneuvoston periaatepäätökseen liittyi kansliapäällikkö Jaakko Nummisen esittelymuistio, jossa ammattisuuntatuneisuuden periaatetta korostettiin voimakkaasti. Kaiken huippu oli kuitenkin opetusministeriön antama tutkinnonuudistuksen suunnitteluohje, jossa maininta tutkintojen tieteellisyydestä oli kokonaan jätetty pois. Tämä ohje herätti yleistä ärtymystä korkeakoulujen piirissä. Samaan aikaan opetusministeriön kontrolloimat ohjaus- ja suunnitteluprojektit alkoivat saada yhä keskeisemmän aseman suunnittelutyössä. Ammattikuva-projektit ajautuivat umpikujaan ja ne lakkautettiin vähin äänin. Tieteenalalaitoksilla alettiin huolestua tieteenalojen asemasta. Lopulta laitoksilla tapahtunut demokraattinen suunnittelukin tukahtui valtiollisen suunnittelubyrokratian paineessa.

Vuoden 1974 lopussa järjestetyssä Westermarck-seuran tutkinnonuudistusseminaarissa Seppo Toiviainen asettui vastustamaan ammatillistamista tutkinnonuudistuksen lähtökohtana. Toiviainen kirjoitti: "Minun teesini tässä alustuksessa on tieteellistämisen ensisijaisuus. Tieteellistäminen tutkinnonuudistuksen lähtökohtana ja päätavoitteena ei merkitse ammatillistamisen syrjäyttämistä, vaan sen toteutumista tieteellistämisen kautta ja avulla. Suunnitteluprosessin kulku on tällöin karkeasti sanottuna seuraava: 1) tieteenanalyysi, 2) tieteen yhteiskunnallisen käytön analyysi, 3) ammattikäytännön johtaminen." SOL:n tutkinnonuudistuslinja oli asetettu kyseenalaiseksi, vaikkei Toiviainen tätä todennutkaan.

Tutkinnonuudistuksen umpikuja

Yhä useammalle alkoi käydä selväksi FYTT:n esityksiin pohjautuvan ja valtioneuvoston periaatepäätökseen ankkuroidun tutkinnonuudistuslinjan virheellisyys. Silti SOL järjestönä ei kyennyt vielä pitkään aikaan tarkistamaan omaa arviotaan FYTT:sta ja muuttamaan aikaisempia linjanveitojaan. Matti Reinikaisen artikkeli Soihdussa 3/75 osoitti jo kuitenkin selvästi, mihin suuntaan kehitys oli viemässä.

Artikkelissa, joka oli otsikoitu "Kamppailu tutkinnonuudistuksen suunnasta", Reinikainen arvioi, että "päävaaraksi uudistuksen edetessä on kohonnut opetuksen pirstominen pragmaattisiksi tietopaketeiksi ja tieteenalaperustan murentaminen. Opetusministeriön suunnitelmissa tämä vaara tulee esiin pyrkimyksenä johtaa yhteiskuntatieteen koulutusohjelmien sisältö suoraan osoitettujen työtehtävien käytännöllisistä vaatimuksista. Käytännössä tällaiset uudistukset merkitsisivät systemaattisen tieteenala- ja teoriaopiskelun eliminoimista ja sitä kautta opetuksen tieteellisen tason kohottamisen estämistä samoin kuin demokraattisen ammattikäytännön laatimista ahtaaksi "tehtävähallinnoksi"."

Aloite tutkinnonuudistuksessa oli nyt siirtynyt täydellisesti opetusministeriön haltuun. Kun opetusministeriö keväällä 1977 toimitti ensimmäiset luonnoksensa yhteiskuntatieteellisen ja humanistisen alan tutkintoasetuksiksi lausunnolle korkeakouluihin, oli korkeakouluväen järkytys ilmeinen. Asetusluonnokset olivat voimakkaan ammattisuuntautuneita. Ne sisälsivät yksityiskohtaisia säädöksiä annettavan opetuksen sisällöstä. Asetusluonnosten tavoitteiden toteutumista kaavailtiin tuettavaksi virkojen ja toimien järjestelyvaltuuksien tarjoamien sanktioiden turvin. Korkeakoulujen autonomian koettiin olevan vakavasti uhattuna. Kaikkein kärjekkäintä asetusluonnosten vastustus oli Jyväskylän yliopistossa, jossa uudistettua tutkintojärjestelmää oli kokeiltu vuodesta 1975 lähtien. Jyväskylässä vastustus sai lisäpuhtia juuri sieltä käyntiin lähteneestä sivistysyliopistokeskustelusta, jonka nojalla koko tutkinnonuudistuksen perusteet asetettiin kyseenalaiseksi. Yhtenä konkreettisena ilmentymänä vastarinnasta oli keväällä 1977 opetusministeriölle lähinnä yhteiskuntatieteellisten tiedekuntien opettajien ja tutkijoiden keskuudessa kerätty laaja kirjelmä, jossa esitettiin uudistussuunnitelmien lykkäämistä ja uuden tutkintojärjestelmän etujen ja haittojen arviointia saatujen kokemusten pohjalta. Myös korkeakoulujen ja yliopistojen lausunnot olivat pääasiassa varsin kriittisiä.

Tämä oli tilanne, kun SOL:n koulutuspoliittisen asiakirjan valmistelu aloitettiin. Valmisteluihin liittyen Juhani Lehto kirjoitti Soihtuun 2/77 artikkelin "Taistelu koulutuspolitiikan suunnasta". Siihen sisältyi eräitä mielenkiintoisia uudelleenarvioita SOL:n aikaisemmasta koulutuspoliittisesta linjasta. Lehto asetti mm. kyseenalaiseksi SOL:n arvion koulutuspolitiikassa vallinneesta voimasuhteesta 1970-luvun alussa. Hänen mielestään "torjuntavoitot suurpääoman politiikasta ja voimakas aloitteellisuus eivät (...) liene osoituksia siitä, että demokraattinen liike olisi koulutuspolitiikan alueella tuolloin ollut todella voimakkaassa suurpääoman vastaisessa offensiivissä. Ilmeisesti tällaiset tilannearviot — joita tehtiin myös SOL:ssa — pohjautui-

vat demokraattisen liikkeen voiman yliarvioimiseen sekä tiettyihin illuusioihin, joita edistykselliset komiteamietinnöt ja suunnitelmat olivat sunnyttäneet. Monopoliporvaristo järjestäytyi koulutuspolitiikan alalla samoihin aikoihin ja ryhtyi voimistamaan otettaan koulutuspolitiikasta."

Tutkinnonuudistuksesta Lehto totesi, että "demokraattinen vaihtoehto lähtee ennen kaikkea tutkintojen tieteellisen tason kohottamisesta, joka merkitsee lyhytnäköisen "ammattillisuuden", tieteellisen opetuksen pirstovan "ongelmakeskeisyyden" ja "monitieteellisyys" hylkäämistä. Todellinen ammattitaito, joka kestää ja joka myös kehittyä, voi pohjautua vain korkeaan tieteellisteoreettiseen pohjakoulutukseen. Todellinen luova monitieteellisyys voi perustua vain tieteellisyyteen, ei sen pirstomiseen. Todellinen ongelma-keskeisyys syntyy vain luomalla tieteellinen pohja syventyä ongelmiin."

SOL:n koulutuspoliittinen asiakirja hyväksyttiin 11. liittokokouksessa syksyllä 1977. Totta on, että asiakirja on pitkä askel eteenpäin Taisteluohjelmasta. Mutta totta on myöskin se, että eräiden ratkaisevien kysymysten suhteen ongelmat jäivät edelleen selvittämättä. Koulutuspoliittista asiakirjaa vaivaa tutkinnonuudistuksen suhteen kautta linjan eräänlainen toisaalta-toisaalta-asetelma. Asiakirjassa sanotaan: "tutkintojen sitominen kapea-alaisiin "ammattikuvii" on niiden sitomista työmarkkinoiden anarkkisiin heilahteluihin, työttömyyteen ja työnantajan mielivaltaan". Mutta entä jos "ammattikuvat" olisivat "laaja-alaisia", kuten esim. Taisteluohjelmassa vaadittiin? Asiakirjassa vaaditaan "asetuksia, joilla turvataan tutkintojen tieteellinen perusta sekä opiskelijan mahdollisuudet valita tieteellisesti ja ammatillisesti perusteltu aineyhdistelmä. Asetuksella on siten vahvistettava opintojärjestelmän tieteenaloittaisuuden periaate. Opiskelijavalinta tulee tapahtua tiedekuntaan tai tieteenalalle, ei keino-tekoiisiin "koulutusohjelmiin". Koulutuksen tavoitteeksi tulee asetetuksissa selvästi asettaa tieteellisen jatko-opiskelukelpoisuuden saavuttaminen." Mutta kuinka järkevää oli ylipäättään vaatia tällaisia "demokraattisia asetuksia" valtioneuvostolta, joka jo tuolloin oli selvästi osoittanut piittaamattomuutensa tieteellisen sivistyksen tarpeista maassamme?

Tutkinnonuudistus seis

Tätä kirjoitettaessa kaikille muille aloille paitsi filosofisille ja yhteiskuntatieteellisille aloille, eli niille joiden ongelmista tutkinnonuudistus nimenomaisesti lähti käyntiin, on tähän mennessä annettu selkeän ammattisuuntautuneet tutkintoasetukset. Jäljelle jääneitä aloja on nerokkaasti alettu kutsua ns. ongelma-aloiksi. Ikäänkuin loppuhuipennuk-

seksi yliopistoista irtautuneelle tutkinnonuudistukselle hallituksen sivistyspoliittinen ministerivaliokunta asetti loka-kuussa 1978 puhtaasti puoluepoliittisin perustein kootun työryhmän valmistelemaan yhteiskuntatieteellisen, humanistisen ja luonnontieteellisen alan tutkintoasetuksia. Ongelmat, joita ei oltu kyetty ratkaisemaan tiedeyhteisöissä kuluena viitenä vuotena aiottiin nyt saattaa pois päiväjärjestyksestä yhdessä kuukaudessa muutaman hengen poliittisin kompromissein. Ei ole mikään ihme, että julkiseksi keskustelun aiheeksi on tullut korkeakoulujen ja opetusministeriön avoin epäluottamus toisiaan kohtaan.

Jo ennen työryhmän asettamista SOL ja Tutkijaliitto hyväksyivät yhteisen kannanoton, jossa vaadittiin luopumista yhteiskuntatieteellisen, humanistisen ja luonnontieteellisen alan tutkintoasetusten antamisesta ja tutkinnonuudistuksen palauttamista takaisin korkeakouluille ja erityisesti tieteenalalaitoksille. Tämä vaatimus vastasi laajasti korkeakouluväen piirissä vallinnutta mielipidettä. Syksyn kuluessa vaatimusliike alkoi saada eri korkeakouluissa ja yliopistoissa joukkoliikkeen luonteen, vaikka liikkeellelähtö tapahtuikin poliittisesti hyvin erilaisten kysymysten ja tunnusten puitteissa ja hyvin erilaisissa muodoissa. Kamppailun johdossa on jatkuvasti ollut Jyväskylän yliopisto.

Erityisesti Jyväskylän yliopiston tutkinnonuudistuskokeilusta saadut kokemukset ovat osoittaneet tutkinnonuudistuksen perusteiden virheellisyyden. Tutkinnonuudistuksen ydin on ammatilliseen tehtäväalueeseen pohjautuvassa koulutusohjelmassa. Tutkintojen uudistaminen tältä pohjalta merkitsee siirtymistä tieteiden opiskelusta ammatillisten tehtävävalmiuksien opiskeluun. Tämä ei käy yksiin yliopistojen perustehtävän kanssa: kasvattaa kriittisesti asennoituvaa ja tieteelliseen toimintaan kykenevää sivistyneistöä.

Irrottautuaakseen lopullisesti virheellisiksi osoittautuneista tutkinnonuudistuksen perusteista SOL:n keskushallitus hyväksyi marraskuussa kannanoton, jonka tärkein sisältö on seuraavassa sitaatissa: "Erityisesti Jyväskylän yliopiston tutkinnonuudistuskokeilusta saadut kokemukset osoittavat kiistattomasti, että koulutusohjelma-ajattelusta on välittömästi luovuttava. Nykyiset tieteenalapohjaiset aineyhdistelmätutkinnot tarjoavat selvästi paremmat mahdollisuudet kehittää tutkintojen tieteellistä ja pedagogista tasoa. Ne tarjoavat myös paremmat mahdollisuudet joustavaan sijoittumiseen työmarkkinoille, sillä mikään ei ole käytännöllisempää kuin tiede itse. Ja viimein ne mahdollistavat yksilöllisten aineyhdistelmien muodostamisen, jolla perinteisesti on ollut merkittävä sija yliopistollisessa kasvatuksessa."

Tältä pohjalta kannanotossa vaadittiin tutkinnonuudistuksen välitöntä keskeyttämistä ja luopumista tutkintoasetusten antamisesta yhteiskuntatieteellisellä, humanistisella

ja luonnontieteellisellä alalla sekä muilla aloilla tutkintoasetusten ottamista uudelleen käsittelyyn.

Voidaan tietenkin sanoa, että kannanotossa on otettu liian kategorinen kanta sekä koulutusohjelman käsitteeseen että itse tutkinnonuudistukseen; että näin menetellen molemmat luovutetaan ehdoitta vastustajan käsiin. Totta varmasti onkin, että alkuperäisessä aidossa merkityksessään — siis pedagogisena käsitteenä — koulutusohjelmaan sisältyy myös eräitä sellaisia hyviä puolia, joita voitaisiin soveltaa myös yliopistollisessa opetuksessa. Tämä koskee erityisesti yleisopintoja ja syventäviä opintoja. Mutta tutkinnonuudistuksessa koulutusohjelma on kadottanut tämän alkuperäisen merkityksensä.

Tutkinnonuudistuksessa koulutusohjelmalla tarkoitetaan paitsi pedagogista käsitettä myös koko yliopistollista opetusta ja opiskelua strukturoivaa käsitettä (vrt. tutkintoasetukset), eriytetyn tutkintohallinnon perusyksikköä (vrt. Korkeakoulujen tutkintohallinnon kehittämisprojektin raportti. OpM:n korkeakoulu- ja tiedeosaston julkaisusarja No 21. 1977), korkeakoulujen resurssoinnin perusyksikköä (vrt. Korkeakoulujen resurssisuunnittelun perusteiden tutkimusprojekti, OpM:n korkeakoulu- ja tiedeosaston julkaisusarja No 24, 1978) ja lopulta koulutusrakenteen valtiomonopolistisen sääntelyn perusyksikköä, toisin sanoen koulutusrakenteen alistamista kapitalistisen elinkeino- ja ammattirakenteen muutoksille (vrt. Koulutuksen tavoiteohjelmatoimikunnan alustava väliraportti). Kaikista näistä syistä koulutusohjelmasta on syytä luopua siinä tarkoituksessa, missä sitä on käytetty tutkinnonuudistukseen liittyen.

Koska opetusministeriön johdolla läpiviety tutkinnonuudistus on johtanut kaikkeen tähän, on ehdottomasti vaadittava tutkinnonuudistuksen keskeyttämistä ja asian palauttamista laitostasolle. Aloite ja valta opetuksen sisällön ja tutkintojärjestelmien kehittämisessä on palautettava takaisin yliopistojen käsiin. On tunnustettava yliopistojen autonominen asema. Tämä ei tietenkään tarkoita luopumista niistä uudistusvaatimuksista, jotka ovat syntyneet yliopistojen ja korkeakoulujen opetuksen ja tutkimuksen todellisista ongelmista ja jotka vastaavat yliopistoyhteisön demokraattisesti hyväksymää kantaa ja joiden korjaamisesta kantaa vastuun pääasiassa tieteenalalaitos. Tässä mielessä tutkintojen uudistaminen jatkuu edelleen.

Mutta perustan kestävän linjan hahmottamiselle antaa ainoastaan yliopistokysymyksen teoreettinen ymmärtäminen. On palattava yliopistojen (ja korkeakoulujen) ja yhteiskunnan suhteiden analyysiin ja ratkaisemiseen. Kaikki kokemukset osoittavat, että tähän asti asia on yritetty ratkaista

tutkinnonuudistuksen yhteydessä täysin väärin. Mutta ongelmalliseksi tämä asia on osoittautunut myös ns. sivistysyliopistokeskustelussa, jonka suuri ansio on yliopistokysymyksen teoreettisen pohdiskelun käynnistäminen uudelleen. Näiden ongelmien ratkaisemiseksi SOL:n keskushallituksen kannanotossa todettiin, että "päähuomio on nyt opiskelijaliikkeessä kiinnitettävä seuraavien kysymysten selvittämiseen:

— Mitkä ovat eri paikkakunnilta saadut kokemukset tutkinnonuudistuksesta ja minkälaisia johtopäätöksiä niistä voidaan tehdä?

— Mitä tieteellisen sivistyksen vaatimuksella eri tieteenaloilla käytännössä tarkoitetaan ja millä edellytyksillä se voidaan toteuttaa?

— Mikä on eri luokkien suhde sivistykseen ja miten tieteen ja edistyksen liitto voidaan käytännössä toteuttaa?"

Vastauksen etsiminen näihin kysymyksiin johtaa takaisin niiden teoreettisten ongelmanasettelujen ääreen, jotka "Johdatus uuteen yliopistoon" -kirjasssa aikoinaan 70-luvun alussa asetettiin opiskelijaliikkeen ratkaistavaksi.

Kuinka uskot tulevasi toimeen ilman Soihtua!

Tilaa Soihtu

ja ryhdy Soihdun tilaushankkijaksi!

Soihtu on johtava opiskelija- ja sivistysteistöliikkeen marxilais-leniniläinen teoreettis-poliittinen aikakauslehti, joka on osoittautunut tarpeelliseksi myös puolueaktiiveille ja työläisnuorille. Lehdessä käsitellään mm. politiikan, filosofian, taloustieteen, estetiikan ja humanismin ongelmia.

Hinta on vain 50 mk, jolla saat kuusi lähes satasivuista ajankohtaista pamflettia vuodessa.

Tilaukset ps-tilille 76269-4; korttiin nimi, osoite ja merkintä "Soihdun tilaus".

Mielipiteitä Soihdusta

Anna Suosalo, puolueaktiivi: "Olen tutustunut Soihtuun jo ennen toista maailmansotaa. Soihdulla oli kiinteä yhteys maanalaiseen SKP:hen. Sillä oli erittäin merkittävä tehtävä fasismin vastaisen ideologian propagomisessa. Meille kommunisteille ja muille edistyksellisille ihmisille se oli ainoa teoreettis-poliittinen julkaisu silloin. Edelleen Soihtu on meille tärkeä. Lehti on asiansa tunteva, ja niille, jotka haluavat tutustua asioihin vielä tarkemmin, ovat artikkelien lähdeviivat hyödyksi."

Pekka Suutari, työläisnuori: "Käytän Soihdun ajankohtaisia artikkeleita apunani tehdessäni alustuksia ja puheenvuoroja. Erityisesti kansainvälisiä kysymyksiä lehti on käsitellyt ansiokkaasti."

Hannu Hernesniemi, opiskelija: "Soihtu käsittelee jokaisessa numerossa maamme ajankohtaista poliittista tilannetta. Esimerkiksi hallituskysymyksestä, tulopoliitikasta ja SKP:n linjasta olen saanut perusteellista tietoa. Opinalaani liittyvät talouspoliittiset artikkelit ovat olleet myös suureksi hyödyksi."

SDP ja työväen yhteisrintama

E. Metsälampi

Viime vuosien poliittinen kehitys maassamme on johtanut tilanteeseen, jossa v. 1944—48 muotoutuneet sisäpoliittiset perusasetelmat ovat kehityksessä kielteiseen suuntaan. Kun v. 1944—48 Keskustapuolue (silloinen Maalaisliitto) nousi porvarillisen rintaman johtavaksi puolueeksi ja on siitä lähtien tämän aseman säilyttänyt, on nyt kasvamassa vaara, että Kansallinen Kokoomus ohittasi kannatuksessaan Keskustapuolueen ja parantaisi täten edellytyksiään nousta johtavan porvarillisen puolueen asemaan. Toisena muutostendenssinä on muuttuva tilanne vasemmiston puolueiden suhteissa: kun SDP ja SKP/SKDL ovat olleet sodanjälkeisessä politiikassa lähes tasavahvoja kannatukseltaan, on nyt vakiintunut tilanne, jossa SDP:n kannatus on selvästi suurempi. Näiden molempien tendenssien suunta on selvä: viedä Suomen poliittista voimasuhdetta oikealle.

Seuraavassa Erkki Metsälampi käsittelee maamme työväenpuolueiden yhteistyön edellytyksiä Suomen Sosialidemokraattisen Puolueen ohjelmallisen kehityksen ja sen toteuttaman käytännön toimintalinjan valossa.
— Toimitus.

Suomen työväenluokka muodostui luokkana itseään var-
ten vuoden 1905 Venäjän vallankumouksen ja Suomen
suurlakon yhteydessä. Sosialidemokraattisen puolueen joh-
dolla se taisteli demokraattisen parlamenttiuudistuksen ja
sai myös maaseudun tilattoman väen aktiivisemmän osan
mukaansa samoin kuin osan kaupunkien keskikerroksista.
Työväenluokka pystyi merkittäviin saavutuksiinsa, koska

se oli yhtenäinen. Poikkeuksen, joka ilmeisesti ei ollutkaan myöhemmän kehityksen valossa poikkeus, muodosti senaattori Kari, joka luokkataistelun sijasta ehdotti luokka-yhteistyötä, tuolloin tsaarin kanssa.

Vuonna 1917 ja 1918 työväenluokka taisteli porvarillis-demokraattisten uudistusten ja työväen vallankumouksen puolesta. Venäjän työväenluokan ja oman maamme kokemus parlamenttitoiminnan rajoista taistelussa itsenäisyyden, torpparivapautuksen, kunnallisten vaalilakien ja 8-tunnin työpäivän puolesta oli ratkaisevaa Suomen työväenluokan tietoisuuden kehittymiselle reformistisen toiminnan rajoituksista. Tämä johti työväenluokan varsin yhtenäisenä vallankumoukseen. Samalla työväenluokka pystyi saamaan maaseudun tilattoman väestön mukaansa puolustaessaan myös näiden etuja. Ilman joukkokannatusta ja yhtenäisen rintaman ulkopuolelle jäivät Väinö Tanner ja eräät muut, lähinnä työväen osuuskauppaliiikkeen johtohenkilöt, jotka saivat SDP:n johdon käsiinsä vallankumouksen tappion jälkeen. Työväenliikkeen jakaantuminen oli siten olemassa piilevänä jo ennen työväen vallankumousta, mutta sen varsinainen nousu tapahtui porvariston tuella työväenluokan sotilaallisen tappion jälkeen.

Maailmansotien välisenä aikana muodostui kaksi näkemystä työväen yhteistyöstä. SKP noudatti Kominternin omaksumaa työväen yhteisrintaman strategiaa 1920-luvun alusta saakka ja kehitti sitä myöhemmin Kominternin 7. kongressissa esitettyjen ajatusten mukaisesti kansanrintamastrategiaksi, jonka perustana on työväen yhteisrintama. Tämän runkona puolestaan tuli olla työväenpuolueiden yhteistyön. Sosialistinen Työväenpuolue oli tehnyt tästä jo 1922 laajan esityksen eduskuntavaalien yhteydessä.¹

Toisenlaista näkemystä työväen yhteisrintamasta edusti Väinö Tanner. Mm. SDP:n 17. edustajakokouksessa 1936 hän vastasi vasemmiston ehdotukseen yhteisrintamasta: "Yhteisrintamaa ei kahden erilaisen aineksen välillä voi syntyä kuin yhteisen ohjelman pohjalta ja sen ohjelman tulee olla sosialidemokraattisen".² Nämä kaksi perussuuntaa vaikuttavat edelleenkin keskustelussa ja toiminnassa työväen yhteisrintaman puolesta.

Demokraattisten voimien nousu 1944—48

Vuosien 1944—48 välisenä aikana muodostuivat Suomen politiikassa, myös työväenpuolueiden suhteissa, uudet

1. Luentoja SKP:n historiasta, Helsinki 1978, s. 138.

2. SDP:n XVII edustajakokous, 25.—28. 5. 1936, s. 80.

asetelmat, jotka monessa suhteessa ovat edelleen vallitsevia. Näitä ovat: Ulkopoliittikan keskeinen asema maan politiikassa ja Suomen ja Neuvostoliiton yhteistyösuhteiden myönteinen merkitys maan edistykselliseen kehittämiseen. Kansainvälisen voimasuhteen suhteellisen nopea ja välitön vaikutus. Kommunistien ja sosialidemokraattien suunnilleen tasavahva parlamentaarinen voima, yhtenäinen sos dem johtoinen ammattiyhdistysliike, jossa kommunisteilla on voimakkaat asemat. Porvarillisen rintaman puoluepoliittinen hajanaisuus ja talonpoikaiston itsenäisen puolueen olemassaolo, joka kannattaa Suomen ja Neuvostoliiton ystävyyssuhteita ja on saanut johtavan porvarillisen puolueen aseman.

Tosin 1944—48 tilanteella ja 1966 jälkeen alkaneella kaudella on myös eräitä oleellisia eroja. Vuoden 1966 jälkeen on johtavana puolueena työväenliikkeessä ollut SDP, 1944—48 se oli SKP, 1944—48 oli työväenpuolueiden ja talonpoikaiston laajoja joukkoja edustaneen Maalaisliiton yhteistyön perustana oikeistoa ja taantumusta vastaan suuntautuva ohjelma (väli-rahansopimus ja "kolmen suuren yhteistyöjulistus"), vuoden 1966 jälkeen yhteistyön perustana ovat olleet ensi sijaisesti hallitusohjelmat, jotka ovat perustuneet luokkayhteistyyöhön monopoliporvariston kanssa. 1944—48 Kokoomus ja muu oikeisto oli heikkenemässä ja puolustusasemissa, nyt oikeiston kannatus on kasvanut. 1944—48 työväenluokka esiintyi yhtenäisesti valtakunnallisissa, sekä työtätekevien taloudellisia että poliittisia vaatimuksia koskevissa joukkoliikkeissä. Nyt joukkoliikkeet ovat pääasiassa rajoittuneet työpaikkakohtaisiin taisteluihin (jotka tosin ovat olleet määrällisesti erittäin laajoja ja joihin on liittynyt myös poliittisia vaatimuksia).

Sosialidemokraattinen puolue joutui tekemään jyrkän käännöksen politiikassaan vuonna 1944. Hitlerin Saksan kanssa yhteistyössä ollut puolue oli solmimassa YYA-sopimusta, tuomitsemassa sotasyllisiä, mm. entisen puheenjohtajansa ja oli hallituksessa SKP:n kanssa.

SDP:n käänteen olemuksena oli joukkojen seuraaminen vasemmalle. SKP:n esittämä vaatimus uudesta suunnasta maan politiikassa sai työväenluokan yhtenäisenä kamppailemaan uuden suunnan puolesta. Jos SDP ei olisi seurannut vasemmalle, olisi puolueessa tapahtunut suurempi lohkeama vasemmalle kuin n. 10 % perusosastoista, jotka liittyivät SKDL:oon. Vaaliliitto kunnallisvaaleissa 1945 SKDL:n kanssa oli myös välttämätön; puoluejohdon kieltä ei olisi noudatettu ja seurauksena olisi ollut johdon arvovallan menetys omien jäsenjoukkojen keskuudessa. Sen sijaan edustajavaaleissa 1945 äänin 5—4 puoluetoimikunta torjui vaaliyhteistyön. Tämä oli mahdollista, koska asiaa ei tarvinnut viedä kentälle käsittelyyn.

SDP ei kuitenkaan suostunut varsinaiseen puoluetason

yhteistyöhön ko. aikana. "Kolmen suuren yhteistyösopimus" oli eduskuntaryhmien sopimus ja lisäksi SDP vaati sen hyväksymistä yhteistyöjulistuksena, ei sopimuksena kuten SKDL oli esittänyt.³

SDP:n puoluekokouksessa 1946 hyväksyttiin ohjeet menettelytavoista yhteistoiminnassa SKP:n kanssa. Niissä todetaan: "SDP pyrkii periaatteidensa mukaisesti kokoomaan ja yhdistämään työväestöä ja muita vähävaraisia yhteiseen taisteluun porvarillisia luokkia vastaan. Jos se räsä demokraattisten periaatteiden mukaisesti käytävässä taistelussa saa tukea muilta työväestöä edustavilta poliittisilta ryhmittymiltä, on sen pyrittävä koko työväenluokkaa koskeissa asioissa aikaansaamaan yhteistä rintamaa. Näin ollen se voi erillisissä, parlamentaarista tietä edelleen kehitettävissä asioissa ryhtyä yhteistoimintaan kommunistisen liikkeen kanssa". Edelleen: "Järjestölliseen yhteistoimintaan ryhdytään ainoastaan puolueen johtolimissä ja siinä määrin kuin asioiden menestyksellinen hoito sitä välttämättä vaatii. Yhteisiä tilaisuuksia ja juhlia järjestetään ainoastaan puoluetoimikunnan kutakin tilaisuutta varten antamalla suostumuksella"⁴. SDP pyrki siis yhteistyön tekemiseen vain ylätasolla, parlamenttitoiminnan puitteissa ja vain SDP:n aloitteesta.

Käytännössä SDP ei tuolloin pystynyt rajoittamaan yhteistyötä näin suppeaksi. Vuosina 1945—47 järjestettiin yhteiset vappujuhlat ja perustasolla oli muutenkin erittäin laajaa yhteistyötä, joka ei suinkaan rajoittunut parlamentaariseen toimintaan. Ohjeet heijastivat kuitenkin SDP:n johdon tavoitetta. Niiden soveltamisesta luovuttiin kylmän sodan kaudella, jolloin SDP torjui kaikenlaisen yhteistyön SKP:n kanssa.

SDP:n johdon yhteistyöehdot osoittavat, että se ei ollut luopunut "tannerilaisesta" työväen yhteisrintaman tavoitteesta. Se, että puolueen johto joutui menemään tätä pitemmälle, johtui SDP:n jäsenistön paineesta. Joukkojen keskuudessa yhteisrintama ja uuden sisä- ja ulkopoliitiikan vaatimus saivat laajaa kannatusta. SDP:n johto, joka jäi "asevelisocialistien" käsiin, taipui puoliksi; hyväksyi yhteistyön perustasolla silloin kun se oli välttämätöntä, osallistui mm. Mauno Pekkalan hallitukseen ja oli samalla oppositiossa. Kansainvälisessä tilanteessa kylmän sodan alettua tapahtunut muutos ja sotapolitiikan tappion aiheuttaman lamaannuksen voittaminen oikeistossa loi perustaa sille, että SDP luopui yhteistyöstä kommunistien kanssa, ja aloitti

3. Suomen sosialidemokraattinen työväenliike 1899—1949, Helsinki 1949, s. 356.

4. Emt, s. 378.

Kylmän sodan kausi 1948—62

SDP:n kehitys vuosina 1948—62 on puolueen jatkuvaa liukumista yhä enemmän oikealle, mistä oli seurauksena sen hajaannus ja ajautuminen poliittiseen paitsioon. Kautta luonnehtii työväenluokan syvenevä jakaantuminen poliittisessa ja ammatillisessa liikkeessä. Maahan muodostui vähitellen lähinnä ulkopoliittikan kysymyksiin perustuva SKP/SKDL:n ja maalaisliiton sekä myöhemmin TPSL:n ja osan muita keskipuolueita koonnut liittoutuma, joka vaikutti erityisesti 1956 ja 1962 valitsijamiesvaaleissa. SDP ajautui yhteistyöhön oikeiston kanssa.

Vuoden 1948 jälkeen SDP:n viralliseksi politiikaksi tuli työväenluokan hajaannuksen aikaansaaminen. Puolueiden välisen yhteistyön katkeamisen lisäksi tämä näkyi SAK:n puhdistamisena kommunistisista toimitsijoista, kommunistijohtoisten ammattiliittojen erottamisena SAK:sta; Sosialistisen Internationaalin antikommunistista ja neuvostovastaista ohjelmaa toteutettiin mallikelpoisesti.

SKP:n vastaus oli 1954 vetoamus ”Työväki yhteistyöhön”, jossa ei torjuttu yhteistyötä myöskään SDP:n johdon kanssa. Lisäksi SKP osaltaan pyrki poistamaan yhteistyön psykologisia esteitä korostamalla toverillista suhtautumista sos. dem. työläisiin ja nimittelyn lopettamista molemmin puolin.

Vuoden 1956 yleislakolla oli tärkeä merkitys yhteistyösuhteiden paranemiseen työpaikoilla. Samalla se oli ratkaiseva tekijä SDP:n hajaannukselle.

SDP:n hajaannuksen syyksi esitetään usein henkilöriitoja. Näitä ei sovi vähätellä, mutta tuskin ne voivat johtaa pysyvään hajaannukseen. Tosiasiassa vastakkain olivat SDP:n johto ja SAK:n johto, SDP:n johto ja sen työläisjäsenten enemmistö.

SKP:n 11. edustajakokouksessa pääsihteeri Ville Pessi totesi hajaannusta käsitellessään: ”Työläisten mielipiteet kanavoituvat SDP:n johtoon ammattiyhdistysliikkeen kautta”. Niinpä SAK:n johto julisti yleislakon. Se vastustaa SDP:n ”leskisläisen” johdon jyrkkää talonpoikien ja työläisten vastakkainasettelua. Vähitellen kävivät ilmi myös erot suhtautumisessa ulkopoliittikkaan. Kun SDP:n johto vielä hajotti ammattiyhdistysliikkeen ja perusti SAJ:n ”skogilaisten” käsiin jääneen ja kommunistien tukeman SAK:n sijaan, kävi ilmi, että SDP:n johto ei saanut työväenluokan enemmistöä puolelleen.

SDP:n hajoaminen 1950-luvun lopulla onkin nähtävä osana puolueen kriisiä, joka johtui ennen kaikkea työväenluokan haluttomuudesta seurata SDP:n johtoa oikealle. Tämä kriisi saavutti huippunsa Honka-seikkailussa ja sen jälkeisissä eduskuntavaaleissa.

SDP:n politiikan tarkistus 1963

Vuoden 1963 puoluekokouksessa SDP muutti politiikkaansa "pari piirua vasemmalle" (Rafael Paasio). Käännös on johtanut merkittäviin muutoksiin työväenpuolueiden suhteissa, ammattiyhdistysliikkeessä ja laajemminkin politiikassa.

Muutoksen taustalla on nähtävä yhtäältä voimasuhteen muutos, Neuvostoliiton ja sosialismin kasvanut arvovalta (Länsi-Euroopan sos. dem. puolueet suunnilleen 1970-luvun vaihteessa omaksuivat liennytykseen ja Neuvostoliittoon samansuuntaiset asenteet kuin SDP jo 1963). Toisaalta 1960-luku oli kapitalismin suhteellisen vakaan ja nopean kasvun kautta; tuolloin mm. Skandinavian ja Saksan Liittotasavallan sosialidemokraattiset puolueet saavuttivat historiansa korkeimmat kannatusluvut, se oli "sosialidemokratian vuosikymmen". Päästäkseen nauttimaan tämän hedelmistä SDP:n oli uusiuduttava. Konkreettiset syyt SDP:n käänteeseen olivat seuraavat:

Käännös pari piirua vasemmalle oli joukkojen seuraamista; joukot olivat jo yleislakossa, 1958 ja 1962 eduskuntavaaleissa ja 1962 valitsijamiesvaaleissa tehneet tämän käännöksen.

Puolueen neuvostovastainen politiikka ei vastannut kansainvälisen voimasuhteen ja Suomen kansainvälistä poliittista asemaa realiteetteja. Se oli joutunut hallituspoliittiseen paitsioon.

SDP oli menettänyt työväenluokan enemmistön kannatuksen, SKP ja TPSL olivat yhdessä huomattavasti voimakkaampia. Näiden kannattamaan keskusammattiliittoon kuului 250.000 jäsentä, SAJ:öön korkeintaan 100.000. TPSL ja SKP muodostivat SDP:n vasemmalle puolelle sosialidemokraattien ja kommunistien muodostaman poliittisen koalition, joka vaikutti vasemmistolaisesti koko työväenluokkaan.

Tästä johtui myös porvariston kiinnostus ammattiyhdistysliikkeen ja täten sosialidemokratian rivien yhdistämiseen. Myös presidentti Kekkonen oli valmis menemään "enemmän kuin puolitiehen vastaan" SDP:n saamiseksi jälleen hallituskelpoiseksi.

Saavuttaakseen 1950-luvulla asettamansa tavoitteen "tänään puolue — huomenna kansa" SDP:n oli saatava työ-

väenluokan enemmistön kannatus puolelleen ja tämän avulla valloitettava johtavan puolueen asema Keskustapuolueelta. SDP:n käänнос merkitsi aikanaan ainoaa Hitlerin Saksan kanssa yhteistyössä olleen sosialidemokraattisen puolueen kehittymistä Sosialistisen Internationaalin vasemmistopuolueeksi. Se merkitsi alkua ammattiyhdistysliikkeen yhdistymiselle ja sosialidemokratian rivien yhdistymiselle.

SKP ei pitänyt TPSL:a vasemmistososialistisena vaan sosialidemokraattisena puolueena. TPSL:n vasemmistosta syntynyt Sosialistinen työväenpuolue sen sijaan oli vasemmistososialistinen puolue.

SDP:n käänteeseen oleellinen sisältö oli luopuminen avoimesta neuvostovastaisuudesta ja antikommunismista. Se loi mahdollisuudet myös hallitusyhteistyölle, jota SDP ja SKP/SKDL ovat harjoittaneet 1966 jälkeen. Tämä, ja ammattiyhdistysliikkeen yhdistyminen ovat SDP:n käänteeseen tärkeimmät seuraukset työväenluokan yhtenäisyyden kannalta. SDP:n käänteeseen ja yhteistyöpolitiikkaan SKP:n kanssa liittyy myös laskelmointia ideologisesta vaikuttamisesta SKP:een, mitä tässä ei kuitenkaan lähemmin tarkastella.⁵

Työväenluokan yhteistyön kehitys viime vuosina

Työväenluokan järjestäytyminen yhtenäiseen keskusammattiliittoon on merkittävästi voimistanut työväenluokan yhtenäisyyden organisatorisia edellytyksiä. Ammattiyhdistykset ovat työväen joukkomittaisin järjestö ja jo tämä seikka lisää jatkuvasti niiden merkitystä poliittisessa taistelussa. Lisäksi sitä kasvattaa se, että ammattiliittojen toimintapiiri on laajentunut koskemaan yhä useampia poliittisia kysymyksiä. Siksi ay-liikkeen yhtenäisyys oli jatkuvasti SKP:n tavoitteena ja 1960-luvulla yhä suuremmassa määrin myös SDP:tä kannattavat työläiset alkoivat tukea yhtenäisyyspyrkimyksiä.

Ammattiyhdistysliikkeen yhdistyminen on edesauttanut ammatillisen järjestäytymisen lisääntymistä, joka tällä hetkellä on n. 85 %, huippuluokkaa kapitalistisissa maissa.

Toisaalta ovat lisääntyneet myös työväenluokan joukko-voiman kontrolloimisen mahdollisuudet, yhdestä keskuksesta voidaan johtaa miljoonaa työläistä. Tämä varmasti

5. Ammattiyhdistysliikkeen yhdistymisen suhteesta porvariston integraatiopolitiikkaan kts. Kari Toikka: Oikeistovaara ja poliittinen tilanne, Soihtu 2/75.

oli Päiviö Hetemäen ajatuksena hänen isännöidessään sosialidemokraattien kokousta Haikon kartanossa, jossa SAK:n ja SAJ:n yhdistämisestä lopullisesti sovittiin.

Yhtenäinen ammattiyhdistysliike ja työväenpuolueiden osallistuminen hallituksiin on yhdessä voimasuhteen muutoksen kanssa edistänyt antikommunismin heikentymistä työväenluokan keskuudessa, samalla kun tämä osaltaan jo oli edistämässä yhtenäistymistä. Vastaavaa kehitystä on tapahtunut vähäisemmässä määrin myös muiden työtätekevien keskuudessa. Siksi porvaristo ja myös oikeistososialidemokraatit pyrkivät vastaamaan kehitykseen käyttämällä hyväkseen SKP:n sisäisiä vaikeuksia ja suuntaamalla antikommunistisen hyökkäyksen vain o s a a n kommunisteista, joista pyritään e n s i n selviytymään. Antikommunismin heikentyminen työväenluokan keskuudessa on lisännyt työväenluokan yhtenäisyyden p s y k o l o g i s i a edellytyksiä.

On tapahtunut myös kielteistä kehitystä. SDP:n sisällä vasemmistovoimat voimistuivat vuoden 1963 käännteestä vuosikymmenen vaihteeseen saakka. 70-luvun puolivälin jälkeen ne kuitenkin ovat heikommalla kuin vuosikymmenen alussa. SDP:n käänne veti mukaansa vilpittömästi vasemmalle suuntautuvia voimia, jotka veivät prosessia pitämälle kuin puolueen johto halusi. Toisaalta SDP:stä vasemmalla sijainnut TPSL ja myöhemmin STP ovat lähes kadonneet poliittiselta kartalta. Vasemmiston vaaleissa mitattu kannatus on alentunut 1966—75 välisenä aikana 51 %:sta 44 %:iin. Vasemmiston äänimäärä oli n. 1,2 miljoonaa sekä 1966 että 1975, samalla kun äänioikeutettujen määrä kasvoi äänioikeusikärajan alentumisen ja väestön kasvun seurauksena 2,8 miljoonasta 3,7 miljoonaan. Oikeistolaisien ja äärioikeistolaisten puolueiden äänimäärä on eduskuntavaaleissa kasvanut 1966—1975 350.000:sta 790.000:een ja ääniosuus 15 %:sta 29 %:iin. Vasemmiston sisällä SDP on menettänyt n. 2,5 %-yksikköä, SKDL ja TPSL/STP n. 2 %-yksikköä.

Vuoden 1966 vaaleissa, jolloin SDP selvästi ilmoitti suuntaavansa vasemmalle, se lisäsi kannatustaan ja pääosin porvarillisten puolueiden kustannuksella. Tämän jälkeen koko vasemmisto on hävinnyt.

Työväenluokan liittolaispolitiikan tarkastelulle antavat vaalitulokset rajoitetut mahdollisuudet. Ne osoittavat, että talonpoikaiston ja kaupunkien keskikerrosten keskuudessa työväenluokka ei ole kyennyt merkittävässä määrin lisäämään liittolaisiaan. Päin vastoin monopoliporvariston poliittikkaa myötäilevät puolueet ovat lisänneet suhteellista kannatustaan. Lenin korosti, että pikkuporvaristo seuraa voimakkaampaa perusluokista. Onkin ilmeistä, että työväenluokka ei ole kyennyt esiintymään porvaristoa voimakkaam-

pana, vetovoimaisena keskuksena, huolimatta vasemmisto-
puolueiden yhteistyöstä.

TYÖVÄEN
YHTEIS-
TOIMINTA

Nämä ongelmat viime vuosien kehityksessä johtuvat siitä, että työväen yhteistyö ei ole kohonnut riittävän korkealle tasolle. Tilanne on enemmän vastannut "tannerilaista", SDP:n ehdoilla tapahtuvaa mallia, kuin SKP:n päälinjan mukaista työväen yhteisrintamaa, joka kokoaa ympärilleen muut työtätekevät monopolien ja oikeiston vastaiseen taisteluun.

Konkreettisia ongelmia SDP:n ja SKP:n yhteistyössä ovat olleet ennen kaikkea seuraavat: SDP ei ole luopunut luokkayhteistyön politiikasta monopoliporvariston kanssa. SDP ei ole suostunut yhteistyöohjelman laatimiseen. Myös hallitusohjelmat se on laatinut itse ja enemmän ottaen huomioon Keskustapuolueen kuin SKP:n vaatimuksia. SDP ei ole hyväksynyt joukkoliikkeiden käyttöä yhteistyön tukemiseen ja edistämiseen ja se on pyrkinyt rajoittamaan yhteistyön ylätasolle.

SDP:n yhteistyöehtojen perustavoitteena on osoittaa joukoille, että työtätekevien etujen turvaamiseksi tulee toimia SDP:n johdolla, ylätason parlamentaarisella yhteistyöllä, ilman joukkoliikettä ja luokkataistelua. Eli että SDP:n periaatteellinen linja on oikea ja SKP:n päälinjan esittämä vaihtoehto tarpeeton. On merkittävää että SDP:n puoluekokouksessa 1978 lisättiin "Sosialidemokratian suunta" -ohjelmaan kohta, jossa torjutaan eksplisiittisesti mahdollisuus yhteisestä ohjelmasta. Kalevi Sorsa perusteli tätä: "meillä on ainutlatuinen kokemus vasemmiston yhteistyöstä... minun mielestäni meidän tulee siihen kokemukseen nojaten ja niillä menettelytavoilla tätä yhteistyötä edelleen kehittää" (Kansan Uutiset 18. 6. 78).

Näköalat työväen yhteistyön kehittämiseksi

Suomessa on viime vuosina ratkaistu monia niistä ongelmista, joiden puolesta kommunistiset puolueet useissa kapitalistisissa maissa kamppailevat. Näitä ovat yhtenäinen ammattiyhdistysliike, antikommunististen ennakkoluulojen merkittävä väheneminen työtätekevien keskuudessa, rauhan ulkopoliitiikan saama erittäin laaja kannatus. Samanaikaisesti on kuitenkin oikeistolaisten puolueiden vaaleissa mitattava kannatus kasvanut, reformismin vaikutus voimistunut työväenluokan keskuudessa, valtiomonopolistinen herruusjärjestelmä lujittunut. Tämä osoittaa Suomen kehityksen ristiriitaisuutta.

Kehityksen suunnasta käydään nyt kamppailua. Kommunistien lisäksi SDP:n piirissä keskustellaan vaihtoehdosta

6/1978
SOIHTU

nykyiselle politiikalle.⁶ Myös porvarillisissa piireissä myönnetään, että vaihtoehtoja etsitään ja odotetaan.

Valtiomonopolistisen kapitalismin maissa vain työväen luokan eduista lähtien voidaan löytää todellinen vaihtoehto ja vain työväenluokan ympärille ryhmittäviä liittoutuma on kyllin vahva toteuttamaan sen. Tällaisen liittoutuman syntyminen kytkeytyy elimellisesti työväenluokan yhtenäisyyden kehitykseen. Yhtenäisellä työväenluokalla on oleellisesti paremmat mahdollisuudet koota välikerrokset ympärilleen ja nujertaa monopoliporvariston vastarinta.

Suomessa on nyt toistakymmentä vuotta harjoitettu työväenpuolueiden yhteistyötä pääasiassa SDP:n johdon ehdoin. Tämä on paljolti helpottanut työväenluokan integroimista monopolien etuihin ja kapitalismiin. Mutta samalla työväen joukkojen keskuudessa on yhteistyötä alettu pitää itsestään selvänä ja välttämättömänä. Tämä pitää sisällään muutoksen mahdollisuuden, mahdollisuuden käsitykseen, että tämä yhteistyö ei ole tarpeellinen nykyisen politiikan jatkamiseksi vaan politiikan suunnan muuttamiseksi.

1975 eduskuntavaalien jälkeen järjesti Demari-lehti palstoillaan laajan puhelinkeskustelun hallituskysymyksestä. Suuri osa puheenvuoroista esitti, että "hallituksessa tai ei, mutta yhdessä SKP:n kanssa". Perustelut olivat pääasiassa taktisia, kuten "sosialidemokraatit eivät kestä työpaikoilla kommunistien painetta, jos SDP on hallituksessa harjoittamassa huonoa politiikkaa samalla kun SKP on oppositiossa".

Tilanne osoittaa, että kun viime vuosina harjoitetussa yhteistyössä SKP on käytännössä ollut SDP:n "vanki", on samalla kehittynyt tilanne, jossa SDP itse asiassa on yhä selvemmin SKP:n "vanki". Yhä selvemmin on niin, että SDP:n johdon mahdollisuudet jatkaa nykyistä monopolien etujen mukaista politiikkaa riippuvat olennaisesti SKP:n kyvystä harjoittaa itsenäistä, työtätekevien eduista lähtevää politiikkaa ja viedä se joukkojen keskuuteen. Kysymys on paljolti siitä alistuuko SKP vapaaehtoisesti "kakkosmieheksi". Tämän tilanteen takeena ovat joukot. Tämä on myös 1970-luvun lopun uusi tekijä työväenpuolueiden yhteistyössä. Paradoksaalista kyllä, myös SDP:n johdon hegemoniapyrkimykset vaikuttavat samaan suuntaan. Ilman SKP:n kanssa tehtävää yhteistyötä porvarilliset puolueet ovat Keskustapuolueen johdolla SDP:tä voimakkaampia.

Työväenliikkeen historia osoittaa, että SDP ei vie joukkoja vasemmalle, mutta seuraa niitä — tosin osa oikeistolaisimmista pudonnee pois. Työväen yhteisrintaman

6. Ks. esim. Eero Silvasti: On tullut keskustelun, pohtimisen ja pakkotavien johtopäätösten aika, Kanava 1/78.

"tannerilaisen" mallin voi siten torjua vain joukoille esitetty riittävän selvä ja konkreettinen vaihtoehto ja taistelun organisointi sen puolesta. SKP:n esitykset demokraattisten voimien yhteistyön perustaksi muodostavat tällaisen vaihtoehdon. Ne luovat perustan työväenluokan yhtenäisyyden edistämiseksi ja torjuvat vaaran mennä taaksepäin yhteistyön ensimmäisestä — ja perustasolla viime aikoina voimistuneesta — välittömien etujen puolustamisesta.

TYÖVÄEN
YHTEIS-
TOIMINTA

Suomen armeija ja demokraattinen liike

Juhani Lehto

Puolustusvoimat muodostaa Suomen valtion väkivalta-koneiston voimakkaimman osan. Armeijaa on käytetty kärkevimmissä ulkopoliittisissa ja sisäpoliittisissa yhteen-otoissa. Shteellisen rauhanomaisen kansainvälisen ja sisäisen kehityksen kaudella on kysymys armeijasta vaarassa jäädä vähemmälle huomiolle. Näin on eittämättä tapahtunut Suomen demokraattisessa liikkeessä. Kysymys on tullut esiin tärkeiden yksittäisten tapahtumien yhteydessä — HAWK-kaupat, teollisuuslaitosten ”suojaamissuunnitelmat”, NATO:n johtohenkilöiden vierailut —, mutta ei selvänä ohjelmallisena keskusteluna. Keskustelun puutteen vuoksi tämäkin puheenvuoro voi monilta osin olla vain alustava, tarkoituksena haastaa kommentteja ja kritiikkiä.

Keskustelu on tärkeää, muuten jää linjanveto yksinomaan demokraattisen liikkeen vastustajien temmellyskentäksi ja on vaara, ettei demokraattinen liike esiinny yhteisenä.

Vastustajien taholla on havaittavissa erittäin suuri aktiivisuus. On puolustuspolitiikan perinteisesti aktiiviset piirit, kuten Reserviupseeriliitto, Maanpuolustuksen Tuki tai Pääesikunta. Valtiollinen puolustuspoliittinen koneisto on myös voimistunut ja muotoutunut osana valtiomonopolistisen hallintajärjestelmän kehitystä. On Puolustustaloudellinen suunnittelukunta, joka muodostaa tärkeän muodon monopolien otteelle puolustuspolitiikkaan. On Puolustusneuvosto, joka hallituksen keskeisimpien ministerien ja Puolustusvoimien johdon yhdistävänä elimenä on keskeinen esimerkiksi asehankinnoista päätettäessä. On parlamentariset puolustuskomiteat ja Maanpuolustustiedotuksen Suunnittelukunta, joiden avulla vaikutetaan puolueiden, kansalaisjärjestöjen ja viranomaisten puolustuspoliittisiin mielipiteisiin.

Seuraavassa käsitellään kolmea puolustuspolitiikan suuntausta: antidemokraattista, "puolueetonta" ja sos.dem. vasemmiston puolustuspolitiikkaa. En halua väittää, että näiden suuntausten sisällä ei olisi varsin erilaisia näkökantoja. Todennäköisesti luonnehdintani näistä suuntauksista ei sellaisenaan sovi esimerkiksi minkään järjestön ohjelman lyhennelmäksi. Mutta luonnehdinnan tarkoituksena onkin viedä eteenpäin keskustelua itse asiasta, puolustuspolitiikan sisällöstä, eikä toimia minään erilaisten suuntausten leimaamisena.

Antidemokraattinen puolustuspolitiikka

Antidemokraattinen puolustuspolitiikka oli Puolustusvoimien alkuajan peruslinja. Puolustusvoimat muodostettiin sisällissodan voittaneiden suojeluskuntien perustalle. Puolustusvoimat tarvittiin turvaamaan valkoinen valta. Suomea pidettiin "lännen etuvartiona" bolševistista Venäjää vastaan.

Kun Puolustusvoimain 60-vuotisjuhlallisuuksissa samoin kuin varusmiesten turvallisuuspolitiikan opetuksessa väitetään Puolustusvoimain koko historiansa ajan neutraalina toteuttaneen poliittisen johdon antamia tehtäviä, vääristellään historiaa. Puolustusvoimain johto antoi avoimen tukensa oikeistolle ja fasisteille, jopa siten, että keskeisiä kenraaleita oli valmistelemassa fasistista kaappausta, esimerkiksi Mäntsälän kapinaa. Puolustusvoimain poliittisella työllä oli myös oma osuutensa kehityksessä, joka johti sotaan Neuvostoliittoa vastaan. Ja heti kun välirauha Neuvostoliiton kanssa oli tulossa, aloitettiin valmistelut uutta neuvostovastaista sotaa varten, mikä paljastui nk. asekatkentäjutun yhteydessä.

Sisäpolitiikassa 1944 tapahtuneen demokraattisen käänteen ja samanaikaisen ulkopoliittisen käänteen — jotka vahvistettiin Pariisin rauhansopimuksella ja YYA-sopimuksella — jälkeen ei antidemokraattinen puolustuspolitiikka voinut jatkaa entiseen tapaan. Sisäpoliittisen käänteen puolinaisuutta kuvastaa kuitenkin se, että antidemokraattisen puolustuspolitiikan perusta säilyi, nimet ja organisaatiot vain muuttuivat. Lakkautetun suojeluskuntalaitoksen varat säätöitiin ja ne ovat tänäkin päivänä antidemokraattisen linjan käytössä. Reserviläisjärjestöistä muodostettiin pian suojeluskuntajärjestöjen korvike.

Vuoden 1944 käänteen jälkeen on kuitenkin ollut aikaisempaa vaikeampi esittää avoimesti Neuvostoliittoa ja demokratiaa vastaan suuntautuva puolustuspolitiikka. Jopa Kokoomuspuolueen ja Reserviupseeriliiton kokemus on opettanut välttämään tällaista linjaa julkisuudessa. Mutta linja ei ole hävinnyt, vaikka vain suppeat äärioikeistolaiset

piirit esittävät sen ohjelmallisena. Linja ei myöskään elä vain asenteiden tasolla, vaan oikeiston maanpuolustusjärjestöjen käytännön toiminnassa, kiokiskirjallisuudessa ja sota-muistojen ihannoinnissa.

"Puolueeton" puolustuspolitiikka

Laajassa valtion virallisessa puolustuspoliittisessa materiaalissa esitetään karkeasti kuvattuna seuraava puolustuspolitiikan perusta:

Puolustusvoimain ulospäin suuntautuvan toiminnan perustana on ulkopoliitikassa harjoitettava puolueettomuuspolitiikka.

Puolueettomana valtiona Suomen tulee varautua miltä suunnalta tahansa tulevaan hyökkäykseen. Päävaaroina ovat kaksi lähellämme olevaa sotilasliittoa, Varsovan liitto ja NATO.

Puolustusvoimien tulee kyetä omin voimin estämään hyökkäys. Kuitenkaan ydinaseita vastaan ei katsota olevan mahdollista kehittää riittävää torjuntaa ja vastaiskuvoimaa.

Puolustusvoimia kehitetään nk. alueellisen maanpuolustuksen perustalla, jonka ideaksi esitetään järjestelmää, joka tekee maahamme hyökkäämisen viholliselle niin kuluttavaksi ja voimia sitovaksi, ettei hyökkääminen kannata. Tässä järjestelmässä joukot muodostetaan siten, että suuri osa reserviläisistä kootaan omalle kotiseudulleen nk. paikallisjoukoiksi ja vain osa joukoista toimii nk. yleisjoukoina, joita käytetään siellä, missä vihollinen kulloinkin hyökkää. Näin sota-tilanteessa on omia joukkoja kaikkialla maassa ja jos vihollinen etenee, sitä häiritään kaikilta tahoilta ja myös sen selustaan jääneiden, sissitoimintaan siirtyneiden paikallisjoukkojen toimesta.

Jo ennen suurempaa hyökkäystä puolustusvoimilla on tehtäviä. Keskeisenä nähdään Lapin, Suomen ilmatilan ja Itämeren suunnan valvonta ja mahdollisten rajaloukkausten torjunta. Lisäksi korostetaan valmiutta YK:n rauhanturva-tehtäviin.

Sisäpoliittisista tehtävistä puhutaan vähemmän. Eri asiakirjoissa tehtäväksi kuitenkin määritellään "laillisen oikeusjärjestyksen" ja "laillisen yhteiskuntajärjestyksen" puolustaminen sekä virka-avun antaminen poliisille "yleisen järjestyksen ja turvallisuuden" ylläpitämiseen.

Antidemokraattisen ja "puolueettoman" suhde ulkopoliitikassa

Kun antidemokraattinen linja on tehnyt selvän analyysin kansainvälisestä tilanteesta ja asettunut Neuvostoliittoa

vastaan, esiintyy toinen linja puolueettomana. Toisin sanoen: sen mukaan ei voida ennakoida kansainvälisen tilanteen kehitystä ja arvioida, mistä hyökkäys ensisijaisesti (tai pelkästään) uhkaa. YYA-sopimus ei paljon paina, eivät historialliset kokemukset Neuvostoliiton rauhanpolitiikasta — eikä myöskään nuorisoa kommunisteista osaan kokoomusta yhdistävän festivaaliliikkeen arvio, että imperialismi on maailman rauhan suurin uhka.

Suomen ulkopolitiikka halutaan joskus määritellä sanoilla aktiivinen, rauhantahtoinen puolueettomuuspolitiikka. On oikein korostettu, että YYA-sopimuksen suhteen Suomi ei voi olla puolueeton, eikä myöskään sodan ja rauhankysymyksissä. Siksi puolueettomuuspolitiikka ei voi olla koko ulkopolitiikan kattava määre, eikä anna oikeaa kuvaa maamme aktiivisesta, rauhantahtoisesta ulkopolitiikasta. Käsitteen käyttö palvelee oikeiston pyrkimystä ulkopolitiikan muuttamiseen vähitellen.

Puolustuspolitiikkaa käsiteltäessä käsite puolueettomuus on täydellisesti virheellinen. Puolustusvoimiaan tarvitaan kärjistyneessä kansainvälisessä kriisissä ja sotilaallisen hyökkäyksen uhan oloissa. Siinä tilanteessa eivät YYA-sopimus ja puolueettomuus sovi yhteen. NATO:n ja Varsovan liiton konfliktin suhteen YYA-sopimus kertoo yksiselitteisesti, mistä tulee hyökkäys ja mistä on saatavissa apua. Se määrittelee puolustuspolitiikan perusorientaation kriisitilanteessa ja tämän vuoksi myös perustan puolustuspolitiikkaan, joka on valmistautumista kriisitilanteeseen ja tilanteen ehkäisyä.

”Puolueeton” puolustuspolitiikka mahdollistaa näin sisäänsä myös antidemokraattisen linjan ensi askeleen. Vuoden 1948 jälkeen neuvostovastaisen linjan ensimmäinen tavoite on YYA-sopimuksen ”unohtaminen”. Realistinen antikomunisti ei suurempaa tavoitetta asetakaan — hän luulee, että jatko on sitten järjestettävissä aikanaan.

Käytännössä puolustuspolitiikassa tämä antidemokraattisen ja ”puolueettoman” linjan suhde näkyy selvänä. Varustautumisen kokonaistaso määrätään ilman pohdintoja yhteistyöstä Neuvostoliiton kanssa. Tällöin päädytään tietysti siihen, että varusteluihin pitää käyttää niin paljon varoja kuin vain on saatavissa. Aseiden hankinnassa suuntaudutaan suurpääoman ulkomaankaupan mukaisesti länteen, mikä vaikeuttaa kriisitilanteessa varaosien ja lisäkaluston hankinnan.

Vaikka valvonta- ja torjuntatehtävän painopistealueet Lappi, ilmatila ja Itämeri lienevät oikeat, on tälläkin alalla käytäntö paljastava. Joukko-osastojen sijoittelussa on edelleen — 30 vuotta YYA-sopimuksen solmimisesta — painopisteenä Kaakkois-Suomi ja itäraja.

Antidemokraattiselle linjalle myös sisäpolitiikka on suoraan vaivaista: voi tulla eteen tilanne, jossa sen taustavoimien valta on niin uhattuna, ettei sitä voida pelastaa muuten kuin aseellisella väkivallalla demokraattista liikettä vastaan. Siksi tulee olla oikeus käyttää armeijaa yhteiskunnan muuttamista vastaan.

"Puolueeton" linja yrittää olla sisäpolitiikassakin puolueeton. Kuitenkin armeijan tehtävä "laillisen oikeusjärjestyksen" tai "laillisen yhteiskuntajärjestyksen" turvaaminen antaa itse asiassa valtakirjan yhteiskunnalliseen kehitykseen puuttumiseen. Laillisuuden ja laittomuuden päälaelleen kääntäminen on tapahtunut ennenkin — muistakamme Chile 1973 tai Suomi ennen vuotta 1944. Näillä tehtävämäärittelyillä annetaan armeijalle — käytännössä sen ylimmälle johdolle — valta päättää, milloin se puuttuu kehitykseen. Jos joku on jälkeensä eri mieltä, on hänen luultavasti yhtä helppoa saada väärä päätös oikaistuksi kuin Chilen kansalla on saada Pinochet tuomiolle perustuslain rikkomisesta.

"Puolueettoman" linjan sisäpolitiikka ei ilmene vain näissä juridisissa määrittelyissä — joiden käytännön toteutuksen ratkaisee kulloinenkin poliittinen tilanne. Sisäpolitiikkaan kuuluu myös taloudellinen maanpuolustus, kriisijalan toiminnan valmistelu ja henkisen maanpuolustuksen nimissä tehty ideologinen työ.

Henkinen maanpuolustus — jota kutsutaan myös "maanpuolustustiedotukseksi" — tähtää maanpuolustustahdon nostamiseen. Maanpuolustustahdolla tarkoitettaneen mielipidetutkimuksissa ilmenevää tukea viralliselle puolustuspolitiikalle ja tahtoa sen linjojen mukaisesti puolustaa maata. Käytännössä se on "puolueettoman" puolustuspolitiikan olemuksen mukaisesti tukenut epädemokraattisia asenteita. Se on ollut antidemokraattisen puolustuspolitiikan opetusta "puolueettomuuden" verhoamana.

Taloudellisen maanpuolustuksen alueella "puolueettoman" ja antidemokraattisen linjan yhdistäminen on viety pisimmälle. Näkyvimmin se ilmenee kriisilainsäädännössä — sekä jo säädettyssä että nk. kassakaappilakeina, jotka tarvittaessa saatetaan voimaan muutamassa päivässä. Nämä mahdollistavat jyrkän demokratian kaventamisen julistamalla voimaan kriisitilan. Vaikka lakeja ei vielä ole säädettykään, lähdetään kriisitilanteiden harjoittelussa jo nykyään muun muassa siitä, että demokraattisesti valitut elimet syrjäytetään ja toimintaa kaikilla yhteiskuntaelämän aloilla johtavat valtakunnalliset päälliköt.

Väkivaltakoneiston järjestelyyn sisäpoliittista käyttöä

varten kuuluu monia osia. Alueellisen puolustusjärjestelmän liikekannallepano-organisaatio — arvioimatta mitenkään sen tehokkuutta ulkoisen hyökkäyksen sattuessa — mahdollistaa tehokkaan, kattavan ja nopean toiminnan myös "sisäistä uhkaa" vastaan. Liikekannallepanon pitämiseksi "luotettavissa" käsissä ovat valmiina teollisuuslaitosten suojaamissuunnitelmat ja reserviläisjärjestöt. Oma osansa on myös väestönsuojeluorganisaatiolla, poliisilla ja yksityisillä vartiointiliikkeillä.

Onko olemassa kaksi oikeistolaista puoluepolitiikkaa?

On toimittava kaikin tavoin antidemokraattista puolustuspolitiikkaa vastaan, sen esittäjien eristämiseksi. "Puolueettomaksi" puolustuspolitiikaksi luonnehdittu linja on edellä osoitettu avoimeksi siistityssä asussa olevalle antidemokraattiselle linjalle ja suljetuksi YYA-sopimusta ja demokratiaa johdonmukaisesti puolustaville voimille. Johdopäätös ei silti ole, että hyökkäsimme samalla tavalla kaikkia "polueettoman" linjan takana olevia vastaan. Me torjumme itse linjan. Me pyrimme eristämään sen takana olevista suurpääoman suorat edusmiehet — ennen kaikkea poliittisen oikeiston, reserviläisjärjestöjen ja Puolustusvoimain johdon oikeistopiirit. Samalla me pyrimme irrottamaan tästä linjasta, saamaan liittolaisiksimme ne voimat, joiden objektiivisten etujen ja toiveiden vastainen on antidemokraattinen puolustuspolitiikka. Toisin sanoen: meidän on hajotettava se rintama, jonka oikeisto on saanut kootuksi "polueettoman" puolustuspolitiikan taakse.

Sos.dem. nuorisoliikkeen kaksi linjaa

Myös SDP:n johtavia henkilöitä on saatu tukemaan "puolueetonta" puolustuspolitiikkaa, jopa keskeisistä asemista viemään sitä eteenpäin. SDP:n puheenjohtaja Sorsa on Puolustusneuvoston puheenjohtaja ja sosialidemokraateilla on ollut keskeinen asema Maanpuolustustiedotuksen suunnittelukunnassa. Huomattava on myös, että Arvo Aalto on ensimmäisenä kommunistina hyväksytty Puolustusneuvoston jäseneksi — aikaisemmin ei SKDL saanut jäsentä neuvostoon hallituksessa ollessaankaan. Myös Ilkka-Christian Björklund on hyväksytty Maanpuolustustiedotuksen suunnittelukunnan tutkimusjaoston puheenjohtajaksi.

Vasemmistoon suuntautunut sosialidemokratia on perinteisesti joutunut selvittämään usein puolustuspoliittisia näkemyksiään. Keskustelun polttopisteessä on miltei aina ollut pasifismi ja aseistakieltäytyminen. Tällöinkin sos.dem.

nuorisoliikkeessä on näkyvissä kaksi virallisen puolustuspolitiikan ja SDP:n johdon linjan hylkäävää linjaa, jotka ovat muotoutuneet keskustelussa aseistakieltäytymisestä.

SNK:n aseistakieltäytyjien ajatusrakennelma on suurin piirtein seuraava: teoria ja kokemukset osoittavat, että armeijalla on työväenluokan kannalta sisäpolitiikassa selvästi kielteinen rooli. Ulkoista uhkaa vastaan Suomella on käytössä ulkopoliittiset keinot, ennen kaikkea YYA-sopimus. Kun ulkoinen hyökkäys on todennäköinen vain osana laajempaa kansainvälistä yhteenottoa, tullaan siinä käyttämään ydinaseita ja muita sellaisia joukkotuhoaseita, joita vastaan Suomen armeija ei kykene taistelemaan. Siksi armeija on vain kielteinen, sitä on heikennettävä, "on sosialistin velvollisuus tehdä kaikkensa tämän armeijan luhistamiseksi" (Sosialistinen Poliitikka 3/77), "on tehtävä kaikki sen puolesta, että armeijasta tehtäisiin mahdollisimman heikko, mahdollisimman vastustuskyvytön, mahdollisimman eristetty".

Aseellisen palveluksen kannattajat SNK:ssa myöntävät armeijan kielteisen sisäpoliittisen roolin, mutta armeijaan on vaikutettava myös sisältäpäin, joskin demokraattinen vaikutus tapahtuu ensisijaisesti ulkoapäin. Ulkoista uhkaa vastaan aseellisen palvelun kannattajat pitävät armeijaa tarpeellisenä, koska "työväenliike on aina pitänyt kansallista itsemääräämisoikeutta keskeisenä arvona" (SoPo 3/77), koska on olemassa "YYA-sopimuksen asettama velvoitus puolustaa tarvittaessa aluetta", jotta Suomeen ei tulisi kriisitilanteessa neuvostoliittolaisia joukkoja, joilla olisi "sisäpoliittisia vaikutuksia".

Valtioteoria, sisäpolitiikka ja armeija

Demokraattisen liikkeen tavoitteena on lisätä kansanjoukkojen vaikutusta yhteiskunnallisessa kehityksessä. Demokraattisen liikkeen voima perustuu joukkoihin. Monopoliporvariston voima taas perustuu joukkojen alistamiseen, ideologisesti, taloudellisesti, poliittisen koneiston avulla ja viime kädessä väkivaltakoneiston turvin.

Demokraattinen liike pyrkii neutraloimaan väkivaltakoneiston, estämään sen käytön joukkojen tahtoa vastaan. Sen sijaan vain seikkailupoliitikot ja muut joukko liikkeen väheksyjät yrittävät saada väkivaltakoneiston väkivaltakoneistona puolelleen. Mutta he eivät pyrikään demokratiaan tai vallankumoukseen vaan vallankaappaukseen.

Neutralointi ei kuitenkaan merkitse väkivaltakoneistossa palvelevien joukkojen hylkäämistä. Sota-aikana, maissa, joissa on mieslukumäärältään suuri vakinainen armeija sekä kehitysmaissa, joissa työväenluokka on määrällisesti

pieni, voi väkivaltakoneiston palveluksessa oleva joukko olla varsin merkityksellinen. Tämän osoittaa Venäjän vallankumouksen kokemus tai viime ajoilta Portugalin kehitys 1974—76 sekä useiden kehitysmaiden — esimerkiksi Etiopian — kokemus. Näissä tapauksissa sotilaiden demokraattinen liike oli tärkeää ensinnäkin koska se oli tärkeä osa yleistä joukkoliikettä ja toiseksi koska se esti väkivaltakoneiston käytön joukkoliikettä vastaan. Mutta sotilaiden liike ei sen sijaan saanut merkitystään siitä, että aseistetut joukot kykenisivät pakottamaan aseittensa avulla yhteiskunnallista kehitystä nopeammin eteenpäin — ikään kuin ne aseiden avulla kykenisivät pakottamaan passiiviset tai taantumusta kannattavat joukot edistyksen puolelle.

Lenin asetti myös vaatimuksen porvarillinen valtiokoneiston ja erityisesti sen väkivaltakoneiston murskaamisesta vallankumouksen jälkeen. Murskaaminen tarkoittaa, että on murskattava porvarillisen valtion väkivaltakoneiston sisältö, monopoliporvariston vallan ja etujen turvaaminen. Murskaaminen ei sen sijaan tarkoita välttämättömyyttä väkivalloin murskata kaikkia sotilaita, joskin luokkasisällön muuttaminen varmasti edellyttääkin armeijan täydellistä uudelleen organisointia vastaamaan uutta proletaaria sisältöä. Se edellyttää hyvin todennäköisesti johdon vaihtamista, armeijan ja kansan suhteiden uudelleen järjestelyä, armeijan alistamista kansan palvelukseen, yhteyksien purkamista monopoliporvariston järjestöihin jne. Murskaamisen tulevat tässä yhteydessä varmasti jotkut armeijan palveluksessa olevat — taantumukselliset johdon jäsenet, monopoliporvaristoon yhteyksiä pitäneet ja antidemokraattisiin yrityksiin osallistuneet — kokemaan elämänolosuhteittensa murskautumisenä.

Carrillo armeijasta

Santiago Carrillo esittää käsityksensä, että aiemmin kommunistit (Neuvostoliiton Kommunistisen Puolueen muka itsevaltiaasti johtamina) "sisällyttivät ohjelmiinsa armeijan tuhoamisen" (Carrillo, "Eurokommunismi"), joka hänen mukaansa oli täydellistä kielteisyyttä armeijaa kohtaan kaikissa suhteissa. Tällainen Carrillon kommunistien linjaksi kuvaama ohjelma on hyvin lähellä SNK:n aseistakieltäytyjien ohjelmaa. Vaihtoehtona Carrillo taas esittää ohjelman, joka on varsin lähellä SNK:n aseellisen palvelun kannattajien linjaa.

Carrillo osoittaa kommunistien linjan kuvailussaan täydellistä teorian ja historian tuntemattomuutta. Hän kirjoittaa: "Aseelliset vallankumoukset ovat tuhonneet suoranaisella väkivallalla perinteiset armeijat perustaakseen niiden tilalle uudet. Näin tapahtui sosialistisissa vallankumouk-

sisä...” Lenin teesi väkivaltakoneiston murskaamisesta on tässä muuttunut porvariston propagandasta omaksutun teoretisointiin ja historian väärentämiseen. Eivätkö muka bolševikit toimineet aktiivisti tsaarin armeijan sisällä? Eikö Carrillo ole kuullut panssarilaiva Potemkinista tai Aurorasta? Tai eikö hän tiedä mitään naapurimaansa Portugalin kommunistien pitkäaikaisesta ja tuloksellisesta työstä armeijan suhteen?

Espanjan historian kannalta saattaisi ymmärtää, jos Carrillo arvioisi välttämättömäksi taktiset uudelleenarvioinnit armeijan suhteen oman puolueensa osalta. Varmasti armeijaan tulee suhtautua taktisesti eri tavalla nyt kuin sisällissodan aikana vastassa olleeseen Francon armeijaan. Siihenhän ei voinut suhtautua muuten kuin viholliseen. Tavoitteena oli sen sotilaallinen lyöminen. Mutta sisällissodan jälkeen tilanne oli jo toinen.

Myös Suomen työväenliikkeellä on kokemus sisällissodasta ja suhtautumisesta armeijaan, joka on muodostettu sisällissodan voittaneesta osapuolesta. Maanalainen SKP kehitti nopeasti taktiikkansa vastaamaan uusia oloja. Periaatteellista arviota armeijan luokkaluonteesta ei ollut syytä muuttaa — luokkasota oli vain vahvistanut sen. Taktiikkana ei sen sijaan voinut olla suuntautuminen uuteen aseelliseen yhteenottoon, aseistakieltäytyminen, armeijan eristämispyrkimys, armeijan murskaaminen ennen vallankumousta. Sen sijaan maanalainen SKP toimi armeijan demokratisoimiseksi sekä sisältä että ulkoapäin.

Maanalaisella SKP:llä oli sotilasjaosto, se levitti useita julkaisuja (Punasotilas, Kasarmi, Neuvostoliiton puolella imperialisteja vastaan). Se pyrki ennen kaikkea torjumaan neuvostovastaiset sotaprovokaatiot ja kiihotuksen, mutta myös puolustamaan sotilaiden — ennen kaikkea asevelvolisten — oikeuksia. Se vaati päivärahan korottamista ja palveluolojen korjaamista, kansalaisoikeuksien toteuttamista, poliittisen toiminnan ja mielipidevapauden toteuttamista varuskunnissa.

Armeijan tuhoaminen vai neutralointi?

Armeijan luhistaminen, tuhoaminen, eristäminen, murskaaminen ei ole demokraattisen liikkeen aikaansaataavissa eikä myöskään sen tavoitteena kapitalismissa. Kapitalistisen maan armeijan voi luhistaa ulkoinen voima. Esimerkiksi useissa Keski-Euroopan nykyisissä sosialistisissa maissa oli porvarillisen valtiokoneiston armeija vähintään heikko ellei luhistunut Hitler-Saksan valloitusten ja luhistumisen tuloksena 1940-luvun puolivälissä. Näissäkin maissa ryhdyttiin armeijan uudelleen organisointiin, joka kuitenkin tehtiin niin edullisen poliittisen kehityksen aikana, et-

tei armeijasta muodostunut ratkaisevaa voimaa demokraattisen kehityksen pysäyttämiseksi myöhempinä vuosina.

Uskomus armeijan luhistamisesta jo kapitalismin aikana tai pyrkimys armeijan eristämiseen perustuu virheelliseen käsitykseen porvarillisesta valtiosta. Porvarillinen valtio, jonka keskeisimpiä osia armeija on, ei ole pala palalta kumottavissa tai luhistettavissa. On ensin vallattava valta, jonka jälkeen astuu tehtäväksi porvarillisen valtion sisällön murskaaminen. Armeijan eristämisperkimys tai absoluuttinen kielteinen toiminta armeijan suhteen johtaa pikemminkin armeijan entistä tiukempaan sitoutumiseen monopoliporvaristoon, sen vastavallankumouksellisen käytön helpottumiseen, sen neuralisoinnin vaikeutumiseen.

Absoluuttisen kielteinen toiminta luhistamispuheineen ja aseistakieltäytymisineen kuulostaa radikaalilta. Radikaalia siinä on kuitenkin vain väkivaltakoneiston luokkaluonteiden ymmärtäminen. Johtopäätös sen sijaan on helpoimman — eikä oikean — vaihtoehdon valitseminen.

Toiminta armeijan sisäpoliittisen käytön ehkäisemiseksi, armeijan neuraloimiseksi, on paljon vaikeampaa. Siinä pitää yhdistää armeijan sisäpoliittisen tehtävän oikea arvio myönteisen puolustuspoliittisen vaihtoehdon laatimiseen ja sen puolesta taistelemiseen. Monelta osin neutralointiin tähtäävä ohjelma esittää samoja vaatimuksia kuin radikaali kielteinen ohjelma. Yhdessä voidaan varmaan vaatia armeijan yhteyksiä katkaistavaksi oikeistolaisiin "maanpuolustus"järjestöihin ja näitä järjestöjä kiellettäväksi Pariisin rauhansopimuksen mukaisesti. Yhdessä voidaan esittää myös vaatimuksia HAWK-kauppojen ja monien muiden varustelumäärärahojen torjumista. Mutta demokraattinen liike näkee armeijalla periaatteessa olevan myös myönteisen toiminnan, taistelun imperialistista maahantunkeutujaa vastaan. Tältä pohjalta luodaan ohjelma, joka on vaihtoehto nykyiselle puolustuspolitiikalle ja sisältää esityksen yhteistyöstä armeijan palveluksessa olevien objektiiviselta asemaltaan monopolien sortamien henkilöiden ja ryhmien kanssa.

Suuri osa armeijan työtätekevien etuja koskevista vaatimuksista ovat osa yleistä työtätekevien taloudellisten ja sosiaalisten etujen puolustamista. Tällaisia armeijan henkilökunnan tärkeitä kysymyksiä ovat esimerkiksi työolosuhteita, työsuojelua, työaika, ylityökorvauksia, palkankorotuksia tai virka-asuntojen vuokria käsittelevät vaatimukset. Näistä kysymyksistä — samoin kuin asevelvollisten sosiaalisista ja taloudellisista oikeuksista — päätetään osana puolustusbudjettia ja siten osana puolustuspolitiikkaa.

Taloudellisten ja sosiaalisten etujen puolustamisen lisäksi on muidenkin väestöryhmien, kuten sivistyneistön ja toimihenkilöiden, suhteen otettava tärkeänä kysymyksenä

huomioon näiden ryhmien ammatilliset erityiskysymykset, työalan tulevaisuus ja muut näiden työhön liittyvät ongelmat. Kutakin ryhmää lähestyttäessä osoitetaan, miten nämäkin kysymykset saavat ratkaisunsa demokraattisten voimien yhteisessä taistelussa demokraattisen käänteen puolesta. Sotilaiden suhteen tehtäväksi tulee siis osoittaa, miten demokraattinen puolustuspolitiikka antaa sotilaille parhaat mahdollisuudet kehittyä hyvinä, todella isänmaallisina ja kansan keskuudessa ammattitaitonsa vuoksi arvontoa nauttivina oman alansa asiantuntijoina. Samoin tulee paljastaa, miten suurpääoman puolustuspolitiikka johtaa enemminkin tai myöhemmin kansan vihaamiksi ja ammattitaitonsa väärinkäyttäväiksi henkilöiksi. Edelleen on osoitettava, että monopoliporvariston linja johtaa sotilaalliseen seikkailupolitiikkaan, sodan vaaran kasvuun ja sotatilanteessa Suomen armeijan väistämättömään sotilaalliseen tappioon, kun taas demokraattinen vaihtoehto on paras rauhan tae ja kriisitilanteessakin antaa parhaat mahdollisuudet isänmaan puolustamiseen.

"Turvallisuuspolitiikan" osat

"Puolueeton" puolustuspolitiikka markkinoi voimakkaasti käsitettä turvallisuuspolitiikka, jonka osiksi määritellään ulkopolitiikka ja maanpuolustus. Virallisen linjan mukaan Suomen kaltaisella pienellä maalla on ulkopolitiikan oltava turvallisuuspolitiikan ensisijainen ja tärkein osa. Päällepäin tämä näyttää siistiltä ja pitää siinä mielessä paikkansa, että maamme turvallisuus on ensisijaisesti kiinni muusta kuin aseellisesta voimasta. Mutta olisiko tilanne toinen, jos Suomi olisi isompi? Tai onko suurilla valtioilla aseellisen voiman käyttö ensisijaista ja ulkopolitiikka tulee vasta perässä? Koko kysymys on asetettu väärin. Ei maanpuolustus — jos se ymmärretään isänmaan puolustamisena eikä oikeistolaisena sisäpolitiikkana — ole mikään sellainen, joka alkaa siitä, mihin ulkopolitiikka loppuu. Clausewitz esitti suhteen oikein mietelauseessaan "Sota on politiikan jatkamista toisin (nimenomaan väkivaltaisoin) keinoin."

Suomen armeija imperialismia vastaan?

Edistyksellinen liike tukee maamme virallista YYA-sopimukseen perustuvaa ulkopoliittista linjaa. Myös monopoliporvariston merkittävät osat ovat taipuneet hyväksymään maamme suhteet Neuvostoliittoon, koska ne hyötyvät neuvostokaupasta. Maamme ulkopolitiikka sisältää kuitenkin paljon myös taantumuksellisia aineksia: EEC-sopimus, sitoutuminen monikansallisten yhtiöiden ja NATO:n johta-

miin kansainvälisiin pankkeihin, suhteet Etelä-Afrikkaan ja Chileen, YYA-sopimusta vastaan suuntautuvat puolueettomuuspuheet ja niin edelleen. Näitä taantumuksellisia aineksia ja niiden voimistamista ajaa monopoliporvaristo varsin yhtenäisenä.

Siteet imperialismin keskuksiin ovat monopoliporvaristolle nimittäin paitsi kysymys ulkomaankaupasta ja pääomien viennillä saatavista voitoista myös kysymys omasta vallasta: kysymys siitä, mistä ne saavat tukea omalle politiikalleen. EEC, OECD, kansainväliset pankit ja monet muut länsiyhteydet ovat tärkeä osa maamme monopoliporvariston vallassapysymiskoneistoa.

Jos kansainvälinen tilanne Suomeen liittyvällä alueella kärjistyy välittömään sodan uhkaan asti, kärjistyy taistelu ulkopoliittikan suunnasta väistämättä. Kysymys asettuu silloin joko-tai: joko YYA-sopimuksen pohjalta Neuvostoliiton puolella NATO:a vastaan tai NATO:n puolella YYA-sopimus rikkoen. Jos demokraattinen liike on voimakkaana YYA-sopimuksen puolella, on monopoliporvaristo todellisissa vaikeuksissa. Jos se noudattaa YYA-sopimusta, se menettää kansainvälisen tukensa. Kun kansanjoukot ovat kerran liikkeellä voimakkaasti, on koko monopoliporvariston valta vaarassa — varsinkin kun ollaan yhteistyössä Neuvostoliiton kanssa. Jos suurpääoma taas päättää asettua YYA-sopimusta ja Neuvostoliittoa vastaan, on sillä taas vaarana menettää asemansa, kun kansanjoukot toimivat YYA-sopimuksen pitämisen puolesta.

Voidaan tietysti spekuloida, minkä vaihtoehdon suurpääoma tuollaisessa hypoteettisessa tilanteessa valitsisi. Mutta demokraattisen liikkeen ei tarvitse tietää vastausta etukäteen. Demokraattinen liike taistelee joka tapauksessa YYA-sopimuksen noudattamisen puolesta ja sitä noudattaen. Jos porvarillista valtiota ja siihen kuuluvaa armeijan johtoa ei saada mukaan, joudutaan taistelemaan myös niitä vastaan.

Onko Suomen armeijalla merkitystä NATO:a vastaan?

SNK:n aseistakieltäytyjiin argumentaatioon kuuluu arvio, että mahdollisessa Suomea koskettavassa kansainvälisessä konfliktissa on ydinaseiden ja muiden joukkotuhoaseiden käyttö mitä todennäköisintä. Kun Suomen armeija ei kykene näitä torjumaan ja kun tällaisten järjestelmien hankkiminen ei olisi yhdensuuntaista aseistariisuntapyrkimysten kanssa, ei Suomen armeijalla tämän käsityksen mukaan ole reaalista merkitystä. Siksi Suomen mahdollisuudet ovat vain ilman aseita harjoitettavassa ulkopoliitikassa.

Ensimmäinen kysymys tässä on tavanomaisin asein käytävän sodan mahdollisuuden pois sulkeminen. On toinen

asia, että tiedostetaan miten valtavan suuri todennäköisyys on sille, että Euroopassa käytävä sota eskaloituu ydinso-
daksi. Toinen asia on taas pitää tätä väistämättömänä.

Toinen ja tärkeämpi puute SNK:n toverien arviossa on se, että pohditaan vain Suomen armeijan mahdollisuuksia kuvitellussa tilanteessa. Suomellahan on YYA-sopimus, joka merkitsee sitä, että Suomeen hyökkääjän on otettava huomioon paitsi Suomen aseet myös Neuvostoliiton aseet — aina ydinaseita myöten. Ja tässä yhteydessä Suomen armeijalla voi olla oma paikkansa — voimana, joka omalta osaltaan ennalta ehkäisee pyrkimystä käyttää Suomea hyökkäyksen tukikohtana Neuvostoliittoa vastaan. On kuitenkin korostettava, että reaalisen ennalta ehkäisevän vaikutuksen Suomen armeija saa vasta, kun NATO:n piirissä tiedetään YYA-sopimuksen toteutuvan myös sotilaallisten artiklojen osalta tarvittaessa.

Miten voimakkaan armeijan Suomi tarvitsee?

Voiko sitten demokraattinen liike, kun se näkee armeijalle selvän myönteisen tehtävän, sanoa, miten voimakkaan armeijan Suomi tarvitsee? Miten paljon uudenaikaisia lentokoneita, ohjuksia, tykkeitä, sotalaivoja? Vastaus on: ei voi sanoa. Niin kauan, kun ei ole selvästi rajattu armeijan tehtävistä pois neuvostovastaista ja demokratianvastaisia toimintaa ja niin kauan kuin ei olla varmoja YYA-sopimuksen noudattamisesta, ei voida myöskään määritellä tarvittavaa armeijan voimakkuutta.

Keskustelun pohjaksi voisi kuitenkin esittää joitakin lähtökohtia:

— selvän rajan muodostaa Pariisin rauhansopimus. Se on ehdoton yläraja, ei mikään tavoitetaso, kuten näyttää olevan harjoitetussa puolustuspolitiikassa,

— armeijan voimistaminen ei saa tapahtua demokraattisen liikkeen tärkeimpinä pitämien taloudellisten, sosiaalisten ja sivistyksellisten vaatimusten kustannuksella. Esimerkiksi nyt on monia tärkeämpiä tarpeita kuin puolustusvoimien hankinnat,

— asehankinnat on tehtävä — varsinkin kehittyneellä teknologian tasolla olevien aseiden hankinnat — Neuvostoliitosta tai maista, jotka mahdollisen Neuvostoliittoa ja Suomea vastaan kohdistuvan hyökkäyksen tapahtuessa ovat Neuvostoliiton puolella,

— sellaiset organisatoriset ratkaisut ja toiminta, joka suuntautuu Neuvostoliittoa vastaan, voidaan tarpeettomana lopettaa,

— armeijan toiminta, joka suuntautuu sen sisäpolitiiseen käyttöön demokratiaa vastaan on lopetettava. On lakkautettava Pariisin rauhansopimuksen mukaisesti oikeis-

tolaiset maanpuolustusjärjestöt. Maanpuolustustiedotuksen suunnittelukunta on lakkautettava. Taloudellisen maanpuolustuksen nimissä tehdyt demokratian kavennussuunnitelmat ja lait on purettava. Erillisen tutkimuksen aihe olisi, miten paljon armeijalla on aseistusta ja muuta kalustoa, joka on suunniteltu käytettäväksi vain sisäisessä käytössä ja on siten lopettamislistalla,

— demokraattinen valvonta on ulotettava koko puolustuspolitiikkaan ja Puolustusvoimiin. Armeijan sisäistä demokratiaa on lisättävä sallimalla täydet kansalaisoikeudet varuskunnissa,

— varusmiesten asemaa on parannettava Varusmiesliiton vaatimusten mukaisesti.

Aseistakieltäytyminen

Aseistakieltäytyminen on ollut joissakin tilanteissa keino saada julkisuutta armeijan demokratian vastaiselle luonteelle.

Toisaalta voidaan esittää, että on mentävä sinne, missä joukotkin ovat — harvoin on aseistakieltäytyminen ollut niin laajaa, että se olisi koskenut suurempia joukkoja. Varusmiespalveluksessa olevien suhteen on suurelta osin vain varusmiehen mahdollista tehdä ideologista työtä — sekä puolustuspolitiikan että kaikissa muissakin kysymyksissä. Eräissä suhteissa varusmiehet ovat jopa erittäin hyvä ideologisen työn kohde — syntyyhän tuvassa, ryhmässä, joukkueessa ja komppanissa helposti varsin hyvä yhteishenki. Mutta ideologista työtä tehdään toki muuallakin. Voidaan esimerkiksi yksittäistapauksissa pitää hyödyllisempänä jonkun toverin sijoittumista siviilipalvelukseen, jos hän silloin voi olla paremmin hyödyksi.

Jotkut korostavat, että aseellisessa palveluksessa saadaan valmius aseiden käyttöön, joka voi olla tarpeellinen taito. Tätä vastaan taas voidaan esittää, että se taito ruostuu — varsinkin kun käsiaseidenkin teknologia kehittyy — ja toisaalta aseiden käsittelyyn oppii nopeasti, vaikkei aikanaan peruskoulutusta olisi saanutkaan.

Edelleen esitetään, että menemällä aseelliseen palveluun voi vaikuttaa armeijaan sisältäpäin. Tähän taas voi vastata, että vaikutus on varsin vähäistä, koska armeijan toiminnan kannalta keskeistä on kantahenkilökunta ja mahdollisessa liikekannallepanotilanteessa on todennäköisesti tarkalla poliittisella seulalla valittu ne, jotka organisoivat liikekannallepanoa.

Ilmeisesti mennään harhaan, jos esitetään aseelliseen palveluun menoa pysyväksi ja kattavaksi periaatteeksi. Aseellinen palvelu on nykyoloissa varsin vahvasti perusteltu taktinen vaihtoehto. Aseistakieltäytyminen nykyolois-

sa taas ei toisi toivottuja tuloksia — kieltäytyjien päämääristä vaiettaisiin, heidän tavoitteensa esitettäisiin valtatiedotusvälineissä vääristeltyinä ja niin edelleen —, vaan johtaisi mahdollisesti jopa päinvastaiseen kehitykseen.

Aseistakieltäytymiseen suhtautumisessa on vielä huomattava, että useat poliittisin perustein aseista kieltäytyvät sosialidemokraatit ja sosialistit perustelevat kieltäytymisensä varsin oikealla arviolla armeijan luonteesta. Siksi aseistakieltäytyjät ovat — taktisista näkemyseroista huolimatta — merkittävä osa demokraattisen puolustuspolitiikan puolesta toimivaa rintamaa.

+ + +

Tässä artikkelissa on useaan otteeseen pohdittu tilannetta, joka seuraa, jos sotaa ei kyetä estämään. Armeijoiden voimallakin — erityisesti Neuvostoarmeijan voimalla — on tietysti merkitystä sodan estämisen kannalta. Tärkeintä on kuitenkin kansanjoukkojen toiminta kaikkialla maailmassa rauhan puolesta. Tässäkin sotilailla olisi oma merkittävä roolinsa. Sodan asiantuntijoina sotilaita tarvittaisiin meillä Suomessakin levittämään tietoa sodan mielettömyydestä, sen aiheuttamista kärsimyksistä erityisesti työtätekeville ihmisille ja keinoista aseistariisunnan vauhdittamiseksi.

Venäjän vallankumoukselliset demokraatit

Pentti Määttänen

"Iisakin torin laukaukset herättivät kokonaisen sukupolven", kirjoitti Herzen muistellessaan dekabristien kapinaa, joka joulukuussa 1825 pani alulle uuden aikakauden venäläisen edistyksellisen liikkeen historiassa. Kapinalliset sotilaat seisoivat rivistössä odottamassa tsaarille uskollisten joukkojen vastaiskua, kansa odotti kapinallisilta taistelukutsua, kehotusta tulla yhteisvoimin nujertamaan vuosisatainen sortovalta. Kutsua ei tullut, mutta tsaarin vastaisku tuli.

Dekabristien kapina oli ennalta tuhoon tuomittu. Se oli puhdas sotilaskapina maaorjuutta ja sortoa vastaan. Kansan puolesta ilman kansanjoukkojen aktiivista tukea. Kapina kukistettiin, mutta kapinamieli jäi kytemään. Oli löydetty uudet, tehokkaammat keinot päämäärien saavuttamiseksi.

Vallankumouksellisen demokratian syntyyn johtanut yhteiskunnallinen ja poliittinen kehitys

Vielä 1700-luvun loppupuolella Venäjä oli ollut maailman suurin raudanviejä, mutta 1800-luvun alkupuolella Englanti oli ajanut yli kymmenkertaisesti ohitse. Feodalismin kahleet jarruttivat talouden kehitystä. Ranskan suuri porvarillinen vallankumous innosti venäläisiä valistajia, mutta pelästynyt tsaari kiristi otettaan. Sellaisten sanojen, kuten "kansalainen" ja "isänmaa" käyttö oli kielletty. Tsaarin ministerit nimitti rautateitä aikansa vitsaukseksi, koska ne "edistivät kumouksellisten aatteiden leviämistä".

Valistusaate ei kuitenkaan ollut Venäjällä niin merkittävä tekijä kuin Länsi-Euroopassa. Venäjän porvaristo ei ole koskaan ollut vallankumouksellinen. Saarnaaminen ja valistaminen sekä erilaiset "frakkeja maatyöläisille" -ohjelmat ajautuivat pian umpikujaan tsaarin kovan käden alla. Va-

listajien parhaat perinteet johtivat dekabristien toimintaan, aseelliseen kapinaan, mutta sekin osoittautui tuloksettomaksi. Samaan aikaan sorto voimistui ja yhteiskunnalliset ristiriidat kärjistyivät.

1830-luvulla teollinen vallankumous lähti käyntiin Venäjällä. Engels kirjoitti katsauksessaan "Vuoden 1847 liike": "Teollisuus kehittyi Venäjällä valtavasti askelin ja tekee jopa pajareista enemmän tai vähemmän porvareita." Kehitys oli kuitenkin hitaampaa kuin muualla. Suuri osa yrityksistä perustui maaorjien pakkotyöhön, eikä varsinaista työväenluokkaa päässyt muodostumaan: Enemmistö työskenteli kesät pelloilla ja talvet tehtailla ja manufaktuureissa. Tämä takapajuisuus ei voinut olla jättämättä jälkeään myös teoriaan.

Edistyksellisen liikkeen murros: Herzen ja Belinski

Valistusaatteen vararikon jälkeen katseet kääntyivät utooppiseen sosialismiin. Moren Utopia oli käännetty jo vuonna 1789, ja myöhemmin keskusteltiin innokkaasti myös Saint-Simonista ja Fourierista. Toinen keskeinen kiinnostuksen kohde oli klassinen saksalainen filosofia. Suurin vaikutus oli luonnollisesti Hegelillä.

Vissarion Belinski (1811—1848), joka 30-luvun alussa oli potkittu yliopistosta "lahjattomuuden" vuoksi, on avainhenkilö venäläisen sosialistisen liikkeen historiassa¹. Kaikkien oli määriteltävä suhteensa Belinskiin, häntä ei voinut sivuuttaa.

30-luvulla Belinski oli vielä idealisti. Häntä askarrutti erityisesti kysymys todellisuudesta, onhan jokaisen poliittisen käsityksen lähtökohtana todellisuudesta suoritettu arvio. Hegelin kuuluisa lause "todellisuus on järjestetty" piti Belinskiä pitkään pauloissaan. Kärkevä yhteiskunnallinen sorto pakotti kuitenkin myöntämään, että kenties aivan kaikki todellinen ei olekaan järjestettyä. Se vaihtui pian käsitykseen, että on taisteltava todellisuuden muuttamiseksi järkeväksi.

Kehitys merkitsi samalla siirtymistä materialismin kannalle. Hegeliä hän ei kuitenkaan heittänyt kokonaan syrjään, Belinski osasi erottaa dialektiikan idealismista. Plehanov kirjoittikin myöhemmin, että Belinski oli dialektikko sormenpäitään myöten.

Aleksander Herzen (1812—1870) oli päättänyt ryhtyä vallankumoukselliseksi jo yliopistoon tullessaan. Tämän va-

1. V. A. Malinin: Istorija ruskogo utopitseskogo sotsialisma, Moskova 1977, s. 111.

kaumuksen mukainen toiminta johti 30-luvulla karkoituksiin ja vankeustuomioihin. 40-luvun alussa Herzen tutustui Belinskiin ja väitteli tämän kanssa vallankumouksellisesta teoriasta. Saman vuosikymmenen lopulla Herzen joutui lähemmään pakolaiseksi Länsi-Eurooppaan.

Herzen huomasi ensimmäisten joukossa, että länsieurooppalainen utooppinen sosialismi ei alkuunkaan kelvannut toimintaohjeeksi Venäjän kärkevissä oloissa. Idealismista hänet, kuten myös Belinkin, irrotti Feuerbachin teos "Kristinuskon olemuksesta". Kirjan vaikutus oli Venäjällä yhtä suuri kuin Länsi-Euroopassakin. Dialektiikkaa ei Herzenkään hyljännyt, sehän oli hänen mukaansa "vallankumouksen algebrä". Valitettavasti Herzen ei voinut nähdä Venäjällä vallankumouksellista kansaa, koska sellaista ei siellä tuolloin ollut. Tämän muistikuvan hän vei mukanaan pakolaisuuteen, ja yhdessä vuoden 1848 vallankumouksen tappion kanssa — Herzen taisteli Pariisin barrikaadeilla — se ajoi hänet henkiseen kriisiin ja horjuntaan.

Belinski ja Herzen nostivat utooppisen sosialismin uudelle tasolle. Plehanov oli aivan oikeassa kirjoittaessaan, että Fourier ja Saint-Simon kavahtivat jo pelkkää luokkataistelun ajatustakin. Belinski ja Herzen näkivät, että luokkataistelu on oikeutettua, he olivat vallankumouksellisia.

Belinkin tie ulos idealismista

Belinski oli kirjallisuuskriitikko, mutta sellaisena varsin poikkeuksellinen. Hän oli myös perillä aikansa tieteestä ja filosofiasta, kritiikki oli yhteiskunnallisen ja poliittisen toiminnan kanava. Ankarissa sensuurioloissa ainoa mahdollinen ja samalla myös tarkoituksenmukainen. "Yhteiskuntaelämä ilmenee meillä etupäässä kirjallisuudessa", Belinski kirjoitti. Tilanne oli hieman samantapainen kuin nuoren Marxin ja muiden vasemmistohegelilaisten kohdalla Saksassa. Suurin osa heidän tuotteistaan arvosteli uskontoa ja kirkkoa, ja tämä suuntautui välittömästi uskonnon avulla pönkitettyjä feodaalisuhteita vastaan. Kritiikki oli kummasakin tapauksessa mitä suurimmassa määrin yhteiskuntakritiikkiä.

Belinkin käsitys todellisuudesta muuttui materialistiseksi osittain myös kirjallisuuden orastavien realististen tendenssien vaikutuksesta, kirjallisuus auttoi häntä huomaamaan todellisuuden järjestömiä puolia, räikeitä epäkoh-tia. Lopullisen murroksen varmisti Feuerbachin tuotanto, johon Belinski tutustui Herzenin ja Ogarevin välityksellä. Herzenin julkisesti esittämällä arvostelulla oli myös osansa.²

2. Ks. Gegel'i filosofiija Rossii, Nayka, Moskova 1974, s. 87.

Feuerbachin materialismi ei kuitenkaan sellaisenaan kelpaanut. Belinski ei halunnut luopua Hegelin filosofian myönteisistä puolista. Tässä häntä saattoivat auttaa Marxin ja Engelsin Saksalais-Ranskalaisissa vuosikirjoissa julkaistut kirjoitukset, joihin hän oli tutustunut. Varsinaisesta marxilaisuuden vaikutuksesta ei kuitenkaan voida puhua. Belinski ja Herzen asettivat kuitenkin tehtäväkseen yhdistää materialistisen filosofian ja hegeliläisen filosofian. Tehdävän toteutus jäi kuitenkin hajanaisten, vaikkakin nerokaiden oivallusten esittämiseen. Yhtenäistä filosofista katsoomusta ei syntynyt.

Ajatus Hegelin dialektiikan ja materialismin yhdistämisestä ei syntynyt sattumalta. Todellisuus pakotti luopumaan idealismista, mutta sama todellisuus ei myöskään sallinut dialektiikan unohtamista. "Miltei puolen vuosisadan ajan, suunnilleen viime vuosisadan 40-luvulta aina 90-luvulle saakka, edistysellinen ajattelu etsi ahneesti Venäjällä, ennen näkemättömän ajelman ja taantumuksellisen tsaarinvallan sortamana, oikeaa vallankumouksellista teoriaa seuraten hämmästyttävän hartaasti ja tarkasti jokaista Euroopan ja Amerikan 'viimeisintä sanaa' tällä alalla", Lenin kirjoitti tämän vuosisadan alkupuolella³.

Tilannetta kannattaa verrata Venäjän valtakunnan paljon rauhallisemman kolkan, Suomen oloihin. Myös täällä tutkittiin tuolloin innokkaasti Hegelin filosofiaa. Parhaita saavutuksia 40-luvun alkupuolella olivat kuitenkin Snellmanin rutikuivat tiivistelmät Hegelin "Logiikan tieteestä", eikä materialismista juuri puhuttu. Suomessa ei ollut yhteiskunnallista pohjaa vallankumouksellisen demokratian synnylle.

"Orjuuden tasa-arvo"

Venäjällä ei ollut mahdollista pitää yllä samanlaisia harkakuvia vapaudesta, veljeydestä ja tasa-arvoisuudesta kuin Länsi-Euroopassa. Belinsille ei muodollinen porvarillinen tasa-arvo ollut sosiaalista tasa-arvoa.⁴ "Kyläyhteisömme on orjuuden tasa-arvoa", joutui Ogarevkin tunnustamaan.

Myös länsieurooppalaisten utooppisten sosialistien yhteiskunnallinen idealismi sai ankaraa arvostelua osakseen. Belinsille oli selvää, että uutta yhteiskuntaa ei luoda pelkästään agitaatiolla. Porvariston todellinen luonne alkoi myös valjeta, vaikkakaan ei loppuun saakka. Belinski ei voinut tuntea riiston taloudellista mekanismia, mutta kirjoitti silti, että porvaristo riistää kansaa, työläisiä. Eihän Belins-

3. Lenin, Valitut teokset, osa IV, s. 190—191.

4. Malinin, mt. s. 120.

kiltä voinut jäädä huomaamatta se, mikä pisti jo Moskovan kenraalikuvernöörinkin silmään. Tämä näet ehdotti hallitukselle marraskuussa 1848, että sen tulisi kieltää uusien taiden perustaminen Moskovaan ja estää vanhojen laajentaminen, koska työläisten kerääntyminen Moskovaan on poliittisesti vaarallista.⁵

Belinski kriitikkona

Belinskin vaikutus venäläiseen kirjallisuuteen on valtava. Hänellä oli suuri merkitys ns. kriittisen realismin synnylle. Belinski puolusti voimakkaasti Gogolia silloin, kun "virallisen" Venäjän edustajat yrittivät kaikin tavoin painaa matalaksi tätä purevakielistä satiirikkoa. Belinski luki käsikirjoituksena Dostojevskin teoksen "Kyöhää väkeä", ja sanoi hänelle: "Totuus on teille taiteilijana avoin ja tiedossa, olette saanut sen lahjana, pitääkää arvossa tätä lahjaanne ja pysykää sille uskollisena, niin teistä tulee suuri kirjailija!..."⁶

Belinski tähdensi kansanomaisuuden merkitystä. Kansanomaisuus on totuudenmukaisuuden tae, kirjallisuuden on kuvattava kansan elämää ja ajettava kansan etuja. "Jokaisen runoelman sisältönä on elämä", Belinski kirjoitti. Taide kuten tiedekin saa sisältönsä todellisuudesta, toinen todistaa, toinen osoittaa, ja molemmat vakuuttavat, toinen logiikan ja toinen kuvien avulla. Sisällötön taide on yhtä järjetöntä kuin sisällötön tiedekin, viime kädessä idealismia.

Belinski oli edistyksellisen sivistyneistön keskipiste. Belinskin toimittamaa lehteä odotettiin innokkaasti jo kauan ennen ilmestymispäivää. Ankan sensuurin oloissa ei julkisissa artikkeleissa voinut kuitenkaan sanoa kaikkea. Sitäkin tärkeämpiä olivat siis kirjeet, joihin sensuurilla ei ollut otetta. Belinskin kirje Gogolille heinäkuussa 1847 muodostui todelliseksi vallankumouksellisen liikkeen ohjelmaksi. Tuo kirje oli käytännössä menolippu Siperiaan, jos vain tsarin ohrana sen joltakulta tavoitti. Dostojevskin syytekirjelmässä vedotaan juuri tuohon kirjeeseen. Seurauksena oli kuolemantuomio, joka kuitenkin muutettiin valeteloitukseksi ja karkoitukseksi.

Kirjeessään Gogolille Belinski tuomitsi maaorjuuden, syytti kirkkoa despotismin tukemisesta ja esitti ohjelman yhteiskunnan uudistamiseksi Venäjällä. Arvostelu ei kohdistunut ainoastaan feodalismiin, vaan myös kapitalismi sai

5. Mt. s. 158.

6. V. Kripotin, Dostojevski i Belinski, Hudožestvennaja literatura, Moskova 1976, s. 25.

osansa. "Porvaristo ei ole satunnainen ilmiö, kapitalistisissa maissa on omat Tšitšikovinsa, niillä on vain erilainen nuttu niskassaan" (kirje Botkinille vuonna 1847).

Belinskin kirjoituksilla ja toiminnalla oli suuri vallankumouksellistava vaikutus Venäjällä. Lenin nimitti häntä venäläisten sosialidemokraattien edeltäjäksi. Vankityrmältä ja Puškinin, Lermontovin ja monen muun kohtalolta hänet pelasti vain ennenaikainen kuolema.

Herzen filosofina ja tiedemiehenä

"Herzen pääsi välittömästi dialektiseen materialismiin asti ja pysähtyi historiallisen materialismin eteen".⁷

Materialismiin ja dialektiikkaan Herzen kulki samaa tietä kuin Belinskikin. Materialistiselle kannalle siirryttyään ei Herzenkään voinut unohtaa Hegelin dialektiikkaa, jota hän nimitti paitsi "vallankumouksen algebraksi", myös "loogiseksi runoelmaksi". Kirjeissään luonnon tutkimisesta (1844—1846) Herzen asetti tehtäväkseen filosofian ja luonnontieteiden lujan liiton luomisen. Luonnontieteillä ei Herzenin mukaan vielä ollut oikeaa metodia, ja sellaiseksi kelpasi vain dialektiikka. Nämä kirjoitukset ennakoivat monessa suhteessa Engelsin Luonnon dialektiikkaa, ja ylittivät ns. vanhan materialismin. Herzen asetti Kantin tapaan tavoitteekseen empirismin ja rationalismin yhdistämisen, mutta materialistisella pohjalla. Agnostisismia hän arvosteli ankarasti, sillä se johtaisi sen kieltämiseen, että ihmisen suhde maailmaan on aktiivinen. Mutta loppuun saakka ei Herzen vielä päässyt, tajunnan aktiivisuus jäi vielä selittämättömäksi, "välttämättömäksi" ominaisuudeksi.

Herzen tutki ansiokkaasti myös filosofian historiaa, ottaen tässäkin mallia Hegeliltä, mutta materialistina. Ja tämä on laskettava suureksi historialliseksi ansioksi.⁸

Herzenin materialistinen dialektiikka osoittaa, ettei Hegel-kritiikin osuus työväenliikkeessä Marxin jälkeen ole mikään "sattuma". Hegelin filosofiaa ei 1800-luvun alkupuolella voitu ohittaa, ja vallankumouksellisen teorian todellisuudessa tarpeessa olleet kyllä osasivat löytää Hegelin dialektiikan vallankumoukselliset piirteet. Marx ja Engels suosittelevat Hegelin dialektiikan "jaloilleen pyöryttämisen" täydellisimmän, mikä ei vähiten johdu siitä, että he taistelivat Euroopan proletariaatin etummaisten osastojen kärjessä.

7. Lenin, Valitut teokset, osa II, s. 180.

8. M. I. Novikov, Dialektika russkih revoljutsionnyh demokratov, Nayka, Moskova 1973, s. 150.

Oltuaan useaan otteeseen tyrmässä ja karkotettuna Herzen katsoi parhaaksi siirtyä vapaaehtoiseen pakolaisuuteen ulkomaille. Länsi-Euroopassa Herzen jatkoi toimintaansa yhdessä Ogarevin kanssa perustaen kirjapainon, julkaisten lehtiä jne. Jo Venäjällä hän oli pohtinut kuinka yhdistää toisiinsa sosialismi ja kansanliike. Venäjältä hän ei siellä ollessaan voinut löytää edistysellisintä luokkaa, jonka kautta tämä yhdistyminen vain voi tapahtua, koska sitä ei siellä ollut. Länsi-Euroopassa hän osallistui suurin toivein vuoden 1848 vallankumoustahtumiin, joita hän luuli sosialistiseksi vallankumoukseksi. Vallankumouksen tappio johti hänet syvään henkiseen kriisiin. Tämä kriisi oli "porvarillisten sosialismi-illuusioiden vararikko"⁹. Se johtui historiallisesta aikakaudesta, jolloin porvarillisten demokraattien vallankumouksellisuus jo teki kuolemaa (Euroopassa), mutta sosialistisen proletariaatin vallankumouksellisuus ei vielä ollut kypsynyt.

Henkinen kriisi sai Herzenin horjumaan liberalismiin suuntaan sekä esittämään ajatuksiaan ns. "venäläisestä sosialismista", jonka perusteena oli sosialismiin siirtyminen venäläisen kyläyhteisön kautta. Kysymys kyläyhteisön merkityksestä askarrutti pitkään vielä Plehanoviakin, joka kääntyi tässä asiassa myös Marxin puoleen saamatta kuitenkaan yksiselitteistä vastausta. Manifestin venäjänkielisen painoksen esipuheessa Marx ja Engels totesivat asian riippuvan vallankumouksen kehityksestä lännessä.

Herzenin aikoihin kysymys kyläyhteisöstä uuden yhteiskunnan perustana oli vielä ymmärrettävissä, olihan kapitalismi Venäjällä vielä tuolloin verraten kehittymätöntä. Sen sijaan narodnikkien kaavamaisesti toistamat Herzensitaatit muuttuivat vuoden 1861 reformin jälkeen, kehittyvän kapitalismin oloissa, vallankumouksellisen liikkeen kehitystä haittaaviksi iskulauseiksi.

Vuoden 1861 reformiin johtanut kansanliikkeen nousu sai Herzenin kuitenkin luopumaan liberalismistaan ja puolustamaan voimakkaasti talonpaikaiston etuja. Viimeisinä vuosinaan hän sanoutui irti anarkisti Bakuninista ja suuntautui Marxin johtamaan Internationaaliin, jossa ei kuitenkaan ennättänyt toimia.

Vuoden 1861 reformi

Venäjä oli astunut maaorjuuden kriisin kauteen 1830-luvulla, teollisen vallankumouksen lähtiessä käyntiin. Eräi-

9. Lenin, Valitut teokset osa II, s. 180.

den laskelmien mukaan talonpoikaislevottomuuksia sattui 30-luvulla 143 kertaa, 40-luvulla 351 ja 50-luvulla 591 kertaa. Vuoden 1848 tapahtumista pelästyneenä hallitus yritti kiristää otettaan, mutta ei onnistunut tukahduttamaan levottomuuksia. Liikehännän myötä kehittyivät myös Nikolai Tšernyševskin (1828—1889) katsomukset. Belinskin ja Herzenin oppilaana hän vapautui uskonnollisista ja idealistisista opeista astuen kuitenkin samalla askeleen opettajiaan pitemmälle. Tšernyševski oli paljon johdonmukaisempi ja taistelevampi demokraatti.

Vuonna 1853 hän ryhtyi avustamaan Nekrasovin lehteä *Sovremennik* ja teki siitä talonpoikaiston etujen ajajan. Kirjoituksissaan Tšernyševski ajoi johdonmukaisesti vallankumouksen asiaa, talonpoikaiskysymyksen saattoi hänen mukaansa ratkaista vain demokraattinen vallankumous. Marx totesi myöhemmin, että Tšernyševski on tehnyt enemmän kuin kukaan muu sosialististen aatteiden levittämiseksi Venäjällä. Levottomuudet pakottivat viimein tsarsin lopettamaan maaorjuuden ”ylhäältä”, ettei sitä olisi lopetettu ”alhaalta”, kuten hallitus itse totesi.

Reformiin ei tsaria kuitenkaan ajanut pelkästään talonpoikaiston liikehdintä. Yhtä hyvin oli kysymys kehittyvän kapitalismin paineesta, jota feodaalisuhteet eivät enää kestäneet. Reformin merkitys ei niinkään ollut siinä, että maaorjat vapautettiin, tässä suhteessa uudistus oli varsin vaillinainen. Tärkeää on se, että reformi avasi uusia mahdollisuuksia kapitalismin kehitykselle. Maaorjat eivät enää olleet lailla sidottuja isäntäänsä, mutta sitäkin tiukempia olivat sitten taloudelliset siteet.

Tšernyševski näki reformin puolinaisuuden jo ennakolta ja arvosteli sitä ankarasti. Kapitalismi ja velkaorjuus eivät erityisemmin helpottaneet talonpoikaiston asemaa. Taltutettuaan liikehännän pahimman kärjen reformilla hallitus katsoikin parhaaksi pistää Tšernyševskin tyrmään. Herzen, Ogarev ja myös Marx esittivät tämän johdosta voimakkaan vastalauseensa.

”Mitä on tehtävä?”

Vankilassa Tšernyševski kirjoitti romaanin, jossa hän käsitteli Venäjän edistyksellisiä piirejä askarruttavia ajankohtaisia kysymyksiä, valmistautumista vallankumoukselliseen mullistukseen, sosialistista tuotantotapaa, naisen asemaa jne. Teoksen luonne ilmenee jo nimestäkin: ”Mitä on tehtävä?” Lenin piti suuressa arvossa tätä kirjaa ja lainasi myöhemmin sen nimenkin.

Teoksessaan (suomennettu 1940-luvulla) Tšernyševski kuvaa sosialistisille periaatteille perustuvan yrityksen toi-

mintaa kapitalistisessa yhteiskunnassa. Utooppisuus on siis selvästi nähtävissä. Naisen aseman lisäksi on keskeisen huomion kohteena vallankumoussankarin moraaliset ominaisuudet. Tšernyševskin sankari merkitsi askelta pois siivistyneistön keskustelukerhoista. Lopullisesti tämä tapahtui Venäjällä vasta Marxin "Pääoman" vaikutuksesta.

Tehtäväksi Tšernyševski asetti kapitalismin säälimättömän arvostelun. Porvarillinen parlamentarismikaan ei säistynyt. Tšernyševski ei koskaan horjahtanut liberismin, se oli hänen mukaansa täysin kansan etujen vastaista.

"Kaunista on elämä"

Estetiikassa Tšernyševski oli Belinskin oppilas ja jatkoi realismin teorian kehittämistä. Todellisuus, luonto ja yhteiskunta ovat taiteen sisältönä. Taiteella on yhteiskunnallinen ja tiedostava tehtävä, eikä tämä luonnollisestikaan ole mikään "taiteilijan vapautta" rajoittava periaate. Kyseessä on samantyyppinen "rajoitus" kuin se, joka estää meitä Münchausenin tapaan nostamasta itseämme tukasta ilmaan.

Tämän periaatteen Tšernyševski puki määritelmäksi "kaunista on elämä". Tässä määritelmässä näkyy Tšernyševskin filosofian antropologinen luonne, joka lieenee Feuerbachin vaikutusta. Määritelmä on suunnattu ennen kaikkea Hegelin katsomuksia vastaan ja esitetty polemiikissa niitä vastaan¹⁰. Sensuuri ei tosin sallinut mainittavan Hegelin nimeä.

Antropologismi luonnollisesti on ahdas periaate, ja materialistinen estetiikka on luonnollisesti ottanut aimo askelia sitten Tšernyševskin päivien. Mutta se ei merkitse sitä, etteikö Tšernyševskiltä olisi mitään opittava nykypäivinä, erityisesti mitä tulee taiteen tiedostavaan tehtävään. Tšernyševskin estetiikka on erottamaton osa hänen yleistä filosofista katsomustaan, jota Lenin arvioi mm. seuraavasti: "...Tšernyševski on täysin Engelsin tasolla sikäli kuin hän moittii Kantia ei realismista, vaan agnostisismista ja subjektivismista, ei 'olion sinänsä' tunnustamisesta, vaan kyvyttömyydestä johtaa tietomme tästä objektivisesta lähteestä".

Dialektikko ja luonnonfilosofi

Tšernyševski ei Hegeliä arvostellessaan suinkaan heittänyt dialektiikkaa yli laidan. Hän jatkoi välittömästi Herzenin linjaa luonnontieteen filosofiassa ja vei sitä eteen-

10. N. Tšernyševski, Taiteen esteettiset suhteet todellisuuteen, Edistys 1976.

päin. Hän jatkoi Hegelin filosofian materialistista kritiikkiä. Tšernyševski esitti dialektisen ajatuksen luonnonkehityksestä ja perusteli tieteiden ykseyttä todellisuuden ykseydellä. Ja yhteisenä metodina oli luonnollisesti dialektiikka.

Ihminen oli Tšernyševskin mukaan luonnon tuote, ihmistä käsittelevän filosofian tulee näin ollen perustua luonnontieteisiin. Ihmisen olemusta hän ei kuitenkaan etsinyt yhteiskuntasuhteista eikä siis nähnyt inhimillisen tajunnan ja luonnon todellista eroa ja ykseyttä.

Tšernyševski asetti myös kysymyksen tieteiden historiallisesta järjestyksestä ja geneettisestä yhteydestä¹¹. Myös tässä suhteessa hän jatkoi Herzenin alulle panemaa tutkimusta.

Tšernyševskin materialismilla oli suuri vaikutus Venäjällä, muun muassa Šetšenovin ajatteluun. Leninin sanat Herzenistä pätevät vieläkin suuremmalla syyllä Tšernyševskiin. Vallankumouksellisen demokratian ajattelussa oli selvä tendenssi lähestyä dialektista ja historiallista materialismia.

Kynnys, jota ei ylitetty

Tšernyševski otti vielä yhden ratkaisevan askeleen eteenpäin edeltäjiinsä verrattuna: Hän kiinnitti johdonmukaisesti huomiota talouteen. Hän tutki klassista porvarillista taloustiedettä kuvaten sen vararikon "mestarillisesti".¹² Talous oli hänen mukaansa sosialismin perusta.

Kyläyhteisö oli Tšernyševskilläkin huomion kohteena, mutta toisaalta hän huomasi, että taloudellinen liike, kilpailun laki tempaa Venäjän mukaansa. Tämän vuoksi hän tutki taloustiedettä. Kirjeessään Lopatinille, ensimmäisen Internationaalin Venäjän jaoston jäsenelle, Marx totesi, että Tšernyševski oli kaikista silloisista taloustieteilijöistä ainoa todella omaperäinen ajattelija.

Tšernyševski näki, että kansanjoukkojen taistelu oli historiaa eteenpäin vievä voima, mutta työväenluokan merkitys jäi hänelle hämäräksi. Hänen tavoitteenaan oli kirjoittaa "Työvätekevien poliittinen taloustiede", mutta kaksi ratkaisevaa seikkaa jäi selvittämättä.

Tšernyševski näki, että historiallinen edistys on lainmukaista ja ristiriitaista, historian liike ei ole mikään "Nevski ja prospektin jalkakäytävä". Mutta minkä lain mukaan tapahtuu kehitys? Historiallisen materialismin peruskysymys jäi selvittämättä.

11. Kts. Kedrov, Klassifizierung der Wissenschaften, Progress, Moskova 1975, osa 1, ss. 287—299.

12. Marx. Pääoma, osa I, s. 22.

Edelleen hänelle oli selvää, että talous on kaiken perusta. Mutta hänen oppinsa taloudellisista eduista on kuitenkin ahtaan antropologismien läpikäynti. Taloudellinen riisto oli hänen mukaansa kiistaton tosiasia, mutta riiston taloudellinen mekanismi, jonka selvittäminen samalla perustelisi tieteellisesti historiallisen materialismin perusteen, jäi hänelle selvittämättömäksi salaisuudeksi. Tämän salaisuuden paljasti vasta Marxin "Pääoma".

VENÄJÄN
DEMO-
KRAATIT

Keskustelua

Snellman-kirjani arvostelusta

Kiitän tilaisuudesta vastata Juha Mannisen arvosteluun kirjastani "Snellmanin linja — henkisen kasvun filosofia". Arvostelu oli nähdäkseni yksipuolisesti kielteinen, enemmän kuin kirjani heikkoudet antavat myöten. En tässä vaiheessa ehdi vastata kovin perusteellisesti. Sain arvostelun käsiini vasta syyslukukauden alettua.

Puutun ensin Soihdun toimituksen esipuheeseen, joka edelsi Mannisen arvostelua. Siinä sanotaan, että porvariston pyrkimyksenä on "taittaa suuruutensa päivien hengen edustajilta ajattelun kärki". Kun vuosikymmeniä jatkuneen irrallisten Snellman-sitaattien esittämisen jälkeen ilmestyy työ, joka melko tarkasti esittää Snellmanin oman ajatuskulun hänen henkifilosofiassaan, on mielestäni vaikea tottaisesti leimata tätä työtä Snellmanin ajattelun kärjen taittamiseksi. Toimituksen esipuheessa on muitakin yksipuolisia lausumia omista pyrkimyksistäni ("Wileniuksen mystisismi"), mutta menen itse arvosteluun.

Moniin Mannisen väitteisiin löytyy vastaus tarkemmalla lukemisella kirjastani. Kun hän esimerkiksi toistuvasti valittaa, että en saata "Snellmanin ajatuksia asianmukaisiin suhteisiin niihin kehittelyihin ja kiistoihin, joihin ne liittyvät", hän olisi voinut ottaa huomioon, mitä jo kirjan alkusanoissa totean: pääpyrkimykseni ei ollut selvittää Snellmanin ajatte-

luun vaikuttaneita tekijöitä. En tehnyt väitöskirjaa Snellmanista.

Puhtaaksi ilkeämielisyydeksi tulkitseen tämän ilmoitetun tarkoitukseni huomioon ottaen sen väitteen, etten tunne Hegeliä. (Luennoin Hegelistä nuoren Marxin yhteydessä jo 60-luvun puolivälissä.)

Manninen väittää, etten tiedä Snellmanin "Psykologian oppikirjassa" esittämän tieto-opin olevan peräisin Hegeliltä. ("Wileniuksen väite, että Hegel ei ole esittänyt mitään vastaavaa".) Kuitenkin sanon selvästi jo kirjassani "Filosofia ja politiikka" (2 p. 1975), että Snellman esittää oppikirjassaan "täsmällisesti ja yhtenäisesti" hegeliläistä tieto-oppia. Samoin sanon Snellman-kirjassa, ettei Hegel missään teoksessaan "tiiviisti ja yhtenäisesti esitä tieto-oppiaan. Siitäkin syystä on mielenkiintoista tarkastella sitä hegeliläistä tieto-oppia, jonka Snellman esittää 'Fenomenologissa'." On tällöin aika pahantahtoista tulkintaa sanoa minun väittävän, "että Hegel ei ole esittänyt mitään vastaavaa".

Samankaltaista tulkintaa kohdistuu myös Snellmanin "Psykologian oppikirjan" perusteella esittämäni tietoisuuden kolmijakoon (aistillinen, mieltävä ja refleктоiva tietoisuus). Manninen väittää: "Kun Snellman jakaa tietoisuuden tasot aistilliseen, mieltävään ja refleктоivaan, Wilenius päättelee, että näistä korkein eli refleктоiva on Snellmanille ylipäätään korkeinta tietoa."

Tähänkin Mannisen väitteeseen on paras vastaus se, mitä kirjassa sanon:

"Siten tullaan tietämisen kolmannelle tasolle, joka on (3) refleктоiva tietoisuus (det reflekterande mtovetandet). Sitä voidaan nimittää myös ajattelevaksi tietoisuudeksi. Se on käsitys yksityisessä kohteessa olevasta olennaisesta (det Väsentliga), pysyvästä, mihin nähden mieltävän tietoisuuden määreet ovat epäolennaisia, häviäviä. "Kohde käsitetään siinä vaihtuvien määreiden perustaksi, Voimak-

si, syyksi, laiksi, lajiksi jne; kun taas nämä (vaihtuivat määreet) ovat kohde muuttuvana olemassaolona, vaikutuksena, ulkoisena ilmauksena, ilmiönä, yksilönä jne." (§ 13). Lyhyesti voidaan sanoa, että kolmas tietämisen taso on edellä (1.1.) mainittua olemustietoa, tietoa ilmiöiden totuudesta). Vasta tällä tasolla tullaan varsinaiseen tieteelliseen tietoon. Snellman olisi tuskin kuitenkaan katsonut että kaikki se, mitä nykyään pidetään tieteellisenä tietona, kuuluisi tälle ajattelevan, refleктоivan tietoisuuden tasolle.

"Tämä 'Psykologian oppikirjassa' esitetty tietämisen kolmijäsenitys, joka näyttää edelleen käyttökelpoiselta, toistuu Snellmanin tuotannossa loppuun asti. 'Persoonallisuuden ideassa' (vrt. luku 111) hän tosin esittää tarkemman tiedon tason jaottelun, jonka taustalla on kuitenkin kolmijako aistilliseen, mieltävään ja refleктоivaan tietoisuuteen."

Ehdittyäni tähän totean, että olen käsitellyt vasta kolme sivua Mannisen pitkistä tekstistä, ja niissäkin vain osan vääristä tai kyseenalaisista väitteistä. Vastaaaminen arvostelijalle, joka ilmeisen tahallisesti vääntää työni vinoon, on niin ikävää puuhaa, että mielekkäämpien tehtävien paineessa rajoitun enää pariin huomautukseen.

Lainaamalla lauseeni: "on kuitenkin huomattava, että Snellman tarkoittaa ensi sijassa hengen, ajattelun kehitystä", Manninen kehittää pitkän tarinan siitä, miten erehdyn antamaan väärän todistuksen Snellmanin ajatuksista, miten suljen silmäni vallankumouksen välttämättömyydeltä ja annan poliittisen katsomuksen vaikuttaa tulkintaani.

Koko vuodatus käy kohteettomaksi, kun lukee tarkasti kyseisen lauseeni, sen että Snellman "ensi sijassa" tarkoitti hengen kehitystä.

Yhdessä asiassa Manninen on oikeassa:

"Wilenius viittaa Snellmanin käsikirjoihunkseen "Theosophie, Verlden och menniskjan", tosin sitceraten sen otsikon virheellisesti." Siteeraan "människan", kun pitäisi siteerata "menniskjan". Tämän ta-soista on suomalainen filosofinen keskustelu. Säilyttääkseni tason: myös Manninen siteeraa otsikon virheellisesti. "Theosophie"-sanan jälkeen ei ole pilkkua.

"Wileniukselle kaikki tämä jää hämäräksi", julistaa Manninen jossain yhteydessä mahtipontisesti. Minulle jää hämäräksi Mannisen tapa käydä filosofista keskustelua. Rohkenen olla sitä mieltä, että työni olisi ansainnut asiallisemmankin arvioinnin.

Reijo Wilenius

Arvostelusta ja arvostelun ehdoista

Snellmanin ensimmäinen aikakauslehtiartikkeli oli laaja kritiikki ruotsalaisen romantikon, runoilijan, esteetikon P. D. A. Atterbomin schellingiläiseen henkeen kirjoitetusta filosofisesta teoksesta. Snellman valitteli kirjoituksensa alussa kritiikin vaikeuksia. Usein kun kirjanarvostelut ovat sitä tyyppiä, että

”Herr Agrelius har gjort
Här ett wackert mästarcycke;
Ty i mitt och andras tycke
Är wisst detta werket stort.”

Yleisen hymistelyn asemesta Snellman halusi perusteisiin pureutuvaa arviointia, vaikka sellainen saattaisikin pahoittaa arvostelun kohteeksi joutuneen mielen.

Samat ongelmat näyttävät ajankohtaisilta edelleen. Snellmanin ja Atterbomin filosofiset lähtökohdat poikkesivat toisistaan. Atterbom vetosi sisäiseen näkemykseen ja uskoon, Snellman järkeen ja käsitteelliseen ajatteluun. Snellman ei halunnut tyytyä tarkastelemaan Atterbomin teosta sen omista lähtökohdista käsin. Hän halusi ottaa punnittaviksi myös peruspyrkimykset.

Tässä on nähtävissä mahdollisuus kahdenlaiseen kritiikkiin, kahdenlaiseen vuoropuheluun: sellaiseen, joka tapahtuu toisen osapuolen pelisäännöin ja ehdoin, sekä sellaiseen, joka on valmis kysymään myös näiden sääntöjen oikeutusta ja tarkoituksenmukaisuutta.

Snellmanin kritiikki oli jälkimmäistä tyyppiä. Luullakseni tämän vuoksi Snellmanin kirjallinen toiminta ylipäänsä saattoi muodostua merkitykselliseksi ja näköaloja avaavaksi. Hän ei antanut toisten maailmankatsomuksellisten kirjoittajien asettamien ehtojen sitoa itseään, vaan ”teki päänsä itse”, kuten hän keran totesi.

Tältä kannalta Wileniuksen vastineen tärkein ajatus on ilmaistu heti sen alussa: ”Moniin Mannisen väitteisiin löytyy vastaus tarkemmalla lukemisella kirjastani. ...hän olisi voinut ottaa huomioon, mitä jo kirjan alku sanoissa toteaa: Pääpyrkimykseni ei ollut selvittää Snellmanin ajatteluun vaikuttaneita tekijöitä.” (Harvennus minun).

Tämän vuoksi Wilenius katsoo, että minun on turha toistuvasti valittaa sitä, että Wilenius ei saata Snellmanin ajatuksia asianmukaisiin suhteisiin niihin kehittyihin ja kiiستoihin, joihin ne liittyvät.

Mikään tarkempi lukeminen ei kuitenkaan antane vastausta niihin metodisiin kysymyksiin, jotka herätin. Olin tietysti lukenut Wileniuksen kirjan kanteesta kanteen. Ei minulta ollut jäänyt huomaamatta alkusanojen maininta esityksen pääpyrkimyksestä.

Kysymys on siitä, että en ole halunnut ottaa annettuina näitä ehtoja. Olen luonnostellut Snellmanin tutkimiselle sellaisia sääntöjä, jotka johtaisivat totuudenmukaisempaan kuvaan kuin Wileniuksen antama. Kun olen antanut joitakin esimerkkejä komähdyksistä Wileniuksen kirjassa, ei tämä ole johtunut ilkeämielisyydestä tai pahansuopuudesta, vaan halusta osoittaa lukijalle, miten Wileniuksen käyttämä metodi ja eräät keskustelutta mukaan tuodut ennakko-oletukset (Steiner) johtavat harhaan.

Tämä on ollut minun lähtökohtani. En tietenkään ole voinut hyväksyä niitä pelisääntöjä, jotka Wilenius itselleen kirjansa alkusanoissa asettaa.

Siinä Wilenius on täysin oikeassa, että kirjoitukseni kokonaissävy on turhan kielteinen, jos se ymmärretään kirjanarvosteluksi tavanomaisessa mielessä. Toivon, että sitä ei ole sellaiseksi ymmärretty. Wileniuksen esitystapa on sympaattista, toivoakseni kiinnostusta herättävää. Sinänsä Wileniuksen havaintokyky on herkkä ja nyanssoitu. En kai olisi noin laajaa arvosteluartikkelia kirjalle omistanut, jollen olisi katsonut kirjalla olevan tiettyä arvoa.

Olen osaltani valmis tarkistamaan sitä, mitä sanoin, jos esittämäni perustellut väitteet osoitetaan vääriksi. Wilenius kuitenkin puuttuu varsinaisesti vain noin yhteen sivuun laajasta kirjoituksestani, huomautuksiini hänen Hegel-tunteuksensa puutteellisuudesta, sekä tämän lisäksi aivan suppeasti pariin yksityiskohtaan.

En ole kiistänyt Wileniuksen Hegel-tunteusta, mutta olen huomauttanut sen puutteellisuudesta.

Kirjassaan "Filosofia ja politiikka" Wilenius toteaa Hegeliä käsittelevässä luvussa: "Hegel itse ei missään teoksessaan selvästi ja yhtenäisesti esitä tietopoppiaa. Siitä syystä on valaisevaa tarkastella sitä hegeliläistä tietopoppia, jonka hänen oppilaansa J. V. Snellman täsmällisesti ja yhtenäisesti esittää oppikirjan luonteisessa 'Fenomenologiassaan'."

Snellmanin esitykseen rinnastuva ja todennäköisesti sen mallina toiminut Hegelin itse laatima tieto-opin selvä ja yhtenäinen esitys sisältyy Hegelin ensyklopediaan, joten kun Hegelin tieto-oppia tarkastellaan on tietysti kaikkien valaisevinta käyttää lähteenä Hegelin omaa oppikirjan luontoista esitystä. Suositteleen Wileniukselle tutustumista siihen —

silloin hän havaitsee, ettei huomautuksessani ollut mitään ilkeämielisyyttä.

Sanontani oli tosin epätasallinen, sillä ei Wilenius suoranaisesti väitä, että "Hegel ei ole esittänyt mitään vastavaa", mutta silti hänen perustelunsa Snellmanin vastaavan esityksen tarkastelulle edellyttää juuri tätä. Virheellinen on johtopäätöksineen se "Snellmanin linjaan" sisältyvä väite, että "Hegel ei missään tiiviisti ja yhtenäisesti esitä tietopoppiaa". Asiaa ei paranna se, että Wilenius siteeraa lauseensa uudestaan.

Samaa on sanottava Wileniuksen toisestakin yrityksestä osoittaa suoralla sitaatilla kirjastaan huomautukseni jotenkin epäasialliseksi. Sitaatista käy ilmi, että Wilenius väittää Snellmanin psykologian oppikirjassaan esittävän jonkinlaisen "tietämisen kolmijäsennyksen", jossa reflektoituva tietoisuus olisi korkein. Edelleen hän väittää kyseisen "tietämisen kolmijäsennyksen" toistuvan Snellmanin tuotannossa loppuun asti, vaikka se "Persoonallisuuden aatteessa" tarkentuu.

Näinhän ei asia ole, koska jo psykologian oppikirjassa Snellmanilla on ainakin "tietämisen viisijäsennys": reflektoitava tietämistä korkeampia tietämisen muotoja ovat itsetietoisuus ja järki. Tämä muuten koskee sekä Hegeliä että Snellmania. Puhe tietämisen kolmijäsennyksestä viitattuun tapaan on virheellistä tulkintaa. On ikävää, että Wilenius toistaa erehdyksensä.

En myöskään näe, miksi "vuodatukseni" vallankumouksesta olisi kohteeton.

Snellmanille on ensisijaista sivistyksen työ. Muuta en ole koskaan väittänyt — joskaan tämäkään ei ole pelkkää "ajattelua". Vallankumousta Snellman karttaa viimeiseen asti. Silti hänen hengen käsitteensä pitää sisällään koko yhteiskunnallis-historiallisen maailman, joka hänen mielestään on lakkaamattoman ke-

hityksen alainen ja kantaa itsessään ka-
toavuuden leimaa. Siksi Snellman joutuu
myöntämään vallankumouksetkin histo-
rialiseksi välttämättömyydeksi.

"Tämä kuulostaa vallankumoukselli-
selta", Wilenius kommentoi kirjassaan ja
kiirehti lisäämän varauksia. Näitä va-
rauksia pitää Snellmanin tapauksessa
esittää, sitä en kiellä, mutta täsmällisyys
olisi vaatinut sen mainitsemista, että tie-
tyissä merkityksellisissä tapauksissa tämä
todella on vallankumouksellisuutta eikä
pelkistään kuulosta.

Marxilaiselle tämä ei ole yllättävää.
Tässä näyttää olevan kysymyksessä sel-
lainen tapaus, jossa työväenluokan int-
resseihin sitoutunut tutkimus saavuttaa
objektiivisemman ja totuudenmukaisem-
man havaintojen tason kuin näistä irral-
laan oleva.

Perusteisiin menevä, keskustelukump-
panin metodiset periaatteetkin kyseen-
alaiseksi asettava kritiikki ei tietenkään
voi olla anrkkista. Sillä on oltava omat
sääntönsä ja pohjansa. Snellmanilla täl-
laisen pohjan muodosti hegeliläinen fi-
losofia sopivasti tulkittuna ja edelleen
kehitettyinä. Wilenius kysyy aiheellisesti,
mikä on "Mannisen tapa käydä filoso-
fista keskustelua".

Aivan hämäräksi tämän ei olisi tar-
vinnut jäädä. Painotin historismin
periaatetta, joskin haluan tulkita sen
materialistisessa enkä idealistisessa mie-
lessä.

Historismi metodisena periaatteena
tarkoittaa väljästi vaatimusta tulkita his-
toriallisia ilmiöitä niiden asianmukaisesta
historiallisesta yhteydestä, kontekstis-
ta, aikakaudesta ja sen perusluonteesta
käsien. Idealistisen muodon historismi
saa, kun painotetaan asioiden "omista
edellytyksistä", ikään kuin sisältäpäin
tapahtuvasta "ymmärtämisestä" lähtemis-
tä asettamalla tämä vastakohdaksi lain-
mukaisuuksiin nojautuvalle, teorianmuo-

dostusta edellyttävälle historian selittä-
miselle. Idealistinen historismi torjuu ar-
kitietoisuutta syvemmälle menevän käsit-
teellisen ajattelun teorioinnin, kaiken
historiallisen toiminnan edellytyksenä
olevat yhteiskuntataloudelliset lainmukai-
suudet. Sen sijaan materialistisessa
historismissa viimeksi maini-
tut myönnetään ja omaksutaan tutki-
musperiaatteiksi.

Ajanläheinen tilannekohtainen ym-
märtäminen liittyneenä pohjanaan ole-
vaan ilmiöpinnasta asioiden olemukseen
ja sieltä takaisin käytäntöön etenevään
teorianmuodostukseen, materialistinen
historismi, kuuluu erottamattomasti dia-
lektis-materialistisen historian tutkimuksen
perusteisiin.

Tutkittaessa filosofisten aatteiden his-
toriaa — vaikkapa Snellmania — on ai-
na muistettava filosofian historiallisuus
tietystä hyvin syvällisessä mielessä. Maa-
ilman henkistä käsittämistä tulee yhtäältä
tarkastella sen kannalta, missä määrin se
lähestyy objektiivista, konkreettista totuut-
ta. Mutta tässä ei ole kaikki. Kunkin ai-
kakauden filosofia liittyy aina tieteellisen
maailmankuvan muokkaamiseen ihmisten
teoreettisen ja käytännöllisen toiminnan
tarpeita vastaavalla tavalla. Filosofiset
aatteet syntyvät kansan konkreettisen his-
toriallisen kehityksen pohjalta. Aatteiden
taistelulla on juurensa yhteiskunnan ai-
neellisessa elämässä, vaikka maailman
henkisellä oimaksumisella samalla onkin
suhteellinen itsenäisyytensä eikä se mil-
lään mekaanisella tavalla palaudu viimek-
si mainittuun.

Materialistinen tietoteoria
marxismen metodisena perusvarustuksena
edellyttää siten toisaalta aatteiden tar-
kastelusta objektiivisen heijastusluon-
teensa kannalta, toisaalta yhteydessään
käytännölliseen elämään ja sen taistelui-
hin, yhteiskunnalliseen praksikseen. Ei-
kä näitä kahta puolta nykyaikaisessa ma-

terialismissa käsitettä millään tavoin toisistaan irrallisiksi tai toisilleen vastakkaisiksi, vaan toisiaan täydentäviksi.

Tällaiseen tietoteoriaan nojautuva maamme henkisen kulttuurin tutkiminen on edelleen vasta alkuvaiheissaan, vaikka joitakin tuloksia alkaa jo olla näkyvissä. Yliopistojen ulkopuolella syntynyt työväenliikkeen tutkimusperinne on kasvavassa määrin löytämässä jatkajia yliopistollisessa sivistyneistössä.

Samalla on paikallaan käynnistää keskustelua heijastusteoriasta, tutkimuksen periaatteista, materialismista ja idealismista.

En kuvittele, että Wilenius idealistina olisi valmis luopumaan periaatteistaan, mutta keskustelu erilaistenkin perussuuntien välillä on mielestäni silti hedelmällistä ja tarpeellista — tai ainakin opetta-vaista.

Materialistisen historismin kannalta yritys esittää Snellmanin oma ajatuskulttuuri hänen hengenfilosofiassaan sulke-lla samalla tarkastelun ulkopuolelle Snellmanin ajattelun suhteet niihin kehittyihin ja kiistoihin, joihin ne liittyvät, on metodisesti virheellinen lähtökohta.

Näin päädytään helposti paikkansapitämättömiin, epähistoriallisiin tulkintoihin Snellmanin ajatuksista, mistä Wileniuksen Snellman-kirja tarjoaa esimerkkejä, kuten osoitin. Menettely on yhteensopimaton jopa idealistiseen historismin sisältyvän järkevän ytimen kanssa.

Lähdekritiikin asianmukainen käyttö edellyttää muun muassa sitä, että nuoren, hegeliläiseen ajatteluun vielä tutustumattoman Snellmanin 'Theosophie'-käsikirjoitukseen voida viitata todisteena Snellmanin ajattelun teosofisuudesta, kuten Wilenius tekee. Tämän johtopäätöksen pitäisi olla kenen hyvänsä kriittisen historioitsijan hyväksyttävissä — oli hän sitten marxisti tai ei. Useimmat kriittiset huomautukseni olivat itse asiassa tä-

tä tyyppiä. Painotin näköharhoja, jotka ovat seuranneet sitä, että Snellman tai hänen tekstinsä irroitetaan ajastaan.

Materialistiseksi perspektiivi muuttuu silloin, kun asetetaan kysymys aikakauden perusluonteesta taloudellisia yhteiskuntamuodostumia ja niiden kehitystä koskevana sekä ryhdytään määrittämään aatteellisten, poliittisten ja kulttuuristen vastakkainasettelujen kautta, osittain Snellmanin suoristakin kannanotoista. Esimerkiksi Snellmanin kielikysymyksestä esittämien kannanottojen todellisen sisälön ymmärtämiseksi ei kuitenkaan riitä näiden kannanottojen pelkän ilmiäsen tarkastelu. Tarvitaan teoriaa kapitalismin taloudellisesta yhteiskuntamuodostumasta ja sen kehityksestä, jotta kielikysymys asettuisi oikeaan perspektiiviinsä ja voitaisiin selittää.

Snellmanin ajattelun historiallisuus merkitsee materialistiselta kannalta ennen muuta sen seikan toteamista, että Snellman on Suomen porvariston nousukauden keskeinen ideologi. Snellmanin ajattelun erikoispiirteet herättävät kuitenkin monia kysymyksiä, joita tämä perusluonnehdinta ei tyhjennä.

Wileniuksen yleiselle metodiselle lähtökohdalle tällaiset kysymyksenasettelut näyttäivät jäävän varsin vieraiksi. Kun Wilenius vielä lähestyy Snellmania steinerilaisista ennako-oletuksistaan käsin ja tyyliittelee — epäilemättä hyvää tarkoittaen — Snellmanista paikoitellen Steinerin ennen Steineria, en voi ymmärtää, miksi tällaisen menettelyn yksityiskohtaisesti perusteltu ja dokumentoitu arvosteleminen olisi jotenkin epäasiallista. Jos väitteeni olisivat perättömiä, Wileniuksen olisi kai ollut helppo ne kumota.

Kritiikkiä ei ollut tarkoitettu tukahduttamaan kiinnostusta Snellmaniin, vaan päin vastoin tekemään mahdolliseksi uudenlaisten näkökulmien avaamisen Snell-

maniin. On hyvä, että Wileniuksen kaltaisen filosofin näkee tarpeelliseksi Snellmanin tutkimisen. Uskon, että eri puolilla virinnyt kiinnostus Snellmanin perinnön tutkimiseen tulee osoittautumaan monin tavoin hedelmälliseksi.

Vaikka Snellmanin yksittäisissä opeissa ei olekaan monia eläviä, Snellmanin perintö konkreettisen humanismin tiennäyttäjänä sekä dialektisen tutkimuksen rakenteiden kehittäjänä maassamme on edelleen syvästi ajankohtainen.

Juha Manninen

Raportteja

100 vuotta

"Anti-Dühringistä"

Tänä vuonna vietetään Engelsin "Anti-Dühringin" 100-vuotismuistoa. Tämä teos, täydelliseltä nimeltään "Herrn Eugen Dührings Umwälzung der Wissenschaft", ilmestyi tammikuun 1877 ja kevään 1878 välisenä aikana Saksan sosialidemokraattien pää-äänenkannattajassa, "Vorwärts!" -lehdessä. Engelsin artikkelisarjan sävy sai — kuinkas muuten — dühringiläiset välittömästi takajaloilleen; Gothan puoluekongressissa toukokuussa 1877 nämä onnistuivat ajamaan läpi päätöksen, jonka mukaan sellaiset "lukijakunnan enemmistöä kiinnostamattomat" artikkelit kuten esimerkiksi Engelsin Dühringiä vastaan suuntaamat, olisi poistettava pää-äänenkannattajasta. Bebelin kanssa Liebknecht kuitenkin keksi keinon: Engelsin artikkelien julkaisemista jatkettiin "Vorwärts'in" erityisessä "tieteellisessä liitteessä".

"Anti-Dühring" alkoi vaikuttaa voimakkaasti jo ennen kuin se oli kokonaan ilmestynyt: Dühringin ja hänen kannattajiensa teoreettinen ote puolueesta alkoi irrota, ja puolueen kaaderien teoreettiset ja ideologiset näkemykset alkoivat lujittua. Wilhelm Bracke tunnusti Engelsille, ettei hän "olisi osannut kuvitellakaan Dühringin tehneen

sellaisia temppuja kuin mitä te artikkelissanne osoitatte purkamalla hänen juttunsa" (kirje 2. v. 1877).

Mitä siis Saksan työväenpuolueessa oli päässyt tapahtumaan? Pieni historiallinen katsaus on tarpeen. Pariisin kommuunin kukistumisen (1871) jälkeen oli syntynyt uusi tilanne, jossa kaikenlaiset "ideologit" ryhtyivät hyökkäämään työväenliikettä vastaan. Vastaavasti Marxin "Pääoma" oli ilmestynyt (1867) ja tieteelliselle sosialismille oli näin luotu niin vahva teoreettinen perusta, että erilaisten utopististen ja "tosien" sosialismien epäadekvaattisuus työväenluokan etujen ilmaisijana oli käynyt päivänselväksi. Oli siis syntynyt sellainen historiallinen tilanne, missä (a) porvaristo oli menettämässä maailmankatsomuksellista aloitettua ja myönteistä rooliaan, jota se oli esittänyt vielä aikaisempien porvarillisten vallankumouksien aikakaudella; ja (b) useat varhaissozialistiset virtaukset ja koulukunnat muuttuivat lopullisesti olemukseltaan taantumukselliseksi, vanhentuneiksi, ohitetuiksi kannoiksi.

Tämä poliittis-ideologinen voimasuhteiden konstellatio määräsi myös Dühringin opin kohtalon. Jos hän olisi esittänyt näkemyksiään vuoden 1800 tai ehkä vielä 1830 paikkeilla, ne olisivat olleet edistyskeittäisiä kehitystä. Tästä näemme, kuinka tärkeätä teoreetikon ja tiedemiehen on käsittää oikein aikakauden luonne. Mutatis mutandis voitaisiin samaa kriteeriä soveltaa myös nykyisiin eurokommunismiksi ja sosialismikeskusteluihin; tulisi kysyä, tavoitetaanko niissä oikealla tavalla aikakauden ydin.

Eugen Dühring pyrki siis esiintymään uutena sosialismin teoreetikkona ja reformaattorina. Hän laati erilaisia yksityiskohtaisia tulevaisuudensuunnitelmia tulevasta "saksalaisesta sosialismista", jotka tänään tuntuvat yhtä naurettavilta

kuin säälittäviltäkin. Myöskään filosofia, matematiikka tai poliittinen taloustiede eivät jääneet osattomiksi Dühringin uudelleenjärjestelyistä ja -arvioista. Kun Dühringin ja hänen kannattajiensa painostus puoluetta kohtaan kasvoi, Wilhelm Liebknecht alkoi patistaa "Lontoon ukkoja" (so. Marxia ja Engelsiä) vastatoimiin. Marxilla oli "Pääomansa" eikä Engelskään tuntunut aluksi kovin halukkaalta irroittautumaan "Luonnon dialektiikan" ongelmien parista.

Engels totesikin: "Wilhelmillä on hinku päästä eroon teoriamme aukoista, saada vastaus jokaiseen porvarin verukkeeseen ja omata kuva tulevasta yhteiskunnasta, koskapa pikkuporvaritkin tiukkaa sitä koskevaa vastausta..." (kirje Marxille 28. V. 1876). Filisteri pyristelee aina vastaan, kun tulee puhe vallankumouksen teosta ja sosialismista: hän alkaa vaatia siitä tarkkaa ja yksityiskohtaista tietoa. Tilanne muistuttaa sitä, jossa hammaslääkärin tuolissa istuva ahdistunut potilas yrittää kaikenlaisilla kyselyillä ja verukkeilla siirtää tuonemmaksi sitä, mikä kuitenkin on välttämättä toimeenpantava. Engels ymmärsi tämän hyvin eikä siksi halunnut aluksi panna liian suurta painoa Liebknechtin pyynnöille.

Mutta Dühring alkoi jo olla toisenlainen tapaus. Jo samassa kirjeessä Engels tiedottaa Marxille "Anti-Dühringin" suunnitelman: "Suunnitelmani on valmis — j'ai mon plan. Aluksi käyn kamaan käsiksi puhtaan asiallisesti ja näennäisen vakavasti, ja kohtelu terästyy sitä mukaa, kuin toisaalta hölmöyden, toisaalta latteuden osoitusta kertyy, ja lopuksi ryöpyy iskuja kuin rakeita. Tällä tavoin evätään Mostilta ja Kump. (Dühringin kannattajia — V. O.) teko syy puhua 'tunnottomuudesta' ym., ja Dühring löylytetään hyvin". Dühring saikin selkäsauvan, joka teki hänen ni-

mestään kuolemattoman. Kohtalo toteutti tämän miesparan toiveen paljon julmemmalla tavalla kuin konsanaan kuningas Midaksen toiveen.

"Anti-Dühringin" sisältö lienee tuttu, joten en ryhdy tässä selostamaan sitä. Siitä on ilmestymässä Edistyksen kustantamassa Marxin ja Engelsin valittujen 6-osaisessa laitoksessa uusi, hieman parannettu suomennos. Tosin Engelsin poleeminen sävy on hienosti tavoitettu myös nykyisin saatavilla olevassa käännöksessä.

"Anti-Dühring" ja siitä eripainoksena julkaistu osa "Sosialismin kehitys utopiasta tieteeksi" kasvattivat teoreettisesti monia sukupolvia marxilaisia. Se on edelleenkin tärkeä teos, jonka opiskelusta on paljon hyötyä. Mielestäni ei myöskään ole mitään syytä asettaa esimerkiksi "Anti-Dühringin" ja "Pääoman" opiskelua vastakkain, kuten joistakin puheenvuoroista on tendenssinomaisesti voitu havaita. Ne pitää sovitaa yhteen ja samaan opintokokonaisuuteen, jossa "Anti-Dühring" (sekä myös "Luonnon dialektiikka") johdattavat maailmankatsomuksellisiin ja filosofisiin peruskysymyksiin, "Pääoma" taas kapitalistisen yhteiskuntamuodostuman sisäisiin lainmukaisuuksiin.

Kun Engels laati "Anti-Dühringin", ei hänen tarkoituksenaan ollut esittää käytännön poliittisia osviittoja Saksan sosialidemokratialle, vaan ainoastaan osoittaa, miksi Saksan työväenliike tekee periaatteellisen virheen luopuessaan marxismista ja omaksuessaan Dühringin näkemyksiä. Lenin totesi myöhemmin, että esimerkiksi sen osoittaminen, miten Dühringin mietteet ajan ja avaruuden olemuksesta ovat virheellisiä, ei ollut (välittömän) käytännön, vaan teorian, maailmankatsomuksen kysymys.

Miten tämä on ymmärrettävä? Onko tosiaan niin, että teoria ja käytäntö ovat

marxilaisuudessa näin irrallaan toisistaan? Vastaus on sekä kyllä että ei. Työväenluokan teoria ei samaistu työväenluokan jokapäiväiseen käytäntöön, vaan ne on yhdistettävä toisiinsa. Kuitenkin ne ilmaisevat yhtä ja samaa pyrkimystä, joka ehkä voitaisiin kiteyttää aikakauden, epookin käsitteen ympärille.

Sama voitaisiin sanoa toisella tavalla näin: proletaarinen puoluekantaisuus tieteessä ei merkitse muuta kuin sitä, että tiede kohoaa aikakauden tasolle, tiedostaa ihmiskunnan "päiväjärjestyksessä" olevat kysymykset adekvaattisella tavalla. Meidän aikanamme päiväjärjestyksessä on kysymys kapitalismin sosialismiin siirtymisestä; proletaarisesti puoluekantaista on kaikki se tiede, joka edesauttaa tämän kysymyksen ratkaisua myönteisellä tavalla. Vastaavasti tässä piilee myös porvariston historiallisen aloitteen katoamisen syvin merkitys. Porvarillinen tiede (kaikkine "lisukkeineen", revisionistisine jne. meidän päivien dühringiläisine virtauksineen) on meidän aikanamme sitä tiedettä, jonka positiivinen yhteys ihmiskunnan päivänpoltaviin kysymyksiin on katkennut.

Teesi, jonka mukaan luonnontieteiden oma kehitys ajaa ne kohti dialektisen materialismin syyliä, on peräisin Engelsiltä, ja Lenin toistaa sen "Materialismissa ja empiriokritisismissä". Tämä on se seikka, mikä saa marxilaiset haltuunotamaan Hegelin edustaman dialektisen perinteen: koska sillä on arvoa ja käyttöä nimenomaan aikakauden asettamien tehtävien vuoksi. Vanha traditio pysyy elinvoimaisena vain mikäli se yhdistetään kunkinhetkisen uuden kehityksen ydinkysymykseen.

Tässä piilee kaiken vanhan todellisen "aktualiteetin" salaisuus. Sitä ei ymmärtänyt Dühring, joka suhtautui halveksivasti siihen myönteiseen, jota Hegelin

joskin idealistinen, niin silti dialektinen perintö voisi tarjota. Sitä eivät ymmärtäneet myöskään ne porvariston ideologit, jotka kohottivat "Takaisin Kanttiin!", "Takaisin Hegeliin!" -huutonsa juuri 1800-luvun toisella puoliskolla. Nämä merkitsivät vääriä, falskia perinteen omaksumista, sen vaalimista ilman aktualisaatiota, mikä viime kädessä palautui porvariston historiallisen iniciatiivin katoamiseen.

"Anti-Dühringin" toisen painoksen (1885) esipuheessa Engels toteaa, että marxismin oppi on saanut kannattajia ja herättänyt huomiota "kaikissa maissa, missä vain on toisaalta proletaareja ja toisaalta häikäilemättömiä teieteellisiä teoreetikkoja" (korostukset minun, vuoden 1971 suomennos, s. 10). Suomalaisessa tekstissä oleva sana "häikäilemätön" kuulostaa oudolta. Alkutekstissä sen paikalla onkin ilmaus "rücksichtslos" ja se lienee paremmin käännettävissä "sellaiseksi, joka ei anna asiattomien näkökantojen (siis tässä tapauksessa tieteen ulkopuolisten) vaikuttaa itseänsä". Siis Engels tahtoi sanoa, että rehellinen tiedemies joutuu välttämättä marxismin läheisyyteen. Hänen ei tarvitse edes yksilönä olla missään tekemisissä työläisten kanssa. Riittää, että hän ei anna asiaankuulumattomien seikkojen (esimerkiksi oman luokka-asemansa, jos hän on porvari) vaikuttaa tieteelliseen työhönsä, vaan pyrkii objektiiviseen totuuteen. Silloin hänestä tulee miltei väistämättä "radikaali".

Miten tämä on mahdollista? Siten, että tosi tiede ilmaisee aina ihmiskunnan pyrkimyksiä, ei koskaan tämän tai tuon ryhmän tai luokan ahtaita erillisetuja. Tosi tiede joutuu objektiivisista syistä ristiriitaan porvarillisen yhteiskunnan kanssa. Sikäli kun tosi tiede kohoaa aikakauden tasolle, ihmiskunnan edessä olevien tehtävien tasolle, se löytää it-

sensä työväenluokan vierestä. Tällekin on objektiiviset syynsä. Proletariaatin luokkaetuna ei enää ole mikään ahdas erillisetu, vaan kaikkien luokkaintressien ylipäänsä kumoaminen. Siksi se muodostaa sen ainoan aineellisen, materiaallisen voiman, joka kykenee ratkaisemaan aikakauden kysymykset. Ja samasta syystä tieteen ja työväenluokan liitto on välttämätön ja tarpeellinen — vaikka kummankin pyrkimyksillä onkin eri alkupe-
rä: toinen "teoreettinen", toinen "käytännöllinen".

Nämä seikat liittyvät elimellisesti marxilaiseen sivistyneistökysymyksen ratkaisuun. Engelsin taistelu Dühringiä vastaan oli olennaisesti taistelua sen puolesta, että työväenluokan puolelle siirtyvä sivistyneistö toisi mukanaan "todellisia valistuksen aineksia", ei omia pikkuporvarillisia ennakkoluulojaan kuten Dühring teki. Kun "Anti-Dühringin" ilmestymisestä oli kulunut vuosi, lähettivät Marx ja Engels Saksan sosialidemokratian johtajille (Bebel, Liebknecht ym.) kiertokirjeen, jossa he palasivat uudestaan tähän kysymykseen. Merkillepantavaa on, etteivät he esittäneet sivistyneistön ja tiedemiesten mukaantulolle työväenliikkeeseen muita kuin teoreettisia kriteereitä. He eivät esittäneet mitään sensuuntaisia vaatimuksia, että sivistyneistön ja tutkijoiden pitäisi olla syntyperältään proletaarisia tms. Yllä sanotun valossa tämä kanta käy täysin ymmärrettäväksi.

Teoria ja systeemi

B. M. Kedrov kutsuu "Anti-Dühringin" ja "Luonnon dialektiikan" muodostamaa kokonaisuutta "marxilaisuuden ensyklopediaksi". Määritelmä on eräässä suhteessa sangen osuva. Marxilaisuus nimittäin hylkää kaikki yritykset rakentaa inhimillisen tiedon suljettu systeemi à la

Hegel tai à la Dühring. Engels totesi Hegelin elämäntyöstä: "Kaiken käsittävä, kerta kaikkiaan kaiken ratkaiseva luonnon- ja historiatiedon järjestelmä on ristiriidassa dialektisen ajattelun peruslakien kanssa, mikä ei suinkaan kumoa, vaan päinvastoin vahvistaa sitä tosiasiaa, että koko ulkomaailman järjestelmällinen tunteminen voi edistyä jättiläisaskelin sukupolvesta sukupolveen" ("Anti-Dühring, vuoden 1971 suomennos, s. 29).

Inhimillisen tiedon järjestelmä ei siis enää ole mahdollinen systeeminä; mutta kuitenkin maailman "järjestelmällinen tunteminen voi edistyä jättiläisaskelin sukupolvesta sukupolveen". Mikä on se napa tai akseli, jonka ympärille kasvava tiedon määrä kasautuu? Löydämme Engelsin näkemyksen siitä "Anti-Dühringin" kohdasta, jossa hän polemisoi Dühringin maailman ykseyttä koskevaa käsitystä vastaan.

Dühring oli väittänyt, että maailman ykseys on sen olemisessa. Mutta nyt Dühring ei ole havainnut, että "oleminen on vielä ylipäänsä avoin kysymys siitä rajasta alkaen, jossa meidän näköpiirimme loppuu. Maailman todellinen ykseys on sen materiaalisuudessa, ja tämän on todistanut filosofian ja luonnontieteen pitkä ja vaivalloinen kehitys eikä pari silmänkääntäjän lausepartta" (mt., ss. 50/51). Maailman ykseys ei siis ole vain sitä, että se on, vaan sitä, että se on subjektista riippumaton, siis objektiivinen. On nimittäin myös kuvitteellista, fiktiivistä olemista, pääkopan sisällä "olemista"; esimerkiksi kentaurit "ovat" tällä tavoin.

Maailman ykseys, osoittaa Engels, on siinä, että se on jotain objektiivista, joka astuu subjektia vastaan.

Materialistisesti käsitetty subjekti-objekti-suhde on siis se akseli, se topiikan, kategoriajärjestelmän rakentamisen periaate, jonka varassa marxilainen teoria

lepää. Ei ole mitään "alkuprinsippiä", kuten Dühringin ehdottama "oleminen", vaan historiallisesti annettu, muuttuva subjektin toiminnallinen suhde ulkomaailmaan, joka aina on tämän ulkomaailman determinoimaa. Filosofiasa tämä subjektin ja objektin suhde ilmaistaan filosofian peruskysymyksen materialistisena ratkaisuna. Koska kyseinen suhde on sekä muuttuva että myös pysyvä (subjektin ja objektin suhteena ylipäänsä), ilmenee tämä siten, että filosofia tosin kyllä tutkii "ikuisia" kysymyksiä, mutta se ei tutki niitä "ikuisuuden kannalta", sub specie aeternitatis, vaan kulloisenkin historiallisen tilanteen, kulloisenkin aikakauden kannalta.

Nyt käy myös selväksi, miksi marxisin klassikot hylkäsivät vanhan systeemiä rakentavan tieteen ihanteen. Inhimillistä toimintaa, joka on luonteeltaan potentiaalisesti universaalista ja ääretöntä, ei nimittäin koskaan voida adekvaatistisesti esittää systeemin muodossa. Se jää aina "avoimeksi". Ainoa sitä viime kädessä konstituiva tekijä on materian ensisijaisuus, so. maailman objektiivisuus.

On kiinnostavaa tarkastella tämän näkökohdan sovellutuksia historiallisen materialismin muodostamisessa puitteissa. Niinpä "Anti-Dühringin" toisessa osassa, missä Marxin osuus Engelsin työstä on erityisen huomattava, poliittinen taloustiede määrittellään heti kättelyssä "laajimmassa merkityksessä tieteen laeista, jotka ohjaavat aineellisten elämänvälineiden tuotantoa ja vaihtoa ihmis-yhteiskunnassa" (s. 169). Poliittinen taloustiede ei näin siis "laajimmassa merkityksessä" ole mikään spesifi kapitalistisen tuotantotavan teoria. Se on teoria koko ihmiskunnan työlle pohjautuvasta materiaalisesta kehityksestä, eli täsmällisemmin: oppia taloudellisista yhteiskuntamuodostumista ja niiden suksessiosta. Näin on,

vaikka toisaalta on olosuhteiden pakosta jouduttu rajoittumaan kapitalistisen tuotantotavan käsittelyyn, ja poliittinen taloustiede koko laajuudessaan "täytyy... vasta luoda" (s. 173).

Politiittinen taloustiede on näin ollen oppia tietystä materian liikemuodon lajista ja sen kehityksestä; tämä liikemuoto on eri yhteiskuntamuodostumissa realisoituvaa inhimillistä työtä. Siksi marxisin klassikot ovatkin aina, sekä "Anti-Dühringissä" (ks. esim. ss. 205—210) että jo 1840-luvun puolivälissä laaditussa "Saksalaisessa ideologiassa", lähteneet liikkeelle aineellisen työn käsitteestä, työn, joka on ainoa yhteinen nimittäjä kaikille mahdollisille inhimillisille yhteiskuntamuodoille. Työ johtaa edistysään työnjakoon, tämä taas vakiintuessaan luokajakakoon, joka puolestaan modifioituu eri aikakausien tuotantovoimien ja -suhteiden saneleman luonteen mukaisesti.

Työn käsite on lähtökohtana historian selityksessä juuri siksi, koska historiaa ei koskaan voi esittää "valmiina", jonakin systeeminä, jolla olisi tietty päämäärä ja jossa eri aikakaudet esittäisivät kokonaisuudelle alisteisten "momenttien" osaa. Marxilainen historismi murtaa tässä suhteessa aivan ratkaisevasti Hegelin historianfilosofian puitteet.

Hegelin järjestelmää — joka jo sinänsä oli "suuri keskonen" (ein klossaler Fehlgelburt) — "vaivasi... seuraavanlainenkin parantumaton sisäinen ristiriita: yhtäältä sen oleellisenä edellytyksenä oli historiankäsite, jonka mukaan ihmiskunnan historia on kehitysprosessi, mille jo sen oman luonteen mukaan ei voida keksiä älylliseksi päätekohtaksi niin sanottua ehdotonta totuutta, mutta toisaalta se kuitenkin väitti olevansa juuri tuon ehdottoman totuuden yhteenveto" (ss. 28/29).

On vaikea sanoa, kuinka pitkälle Hegel oli tietoinen tästä omasta ristiriidastaan. Hän ei tuo sitä eksplisiittisesti mihään kohdin tuotantoon esiin. Mutta hän oli itse esittänyt marxilaista aikakauden eli epookin käsitettä ennakoivan nerokkaan huomautuksen, jonka mukaan "filosofia on oma aikansa, ajatuksessa ilmaistuna". On mahdotonta, etteikö hän olisi käsittänyt tämän pätevän myös omaan filosofiaansa. Se, että Hegelin "Historianfilosofia" päättyy 1800-luvun alkuvuosien Saksaan pyrkimättä arvioimaan "vapauden tietoisuuden" mahdollisia tulevia kehitysvaiheita, johtuu Hegelin resignaationomaisesta tyytymisestä "oman aikansa ilmaisemiseen ajatuksessa" ikäänkuin tulevaisuuden verhon taa ei lainkaan olisi mahdollista kurkistaa. Hegel ei lähtenyt etsimään tulevaisuuden ituja nykyhetkestä, vaan katsoi maailman tulleen valmiiksi.

Marxilaisuus nostaa tätä Hegelin finalismin resignaatiota vastaan inhimillisen työn ja toiminnan, joka on universaalinen ja koskaan päättymätön, koska sen objektina on ääretön ulkomaailma, maailma, joka koostuu tyhjenemättömästä materiaasta.

Ei ole "lopullisia" päämääriä: myös kommunismi on vain välietappi matkalla kohti tähtiä (tietysti sellaisella matkalla, jota aina "raskauttaa" materiaalinen työ: "per aspera ad astra"). Mutta kunkin hetken historiallinen tilanne muodostaa silti selvästi jäsentyvän kokonaisuuden, joka tiivistyy juuri aikakauden käsitteen ympärille. Aikakausi on kaikkien tekojen ja päätösten korkein kriteeri; se määrää, missä kulkee edistuksen ja taantumuksen vedenjakaja; se on ylin tuomari, johon tärkeissä poliittisissa tai tieteellisissä suuntakysymyksissä voidaan vedota.

Klassikkojen teokset ymmärretään vasta silloin oikein kun ne nähdään vas-

tauksina aikakauden esittämiin haasteisiin.

Marxin "Pääoma" ei pyri esittämään mitään kaikkina aikoina pätevää ihmisten välisten kanssakäymisen kategorioiden järjestelmää. Tämä näkyy jo siitäkin, että "Pääoman" lähtökohtakategoria ei ole työ, vaan tavara, ts. tietty historiallisesti syntynyt ihmistyön illusorisen omachtainen modifikaatio. "Pääoma" syntyi samaan tarpeeseen kuin eri maiden työväenpuolueet ja Internationaali: työväenluokan objektiivisen luokka-aseman ja sen historiallisen mission paljastamiseksi. "Anti-Dühring" liittyy näihin samoihin aikakauden kysymyksiin. Sen syntytaustaa valoitettiin jo tämän jutun alussa. B. M. Kedrov on nyt suomeksiinkin ilmestyneessä teoksessaan "Engelsin Luonnon dialektiikasta" kiintoisalla tavalla pyrkinyt osoittamaan, kuinka teoria luonnon dialektiikasta, teoria työn osuudesta apinan muuttumisessa ihmiseksi, teoria perheen, valtion ja yksityisomaisuuden alkuperästä (kaikki asioita, joita enemmän tai vähemmän käsitellään myös "Anti-Dühringissä") yhdessä "Pääoman" ja muutamien muiden teosten kanssa muodostavat "marxilaisuuden ensyklopedian" — pitkän ketjun, jonka ensimmäiset lenkit ovat hamassa alkeellisessä fysikaalisessa liikkeessä ja viimeiset kytkeytyvät tiiviisti 1800-luvun yhteiskunnanllisen liikkeen ajankohtaisiin peruskysymyksiin.

Onko "Anti-Dühring" vanhentunut? Kysymys on anakronistinen, sillä mikään teos, joka omana aikanaan on todella ollut ajankohtainen, ei milloinkaan voi vanheta, aivan samalla tavalla kuin menneisyys ei voi kadota. Klassisuus ja aito aktualisuus ovat vain kaksi eri ilmausta yhdelle ja samalle asialle.

Vesa Oittinen

VAKAVA ASIA

Kaikki taisi alkaa isosta pamauksesta, mutta kenen puoleen meidän oikeastaan tulisi kääntyä, jottei kaikki päättyisi vielä suurempaan pamaukseen?

UUDEN AJAN AURA

Pyrkii hyvin viileästi paneutumaan myös näihin kysymyksiin. Tilaus vuodelle 1979 — 45:— Ps-tilille 588 39-9. Irtonumerot 8:— ja niitä löytyy mm. Akateemisesta, Suomalaisesta, Porthanian paperikaupasta, Kasviksen myymälästä ja asiamiehiltä.

toimitus: Huvilakatu 12 A1, 00150 Hki 15. p. 636316.

julkaisija: Oraan suojelijat ry. Korkeavuorenkatu 3 C 28 00140 Hki 14. p. 179212.

SOIHITU TARVITSEE TUKEASI

Hyvä lukija

Kädessäsi on vuoden 1978 viimeinen Soihtu. Kulunut vuosi on merkinnyt lehdellemme uusia voittoja mutta myös tappioita. Vuoden aikana on Soihdun asema maamme johtavana marxilaisena teoreettis-poliittisena aikakauslehtenä edelleen lujittunut. Soihdun palstoilla on käyty laajaa keskustelua marxilaisesta filosofiasta, lehtemme on antanut voimakkaan panoksen keskusteluun vallankumouksellisen liikkeen strategiasta ja taktiikasta, lehdessämme on käsitelty monipuolisesti kapitalismin kriisi-ilmiöitä ja Suomen talous- ja sisäpolitiikkaa.

— Samalla se on opiskelijajärjestön lehtenä osoittanut näköalat demokraattisen ja vallankumouksellisen taistelun etenemiselle maamme korkeakouluissa ja oppilaitoksissa.

Soihdun ongelmana ja sen kehittymisen koetinkivenä on kuitenkin kasvava taloudellisten resurssien niukkuus. Toimituksen osalta on kuluvana vuotena jouduttu toteuttamaan pakkolomautuksia, mikä väistämättä on johtanut vaikeuksiin lehden aikataulussa ja osaltaan ehkä heijastunut lehden sisällössä. Pystyäkseen vastaamaan marxilais-leniniläisen liikkeen teoreettiselle työlle asettuvaan kasvavaan haasteeseen, täyttääkseen lukijoidensa odotukset ja vaatimukset sekä tekijöidensä tavoitteet, Soihtu tarvitsee riittävät taloudelliset resurssit. Siksi su o r i t a m m e k e v ä ä n k u l u e s s a S o i h t u l e h d e n t u k i k e r ä y k s e n , jonka tavoitteeksi olemme asettaneet 20 000 mk.

Soihdun tukikeräys liittyy osana SOL:n järjestöjen toimintakilpailuun, jossa jokainen tukena saatu 5 mk tuo SOL:n järjestölle yhden toimintakilpailupisteen.

Vetoammekin sinuun — TUE SOIHTUA. Parhaiten voit tehdä sen:

- tilaamalla Soihdun tukitilauksen (100 mk) vuodelle 1979
- maksamalla tervehdysmaksun (suositus 5 mk/henkilö, 30 mk/järjestö) ps-tilille 762 69-4
- järjestämällä kansandemokraattisten järjestöjen ja ammattijärjestöjen perusosastoissa, työpaikoilla, luennoilla Soihdun tukikeräyksen. (Keräyslistoja voit tilata Soihdun toimituksesta).

Kaikkien lehdellemme tukea osoittaneiden tervehdykset julkaistaan vuoden 1979 Soihduissa.

Pertti Rovamo
päätoimittaja

Svenskt sammandrag

Examensreformen och den demokratiska studentrörelsen

Juha Sihvonen värderar kritiskt den demokratiska studentrörelsens och SOL:s inställning till högskolornas examensreform. Han analyserar utformningen av storkapitalets utbildningspolitiska strategi och de demokratiska krafternas kampinje inom utbildningspolitiken genom att utgå bl.a. från SOL:s tidigare ställningstaganden. Till slut presenterar han utgångspunkter för förstärkandet av den demokratiska kampen om undervisningen och forskningen.

SDP och arbetarbefolkningens enhetsfront

Erkki Metsälampi granskar i sin artikel den utveckling som skett i SDP:n inställning till arbetarbefolkningens enhetsfront. Bakgrunden till artikeln utgörs av de senaste årens utveckling då högern har stärkt sitt grepp om landets politik och SDP samtidigt håller på att stabilisera sin ställning som största vänsterparti.

Finlands armé och den demokratiska rörelsen

Juhani Lehto analyserar olika förhållningssätt inom borgerskapet och de demokratiska krafterna till arméns roll i Finland och presenterar utgångspunkter för klarläggandet av den demokratiska rörelsens strategi i förhållandet till armén.

De ryska revolutionära demokraterna

Pentti Määttänen bekantar läsarna med 1800-talets betydande revolutionära demokrater i Ryssland. Han presenterar Vissarion Belinskij, Alexander Herzen och Nikolaj Tjernysjevskij och deras ideologiska och politiska utveckling.

Dessutom fortsätter Reijo Wilenius och Juha Manninen diskussionen om Snellmans arv. Vesa Oittinen analyserar den 100-åriga "Anti-Dührings" betydelse för den revolutionära rörelsens ideologiska och politiska utveckling.

English Summary

The Reform of University Education and the Democratic Student Movement

Juha Sihvonen critically evaluates the position of the democratic student movement and SOL to the attempts to change the curriculums of the universities. He discusses the forming of the big capital's strategy in educational politics and the struggle line of democratic forces in the field of educational politics, basing his analysis upon among others earlier documents of SOL. At the end he presents starting points for strengthening the democratic struggle in teaching and research.

The Social-Democratic Party and Working-Class Unity

In his article, Erkki Metsälampi examines the development within the Social-Democratic Party (SDP) as to its position towards working-class unified action. The background of the article is the development of the last years, when the reactionary forces have stabilized their grip on the country's politics and at the same time the SDP is stabilizing its position as the biggest leftist party.

The Finnish Army and the Democratic Movement

Juhani Lehto analyzes the different ways in which the bourgeoisie and the democratic forces conceive the role of the army in Finland, and presents starting points for a clarification of the strategy of the democratic movement towards the army.

The Revolutionary Democrats in Russia

Pentti Määttänen makes the readers acquainted with the prominent revolutionary democrats in the 19th century Rus-

sia. He presents the ideological and political development of Vissarion Belinsky, Alexander Herzen and Nikolai Chernyshevsky.

Furthermore Reijo Wilenius and Juha Manninen continue the discussion about the inheritance of Johan Wilhelm Snellman. Vesa Oittinen discusses the importance of the 100-years-old "Anti-Dühring" for the ideological and political development of the revolutionary movement.

Русское резюме

Реформа учебных программ ВУЗ-ов и демократическое движение студентов

Юха Сихвонен критически оценивает отношение демократического движения студентов и СОЛ к реформе учебных программ ВУЗ-ов. Используя в качестве материалов, в частности, более ранние резолюции СОЛ, он анализирует формирование стратегии крупного капитала в области политики обучения, а также линию борьбы демократических сил по этим вопросам. В завершение он выдвигает несколько исходных положений для демократической борьбы в области обучения и исследования.

СДПФ и единый рабочий фронт

На фоне общего общественного развития — усиления влияния правых сил на политику страны и укрепления позиций СДПФ как самой крупной левой партии — Эрки Метсялампи рассматривает эволюцию отношения СДПФ к единым действиям рабочих.

Финская армия и демократическое движение

Юхани Лехто анализирует различные подходы к роли армии, которые имеют место среди буржуазии и демократических сил. Автор выдвигает некоторые исходные положения для более четкого формирования стратегии демократического движения по этим вопросам.

Революционные демократы России

Пентти Мияттиянен знакомит читателя со значительными революционными демократами России 19. века. Он рассказывает об идейно-политическом развитии Виссариона Белинского, Александра Герцена и Николая Чернышевского.

Рейо Вилениус и Юха Маннинен продолжают дискуссию по вопросам наследия Снеллмана. Веса Ойтинен анализирует значение «Анти-Дюринг» (со дня выхода которой исполнилось 100 лет) для идейно-политического развития революционного движения.

Vauhti kasvaa, pysytkö mukana?

Olemme tekemässä uudenlaisia opiskelijalehtiä, kysyviä, kriittisiä, keskustelevia — vallankumouksellisen rohkeita. Uusi, 80-luvun opiskelijaliike tarvitsee todella uudenlaiset keskustelun foorumit, uudet tiennäyttäjät, uuden suunnan. Tule mukaan yritykseen, tule rakentamaan uutta opiskelijaliikettä. Älä jää sivustakatsojaksi, tule keskustelemaan, tule hankkimaan tilauksia lehdillemme.

SOIHDUNKANTAJA

ensi vuonna 8 vähintään 32-sivuista numeroa vuosikerta 1979 1.1. alkaen 32 mk
ps-tili 78456-2
irtonumero 4 mk